

T.C.

Ardahan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**ZELİMXAN YAQUB'UN HAYATI-SANATI VE ŞİİRLERİNİN İZLEKSEL
AÇIDAN ÇÖZÜMLENMESİ**

Müjdat SÖĞÜTCÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan-2019

ZELİMXAN YAQUB'UN HAYATI-SANATI VE ŞİİRLERİNİN İZLEKSEL
AÇIDAN ÇÖZÜMLENMESİ

Müjdat SÖĞÜTCÜ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Eş Danışman
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ

Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

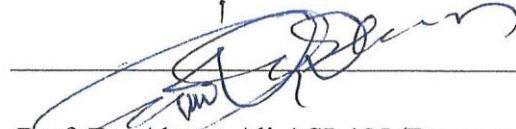
Ardahan-2019

KABUL VE ONAY

Müjdat SÖĞÜTCÜ tarafından hazırlanan “Zelimxan Yaqub’un Hayatı-Sanatı ve Şiirlerinin İzleksel Açıdan Çözümlemesi” başlıklı bu çalışma 20.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLI(Başkan)

Prof. Dr. Ahmet Ali ASLAN (Danışman)

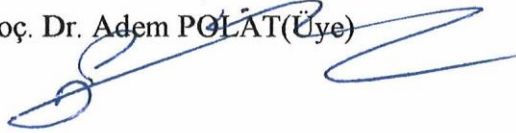

Doç. Dr. Mitat DURMUŞ (Eş Danışman)

Dr.Öğr.Üyesi Aslı SOYSAL EŞİTTİ(Üye)

Doç. Dr. Adem PGLAT(Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu, tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik çerçevede elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Ardahan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

20.09.2019

Müjdat SÖĞÜTCÜ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumun 20.09.2022 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

20.09.2019

Müjdat SÖĞÜTCÜ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının **Prof. Dr. Ahmet Ali ASLAN** ve **Doç. Dr. Mitat DURMUŞ**'un danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Müjdat SÖĞÜTCÜ

ÖZET

SÖĞÜTCÜ, Müjdat, Zelimxan Yaqub'un Hayatı-Sanatı ve Şiirlerinin İzleksel Açıdan Çözümlemesi, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan,2019

Zelimxan Yaqub, Azerbaycan'ın son dönemde yetiştirdiği güçlü şairlerden biridir. Çocukluğu Gürcistan'ın kadim Türk yurtlarında geçen şair, burada Türk kültürüyle birlikte büyür. Çocukluk döneminde belleğine işlediği duygular Yaqub'un ileride oluşturacağı şiir dünyasının temellerini oluşturur.

Yaqub, çocukluk yıllarında âşıklık geleneği içerisinde büyür. Âşıklık geleneğinin en önemli ögesi konumunda olan saz, şairin duygu ve düşüncelerini yansıtan organı konumuna gelir. Şair, şiirlerini sazla, sözle ve halkla birlikte oluşturur. Yaqub, yaşamı boyunca sazla, sözle birlikte olurken eserlerinin ana noktasına Azerbaycan halkını yerleştirir. Onun eserlerinde Azerbaycan'ın ve Azerbaycan halkının kederlerini, neşelerini, yaşadığı olayları, Azerbaycan'ın doğasını, tarihini bulmak mümkündür. Yaqub'un düşünce dünyası sadece Azerbaycan ile sınırlı değildir o, tüm Türk dünyasını şiirlerine yansıtmaya çalışır.

Yaqub, yazın hayatına şiirle başlar. Yaşamı boyunca şiir, poema, türünde eserler verir. Eserlerini sade bir Azerbaycan Türkçesi ile yazar. Eserleri birçok dile çevrilir. Böylelikle şair hem Türk dünyasında hem de diğer ülkelerde adını duyurur.

Biz de bu çalışmamızda şairin hayatı hakkında bilgi vererek eserlerini izleksel olarak incelemeye çalıştık. Bu uygulamaya çalıştığımız yöntemle şairin şiirlerinin ana temaları açıklanmaya çalışılacaktır. Böylelikle şairin şiirlerinin değerlendirilmesi daha kolay hâle gelecektir.

Ahantar Sözcükler

Zelimxan Yaqub, Azerbaycan, İzlek, Saz, Vatan.

ABSTRACT

SÖĞÜTCÜ, Müjdat. Thematic Analysis Of Zelimxan Yaqub's Life, Art And Poetry. Master's Thesis, Ardahan,2019

Zelimxan Yaqub is one of the most powerful poets of Azerbaijan. The poet, who lived in ancient Georgian Turkish dorns as a child, grew up here with the Turkish culture. In childhood, the thoughts that the poet has committed to his memory form the world of thought.

Yaqub grows in love tradition in childhood. The most important element of the tradition of love is the body of the poet, which reflects the feelings and thoughts of the poet. He creates his poems together with the carp, the words and the public. Yaqub, the poet, who has been with the carp and the word throughout his life, places the people of Azerbaijan at the main point of his works. In his works The Sorrows of Azerbaijan and the Azerbaijani people, its joys, life events, nature of Azerbaijan, the date was directed at. Yaqub's world of thought is not only limited to Azerbaijan, he tries to reflect the whole Turkish world in his poems.

Yaqub begins his summer life with poetry. He gives poetry, poema, type works throughout his life. He writes his works with a simple Azerbaijani Turkish mouth. His works have been published in many countries. Thus, the poet will be able to announce his name both in the Turkish world and in other countries.

In this study, we tried to study the works of the poet in tema. The main themes of the poet's poetry will be explained by using this method. Thus, the evaluation of the poet's poetry will become easier.

Key Words

Zelimxan Yaqub, Azerbaijan, Theme, Carp, Homeland.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	10
GİRİŞ	12
1. ZELİMXAN YAQUB’UN HAYATI, ESERLERİ	14-25
1.1.Hayatı.	14
1.1.1. Aile Çevresi, Doğumu ve Çocukluğu.	14
1.1.2 Gençlik Yılları, Aile ve İş Hayatı	17
1.1.3. Hastalığı ve Ölümü	19
1.1.4. Aldığı Ödüller	21
1.2 Eserleri	23
2. EDEBİ KİŞİLİĞİ	26-43
2.1 Şiirle İlk Tanışması	26
2.2. Şiir ve Şair Hakkında Görüşleri	27
2.3.Şiirlerinin, Düşüncelerinin ve Varlığının Kaynağı: Saz	28
3. ŞİİRLERİNİN İZLEKSEL AÇIDAN İNCELENMESİ	44-105
3.1 Vatan Temi	44
3.2. Tabiat Temi	71
3.3. Aşk, Güzellik Temi	82
3.4. Din Teması	88
3.5. Ölüm/Ölümsüzlük Temi	95
3.6. Eleştiri Temi	99
4 ŞİİRLERİNİN DİL VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ	106
4.1.Üsluba Dair Düşünceleri	106
4.2.Slogan Dil ve Konuşma Dili	108

4.3 Renklerin Dili	113
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	120
RESİMLER	125
ÖZ GEÇMİŞ.....	130

KISALTMALAR

C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
E.T.	:Erişim Tarihi

ÖN SÖZ

Zelimxan Yaqub Azərbaycan'ın yetişirdiği güçlü şairlerden biridir. Yaqub, eserlerinin ana eksenine Azərbaycan halkının, kültürünü, tarihini, yaşayışını, eserlerine edebî bir üslupla yansıtan Yaqub, “Halk Şairi” unvanını almaya hak kazanmış çok yönlü bir şairdir.

“Zelimxan Yaqub’un Hayatı-Sanatı ve Şiirlerinin İzleksel Açıldan Çözömlenmesi” adlı tez çalışmamız bir eksikliği gidermek açısından yola çıkılarak hazırlanmıştır. “Tek millet iki devlet” olarak gördüğümüz Azərbaycan halk şairi unvanına sahip Yaqub’un ölkemizde birkaç makale, Nizamettin Onk’un hazırladığı birkaç kitap dışında kitap bulunmamaktadır. Nitekim çalışmamızı hazırlarken Yaqub’un eserlerinin külliyyatını ve bu külliyyat dışında yer alan eserleri Azərbaycan’dan temin edilerek hazırlanmıştır. Çalışmamızı hazırlarken Yaqub’un eserlerinin yanında sanat ve edebiyat üzerine yazdığı yazılar, Azərbaycanlı şair ve yazarların Yaqub’un hakkında yazdıkları yazılar dikkate alınarak bunların yanında felsefe, psikoloji, alanında yaptığımız kuramsal okumalarla zenginleştirmeye çalıştığımız tezimizde Zelimxan Yaqub’un eserlerini bütöncül ve kapsamlı bir şekilde incelemeye çalıştık.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Zelimxan Yaqub’un hayat ile başlar. Ardından şairin düşünce dünyasını etkileyen olaylar, yerler hakkında bilgi verilerek son kısmında ise şairin eserleri yer alır.

İkinci bölümde ise şairin şiirle nasıl tanıştığını anlatmaya çalıştık. Bu bölümde yer alan ikinci başlığımızda ise şair ve şiirin, Zelimxan Yaqub için ne ifade ettiğini anlattık. Son başlıkta ise Türk kültürünün önemli bir parçası olan saz ögesinin şair için ne anlam ifade ettiğinden bahsettik.

Üçüncü bölüm ise Zelimxan Yaqub’un şiirlerinin izleksel açıdan incelenmesini içermektedir. Şairin şiirlerinde işlediği izlekler yoğunluklara göre sıralanmıştır. Bu başlıkların altında yer alan epigram ifadeler Zelimxan Yaqub’un izleğe bakışını gösterir. Bu bölümde metin odaklı bir çalışma yürüttük. Şiir metinleri, felsefe ve psikoloji eserleriyle desteklenerek incelemeye çalıştık.

Dördüncü bölümde ise şairin üslup hakkındaki görüşlerini vererek şiirlerinin üslup bakımından incelememiz yer alır.

Çalışmada Zelimxan Yaqub'un farklı tarihlerde yayınlanan eserlerine ulaşılammışsa da 2011-2013 yılları arasında çıkarılan ve şairin o zaman kadar yayınladığı şiirleri içeren külliyatlarına ulaşılmış olup incelemelerimiz bu metinler üzerinden yürütülmüştür. Bunların yanında şairin ölümünden önce yayınladığı eserlere de ulaşılarak incelemeye dâhil edilmiştir.

Çalışmamızın 'Sonuç' kısmında Zelimxan Yaqub'un Türk edebiyatındaki yeri ve çalışmamızın hakkında çıkarımlarda bulduk. Kaynakça bölümünde ise çalışmamızda faydalandığımız kaynaklara yer verdik.

Çalışmamız esnasında her zaman desteğini hissettiğim bilgisi, tecrübesi ve yoluma ışık olan danışman hocalarım Doç. Dr. Mitat DURMUŞ'a ve Prof. Dr. Ahmet Ali ASLAN'a, Zelimxan Yaqub'un eserlerinin temininde ve karşılaştığımız her sorunda bizlere yardımlarını esirgemeyen şairin redaktörü Musa NEBİOĞLU'na, şairin şiirleri ve dünya görüşünü hakkında kıymetli bilgisine başvurduğum kıymetli hocam Prof. Dr. Şurəddin MEMMEDLİ, sağladıkları desteklerden ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Her şartta yanımda olan kıymetli arkadaşlarıma ve hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen kıymetli aileme minnet duygusuyla teşekkür ederim.

Müjdat SÖĞÜTCÜ

20.09.2019

GİRİŞ

Türkler farklı coğrafyalara hükmetmiş bir millettir. Bu durum hem sanatın hem de edebiyatın şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmelerini sağlar. “Türk milletinin edebiyatı diğer bazı milletlerde olduğu gibi yalnız bir coğrafyada ortaya konulmuş bir edebiyat değildir. Türk edebiyatı var olduğu bölgeye göre belirli özelliklerle ortaya çıkıp gelişir. Bunda yerleşilen bölgede gelişen hadiseler büyük rol oynamıştır. Azerî Türklerinin meydana getirdiği edebiyat da aynı safhalardan geçmiştir.”(Yavuz ve Ülgen, 2008, s.8)

Azerbaycan bulunduğu konum ve sahip olduğu kaynaklar bakımından birçok ulusun mücadelesine sahne olmuştur. Yapılan bu mücadeleler edebiyata da etki eder. “Azerbaycan Türk Edebiyatı veya daha kısa bir adlandırma ile Azeri Edebiyatı, Kafkasya, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), İran, Irak ve Doğu Anadolu yörelerinde yaşayan Türklerin, “Doğu Oğuzca” olarak tanımladığımız Türk şivesiyle oluşturdukları, genel Türk edebiyatının bir koludur. (Caferoğlu ve Akpınar, 1992, s.592)

Azerbaycan hem bulunduğu konum hem de dil ve edebiyat bağlamında Asya ile Türkiye arasında bir köprü vazifesi görür. Türklerin bu bölgede var olmasıyla Azerbaycan Türk Edebiyatı başlamış olur. Azerbaycan Türkleri var olduklarından beri yaşamlarını, mücadelelerini, kederlerini, sevinçlerini, maneviyatlarını, hayattaki bilgi ve becerilerini edebiyata yansıtırlar.

Azerbaycan’daki edebî hareketliliğin bölgedeki Türk varlığıyla başladığına söylemiştik. Oluşan bu faaliyetler yazılı eserlerden çok Türk edebiyatının ve Azerbaycan edebiyatının temelini oluşturan masal, efsane gibi türleri içerisinde barındıran sözlü edebiyat ürünlerinde ibaretti.

Azerbaycan edebiyatının ilk yazılı metin örneklerine 13. yüzyılda “Hasanoğlu” mahlasıyla ve “Pûr Hasan” mahlasıyla Farsça şiirler yazmış olan Şeyh İzzü’-din Esfarayani’nin divanıyla yazılı edebiyatın ürünlerine rastlarız.(Durmuş,2015,s.2) Bu yüzyıldan itibaren sözlü edebiyatla birlikte yazılı edebiyat da gelişmeye başlar. Kadı Burhanettin, Nesimi gibi şairler yetişmeye başlar. Bu şairler kendilerinden sonra gelenleri etkilerler. Bunların ardından Şah İsmail Hatai, Fuzuli gibi şairlerle güçlenerek ilerler.

Gelişen yazılı edebiyatın yanında sözlü edebiyat da gelişmeye devam eder. Sözlü edebiyatla birlikte Dede Korkut'tan gelen ozanlık geleneği de gelişen dallar arasında yerini alır. Qurbani, Miska Abdal, Gülşad, Köroğlu, Âşık Gerib, Hasta Kasım, Âşık Elesker, Âşık Ali gibi birçok ozan yetişir. Yetişen bu ozanlar kendisinden sonra gelen ozanları, şairleri ve yazarları etkilerler.

Azerbaycan Sahası Türk Edebiyatı sadece Azerbaycan'ın sınırları içerisinde kalmaz yaşanan savaşlar, yapılan antlaşmalar Azerbaycan halkının farklı bölgelere göçüne ve farklı ülke sınırları içerisinde kalmasına neden olur. Fakat yaşanan bunca sıkıntılara rağmen Azerbaycan halkı gittikleri yerlere kendi kültürlerini götürmüşler. Gidilen/kalınan yerlerden biri de bugün Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Borçalı bölgesidir.

Bu bölgede yaşayan Azerbaycan halkı öz benliklerini korumuşlardır. Diğer bölgelerde olduğu gibi edebî faaliyetler burada da devam etmektedir. Devam eden en güçlü edebî faaliyetler arasında ozanlık geleneği gelmektedir. Hem benliklerini korumakta hem de kendi geleneklerini gelecek nesillere aktarmaktadırlar. Âşık Hüseyin Saraçlı, Âşık Kamandar, Âşık Emrah Gülmemedov, Zelimxan Yaqub gibi ozan ve şairlerle varlıklarını devam ettirmektedirler. Biz de bu ozanlar içerisinde Zelimxan Yaqub'un düşünce dünyasını incelemeye çalışacağız.

1. ZELİMXAN YAQUB’UN HAYATI, ESERLERİ

“Baş alıb hər yana gedən yollarım,
Beşikdən başlanır, bələkdən keçir.
Günlər bir dən olub səpilir yerə,
Ömür una dönür, ələkdən keçir”
(Yaqub, 2012(d), s.235)

1.1 HAYATI

1.1.1. Aile Çevresi, Doğumu ve Çocukluğu

Zelimxan Yaqub, 21 Ocak 1950’de Gürcistan’ın Bolnisi ilçesi Kepenekçi köyünde dünyaya gelir. Annesi Güllü Hanım ve babası matematik öğretmeni olan Yusuf Şamil(1923-1986)’dir. Şair, ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelir. İsmi babası koymuştur. Babasının aklında olan ilk isim Selimxan’dır. Fakat babasının izlediği bir Çeçen filmde halkını kurtarmak için mücadele veren bir halk kahramanı olan Zelimxan’dan etkilenerek adını Zelimxan koyar. Bu isim sadece bir filmde geçmez aynı zamanda, “Çeçenlerin “Zelimxan”(Magomet Mamakayev) adlı romanı da vardır” (Turan,2009,s.50) Şairin Çingiz, Bayram, adında 2 erkek, Lala, Rediqe adında 2 de kız kardeşi vardır.

Öğretmen olan babası aileyi geçindirmeye çalışırken önemli zorluklarla karşılaşır. Babası sadece kendi ailesine bakmakla kalmayıp kardeşlerine de yardım eder. Ailenin ilk çocuğu olması sebebiyle yaşanan geçim sıkıntılarını derinden hisseder. Pekçok sıkıntıya rağmen şairin babası ilime ve edebiyata bağlılığından vazgeçmez. Yusuf Şamil, köyün ileri gelenlerinden biri olduğu için evinde meclisler kurulur, yörenin ileri gelen âşıkları, destan, hikâye anlatarak atışma yaparlardı. Bu gelenek köyün diğer evlerinde de devam ederdi. Şairin âşıklara ve saza merakını gören babası onu bu meclislere götürerek şairin mutlu olmasını sağladı.

Zelimxan Yaqub aklı ermeye başladığında evde eline geçirdiği oklava, balta, sopa, gibi eşyaları saz gibi “sinesine basarak” kendi kendine bir şeyler söyler. Babası Yusuf Şamil, Yaqub’un şiire, saza ve söze olan merakını gidermek için okuduğu kitapları Yaqub’a masal gibi anlatarak onun düşünce dünyasını şekillenmesini sağlar.

Şair çocukluğundan sadece babasından eğitim almaz. Şairi besleyen ikinci bir değer ise annesi olur. “Annesi Güllü Hanım Türk folklorunu iyi bilen özellikle bayatılar, nağıllar masallar destanlar alanında kültürlü kimsedir.” (Onk, 2003, s.1) Anne Güllü Hanım’ın soy tarihi köklü bir geçmişe sahiptir. Güllü Hanım’ın dedesi 1918’de kurulan ve Kafkas coğrafyasında Rus tahribatına karşı birlik ruhunu ayakta tutan Kafkas İslam Şurası’nın başkanlarından Kepenekçi Emin Ağa’dır. Kurulan bu şuranın faaliyetlerini şöyle özetleyebiliriz.

“30 Ekim 1918’de o ağır mütarekenin imzalanmasıyla arık İmparatorluk Türkiye’si sona ermiş. Yeni Türkiye milli hudutlar içinde doğarak, Anavatan bütünlüğünü kurtarma ve milli mücadele vazifesiyle karşılaşmıştı. Bu sırada Anadolumuzda ilk düşman işgaline Kars ve Batum illeri maruz kaldığından ordumuzun resmen çekilişi haberi üzerine, ilk “Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye” teşkilatı da 5 Kasım 1918 günü Kars’ta “Kars İslam Şurası” adıyla kurulup az sonra Batum ve Nahcivan’a değin uzayan yerlerde de kollar açıp halkı silahlandırarak Ermeni ve Gürcü kuvvetlerinin istilasına karşı buraları korumaya başladı. Bu bakımdan Yeni Türkiye’de ilk Milli Mücadele cephesi de Oğuzluğun çok eski merkezi ve Alp Aslan’ın Türkiye temelini attığı kutlu Kars toprakları üzerinde dayanılmaz acılara katlanabilen ve milli ruhu bilenmiş olan yiğit Serhadoğulları tarafından kurulmuştur. 1918 Aralık ayında Karsta yapılan İlk Vilayet Kongresi’nde Kars İslam Şurası’na Milli Şura adı verildi. Reislğine de İttihadçılardan Karşlı Cihangiroğlu İbrahim Aydın Bey seçildi. Şura 12 kişiden oluştu. (Kırzioğlu, 1958 s. 556-55) Halk arasında bu güne değin hep “Milli Şura” olarak anılmasına rağmen bu şura 75 günde 3 defa ad değiştirir. Oluşturulan bu şuranın kuvvetleri doğuda Ermeni ve kuzeyde Ahıska cephesinde Gürcü kuvvetleriyle beş ay savaş ve mücadele ederek ilerlemelerine engel olurlar. Yaptıkları bu engellemeler işgalci devletlerin dikkatini çeker ve 1919 Nisan başlarında Ardahan sınırına gelen General Dvi ile şehirde misafir bulunan bir İngiliz alayı da 12 Nisan 1919’da Kars Parlamento’sunu basarak hükümet erkânını yakalayıp Tiflis üzerinden Batum’a oradan da Malta’ya sürgün ederler. Milli Şura kuvvetleri Çıldır, Allahuekber, Oltu Kağızman/Ortakale ve Kulp’ta Ermenileri bunaltarak sık sık bozdular ve çete savaşları ile 1920’de ordumuzun gelişine değin mücadele edip halkın ezilip soyulmasına engel oldular. Son Osmanlı Kars valisi, Hilmi(Uran)Beğ’den 1918’de devirle teslim alınan kutlu Türk Bayrağı son kurtuluşa değin Allahuekber’de dalgalandı ve 1920’deki Son- Kurtuluş üzerine şehrin belediyesine asıldı.” (Aslanoğlu, 1986 s.128-129)

Vatan savunmasında katkı sağlayan bir direniş hareketinin başçısı konumunda olan Emin Ağa soy itibariyle de seçkin bir aileye mensuptur.

“Emin Ağa’nın mensup olduğu Hacallılar, başka deyişle Hacaloğulları, soy itibariyle Borçalı’da saygın ve seçkin ağa soyundandır. Bu soyun mensupları Hacallılar veya Hacaloğulları gibi tanınmışlardır. Resmiyette Acalov soyadını taşımışlardır ve günümüzde de taşımaktadırlar. Hala Emin Ağa’nın çağdaşı, bu soydan Alhas Ağa Hacallı adında güzel şiirlerin yazarı bir şair olarak tanınmaktadır. Daha sonraları, bu soya bağlı Reşid Hacallı, Abbas Abdulla Hacaloğlu, Zelimhan Yagub vb. gibi ünlü şairler ortaya çıkmıştır. (Memmedli ve Tanrıverdi, 2008, s.171)

Güllü Hanım'ın babası Sərdəroğlu Qurban Bey saz çalma və şiir yazma konusunda mahir bir insan olaraq bilinir. 1937'de Qurban Bey Sovyet hökuməti tərəfindən halkı bilinçləndirdiği və halkın önderliğini üsləndiği üçün Sibirya'ya sürgünə göndərilir. Güllü Hanım, Annesi Nabat Hanım və kız kardeşləriylə bir başlarına kalırlar. Nabat Hanım, eşinin sürgünə göndərilməsinin acısına beş, altı yıl dayanabilir ardından vəfat edir. Nabat Hanımın vəfatının ardından kardeşləriylə baş başa kalan Güllü Hanım yaşamı boyunca bu acıların taşıyıcısı olur. Yaşadığı zorluqları Güllü Hanım, bayatı, nağıl, destan, söyləyərək və gidenlərin ardından gözyaşı dökərək giderməyə çalışır. Şair annesiylə ilgili bu durumu şöyle dile getirir:

“Anamın yanında iki sözü işlətməkdən həmişə çəkinmişik: “sürgün” və “yetim” sözlərini. Bu sözlərdən birini qulağı çaldısa hökmən fikri o qaramat, qarabaxt illərə gedib çıxacaq. Acı xatirələri dilə gətirib ürəyimizi qırmasa da, gözləri uzaq-uzaq yollara boylanacaq. O illərdə atasız, qardaşsız iki bacısı ilə bir damın altında qalan anam ömrü boyu çalışıb ki, övladları onun gözyaşlarını görməsin. Ağlamağını həmişə bizdən gizlədərdi. Orta məktəb illərini xatırlayıram. Məktəbdən gələndə hərdən ağlamağının üstə çıxardım. Nə qədər təkidlə soruşurdum ki, niyə ağlamısan? – deyirdi ağlamamışam, elə bir balaca kövrəlmişdim. Sonradan bilirdimki, ilin əziz günlərində, bayramda, qurbanda qonşulardan kiminsə atası qızının yanına, kiminsə qardaşı bacısının yanına bayramlaşmağa gəlib. Onun da ürəyi yanıb, könlü ata istəyib, qardaş istəyib.”(Yaqub, 2013(a),s.300-301)

Annesinin acılarının edebi unsurlarla dile getirməsi şairin benliğini anne sütü gibi beslər. Oluşacaq olan şiir dünyasını şkilləndirərək şiirlerinde annesindən aldığı duyğuları şiirlərinə işlər.

Çocukluk insanın hayatındaki en önemli evrelerinden biri olaraq görülməkdədir. Kişinin karakterinin, ilgilerinin, düşüncələrinin oluşmaya başladığı evredir. İnsanın bu evrede aldığı bilgiler, yaşadığı olaylar oluşacak olan kişiliğinin, karakterinin temellerinin atıldığı dönem olarak gösterilir. Zelimxan Yaqub'un çocukluk dönemi ve öğrenim hayatı Kepenekçi'de geçer. Bu dönemde yaşadığı köy hayatı, doğa, şairin benliğini besleyen değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öğelerin şairin benliğini besleyen değer olarak karşımıza çıkmasının en önemli nedeni şairin ve doğaya olan düşkünlüğüdür. Çocukluğunda ağaçla konuşan, yaprakla sohbet eden, suyun sesini dinleyen, kısacası doğanın insana sunduğu güzellikleri görme çabası içerisindeydi. Çocukluğunun, dağ, taş, ağaç, yaprak gibi doğayla iç içe olması şairin ilerleyen dönemlerde tabiatı şiirlerinin ana düşüncesi yapmasını sağlar.

Çocukluk çağlarını doğayla iç içe, şiirin, masalın, sazın, sözün içerisinde geçiren şair öğrenim hayatına 1957’de Kepenekçi Köy Ortaokulu’na başlar. Burası bir köy okulu olmasından dolayı eğitim olanakları kısıtlıdır. Okulda görev yapan öğretmenler bütün zorluklara rağmen iyi bir eğitim vermek için çabalarlar. Öğrenime başladığı bu yer, şairin dünyaya, olaylara bakışını genişleten, ufkunu açan yerdir.

Zelimxan Yaqub, öğrenim hayatının ilk aşaması olan ortaokuldan 1967 yılında mezun olur. Bu mezuniyet şairin okulla olan bağının kopması anlamına gelmez. Şair, Kepenekçi’ye her gittiğinde okuduğu okulu ve öğretmenlerini ziyaret eder. Bu ziyaret esnasında genel konulardan çok şairin şiirleri üzerine konuşulur ve ne yazması nasıl yazması gerektiği hakkında şaire nasihatlerde bulunarak şairin ufkunu açmaya devam ederler.

1.1.2. Gençlik Yılları, Aile ve İş Hayatı

Zelimxan Yaqub, 1967’de Kepenekçi Köy Ortaokulu’ndan mezun olduktan sonra üniversite okumak için Bakü’ye gelerek Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi sınavına girer. Fakat bu fakülteyi kazanamaz. Aynı dönem içerisinde tekrar Kepenekçi’ye döner. Burada çeşitli işlerde çalışır. 1968’de Azerbaycan Devlet Üniversitesi Kitapxanaçılık bölümünü kazanır. Edebiyat dünyasına 1966’da Bolnisi’de çıkan “Qamardjebis Droşa” (“Qələbə Bayrağı”) gazetesinde Gürcü şair Şota Rustaveli’ye yazdığı “Dahi Şair” isimli şiiriyle adım atan Zelimxan Yaqub üniversite yıllarında adını iyice duyurur. 1970’de Süleyman Rehimov ve 1971’de Bahtiyar Vahapzade’nin edebiyat gecelerinde yaptığı konuşmalar ve okuduğu şiirler şairin Azerbaycan’da daha çok tanınmasını sağlar. Şair o dönemde Azerbaycan edebiyatının zirve kişilerinden olan Bahtiyar Vahapzade, Osman Sarıvelli Hüseyin Arif gibi şairlerin edebiyatımızın geleceği dediği kişi konumuna gelerek edebiyat dünyasında ilerler. Edebiyat dünyasında isminden bu kadar söz ettirmesine rağmen, şiirlerinin saz, söz meclislerinde dönemin ünlü âşıkları tarafından okunmasına rağmen şairin bu döneme kadar bir tane bile kitabı yayımlanmamıştır. 1970’li yıllar Sovyet Hükümetinin Azerbaycan’da hâkim olduğu yıllar olduğundan kitap çıkarmak devletin elindedir. Şair gittiği her matbaa başka bir matbaaya göndererek şairin şiirlerini kitap hâline

getirmekten kaçınırlar. Yaşanan bu olumsuzluklar şairi yıldırılmaz. Şair aşk ile çıktığı yolda önüne çıkan engelleri teker teker aşarak zirveye ulaşmak için elinden geleni yapar. Bu duygular eşiğinde şair 1972’de üniversiteyi bitirerek hayata atılma yolunda ilk adımını atar. Hayata atılan ilk adımlarda şair büyük hayal kırıklığı yaşar. Yaqub, hem üniversite mezunu hem de tanınan şair olmasına rağmen 3 yıl işsiz kalır. Fakat bu durumda şairi yıldırılmaz. O geçmişte olduğu gibi kitap okumayı şiirler yazmayı, bırakmaz. Bu süre zarfında Kepenekçi’ye dönmeyen şair 3 yılın sonunda 1975’de Turgenev 11 Zabrat kasabasında kitapçıda işe başlar. Burada birçok şair ve yazarlarla tanışma fırsatı bulur. Yine bu dönemlerde Azerbaycan’ın ünlü gazetesi “ Ədəbiyat ve İncəsənət”, ve Azerbaycan’ın ünlü dergileri olan “Azərbaycan” “Ulduz”da çıkan şiirleri şairin ünlenmesini sağlar. Kitapçıda 5 yıl çalıştıktan sonra şair buradan ayrılır. 1975’den itibaren şair, Azerbaycan Könüllü Kitap Severler Cemiyeti’nde tebligat şubesinde redaktör daha sonra şube müdürü olarak 1985’e kadar çalışır. Bu cemiyet işçilerini Azerbaycan’ın her şehrine gönderir. Bu sayede şair Azerbaycan’ın her bölgesini karış karış gezme fırsatı bularak oradaki insanları yakından tanır, çekilen dertleri ve sıkıntılarını yakından görür. Şubat 1979’da 29 yaşında Bolnis ilçesi Kepenekçi köyünde akrabası olan Sahibe Hanımla evlenir. Evlendikten sonra şair, Bakü’ye gelir. 1977’den beri şehrin gürültüsünden uzak bir evde yaşayan Zelimxan Yaqub yine aynı evde yaşamaya devam eder.

Şair, uzun uğraşlar sonucunda 1980’de “Könlümün Sesi” adlı ilk kitabını çıkarır. 1981’de “Yolum Elden Başlanıb” ile ikinci kitabını çıkarır. Bunlarla Zelimxan Yaqub Azerbaycan edebiyatının önemli şairlerinden biri olma yolunda önemli adımlar atar. 1982’den sonra Yazıçı Neşriyat’ın Poezya Şubesi’nde kabul edilir. 1987’de Yazıçı Neşriyat’ın redaktör ve şube müdürlüğünü 1994’e kadar yapar. Şairin bu dönemde hayatındaki zorluklar biraz olsun dinmeye başlamışsa da babası Yusuf Şamil Bey’in 1986’da kaybı şairi, derinden etkilemiştir. Şairi hayatta hep büyük arzuların peşinden koşmaya iten arkasında dağ gibi duran çınar hayatta yoktur. Yaz olan ömrü günü babasının ölümüyle kışa döner.

1994’de siyasete ilk adımını respublika başkanının yanında af komisyonun üyesi gibi başlar. Ardından kuruculuğunu Haydar Aliyev’in yaptığı Yeni Azerbaycan Partisi’nden 1995’te milletvekilliği seçimlerinde katılır. 12 Kasım 1995’de Azerbaycan milletvekili

olur. Milletvekilliği döneminde yazma, yaratma uğraşı geride bıraktığı yıllara göre daha da artar. Milletin gönlünden geçenleri bilen milletin örf ve adetlerine milletin düşünce dünyasına hâkim olan Yaqub'un milletvekili olması sazın, sözün ve edebiyatın meclise girmesi anlamına gelir. Haydar Aliyev'in yakınında olan şair, Aliyev ile ABD, Almanya, İsviçre, Fransa gibi Avrupa ülkelerini bunun yanında Kazakistan, Kırgızistan gibi Türk cumhuriyetlerine diplomatik gezilerde bulunarak oraları görme fırsatı bulur. 2000 yılında vekillik dönemi biten Yaqub, yeniden, Yeni Azerbaycan Partisi'nden seçime girer tekrar milletvekili olur. Bu dönemde de yine milleti ve devleti için çalışan şair, vekilliğini en iyi şekilde yapmaya çalışmıştır. Kendisinden yardım istendiğinde bu isteklerin yerine getirmeye çalışır. Halkın büyük bir kesimi Yaqub'u övse de şairi eleştirenler de çoktur. Bu eleştirilere çoğu zaman cevap vermez. Fakat haksız yere yapılan eleştiri ve iftiralara şair çok üzülür. 2005 yılında milletvekilliği biter ve şair bir daha milletvekilliğine aday olmaz.

Aile hayatında şair, kendi yetişme tarzı nasılsa onu uygulamaya çalışmıştır. Şairin çocuklarının adları: Behlül, Aygün, Günay ve Şehriyar'dır. Çocuklarının isimlerini koyarken çok sevdiği şairlerden esinlenerek koymuştur. Çocuklarına karşı merhametli bir o kadar da katı kuralları vardır. Oğlu şairi anlatırken: “Atam mühafizəkar idi. Ata babalarından gördüyünü saxlamağa çalışırdı. Ənənəyə sadıq adam idi. Mən özümü biləndən beləydi. Atam evə girən kimi bütün ailə üzvləri ayağa qalxardı. Mən ailə quranda atamın yanında heç vaxt uşaqlarımı qucağıma almadım. Evlənəndə bir neçə il atamgildə qaldıq, heç vaxt onun yanında yoldaşımın adını çəkmirdim. Belə görmüşdük, belə də gedirdik.” (<http://kulis.lent.az>.) Babası Yusuf Şamil'e kendisi nasıl davranırsa evlatlarının da şaire öyle davranmasını istemiştir. Yerine göre gülen, yerine göre gayet resmî ve ciddi yapıya sahip olan Yaqub eşine de aynı şekilde yaklaşan bir yapıya sahiptir. Çocukları bir şey istediğinde annelerine söyler o da şaire durumu anlatırdı. Aile yapısı bakımdan tipik bir Azerbaycan ailesidir.

1.1.3. Hastalığı ve Ölümü

Yaşamı boyunca hastane ve ilacı sevmeyen bir yapıya sahip olan Zelimxan Yaqub sağlıkla ilgili sorunları pek önemsemez. Ancak 2009'da yoğun ağrılarla doktora

gittiğinde böbrek yetmezliği sonucuyla karşılaşmak durumunda kalır. Bu konulan teşhisle hastalık başlangıç evresinde değildir tedavi için çok geç kalınmıştır. Böbreğinin birinde olan hastalık diğer böbreğine de sıçramıştır. Derhal ameliyat olunması gerektiğini söylerler. Yaqub, 2009'da Türkiye'de ameliyat olduğunda bir böbreğini alırlar. .

Mənim sıramdadı Adəmim, Nuhum,

Uzun ömürlərə qohumam, qohum.

Zəlimxan, cavandı ürəyim, ruhum,

Heç kəs deməsin ki, xəstələnmişəm(Yaqub, 2016,s.157)

Bu hastalık durumu şairi yılgınlığa sürüklemeyi aksine yazmak için daha çok can atmasını sağlar. Yukarıdaki şiirde gördüğümüz gibi sözle mayalanan ve sözle kendini yetiştiren ve bu sayede geçmişle gelecek arasında koparılamaz bağlar kurduğunu anlatan şair, hastalığının sadece bedenine zarar verdiğini ruhunun hâlâ genç olduğunu söyler. Geçirmiş olduğu ameliyattan sonra şair 2010 yılında Türkiye'de bir ameliyat daha geçirir. Fakat geçirdiği ameliyatlardan şairi hastalığın pençesinden kurtaramaz. 2011'de Almanya'da geçirdiği ameliyatla diğer böbreğini de almak zorunda kalırlar.

Böyrəklərim olmasa da, mən səni

Yağ içində böyrək kimi saxlaram.

Arı kimi dolanaram başına,

Göy çəməndə çiçək kimi saxlaram(Yaqub, 2016,s.125)

Böbrekleri olmamasına rağmen yine gönlünde olan arzuları bırakmaz kalbi attıkça, nefes aldıkça Zelimxan'ı Zelimxan yapan duygular onunla birlikte var olacaktır. İki böbreği de alınan şair artık ömrünün geri kalanını diyalize bağlı hâlde geçirir. Almanya'ya giderek orada tedavisine devam eder. Hastalığında her ne kadar yazmaya devam etse de çocukluğundan sinesine bastığı, derdini açtığı, sırlarına ortak olarak gördüğü sazi eline alamaz. Bir röportajında sazi çalamaması üzerine sorulan bir soruya "ikimizde bir birimizden küsmüşüz. Ben onu istediğim gibi çalamam der."(<https://www.youtube.com>, 2018) Yaqub'un aldığı ilaçlar, gördüğü tedavi sayesinde tam anlamıyla yatağa bağlı değildir. Bu durum fazla sürmez Kasım 2012'den itibaren şair yatağa mahkûm olur. Ölümün iyice yaklaştığını anlayan şair ölümünden

yaklaşık bir hafta önce ailesi ve akrabalarını toplayıp vasiyet niteliğinde olan şu sözler dökülür: “Oturdu, söhbət elədi. Sonra işarət barmağını qaldırdı yuxarı, dedi, xalqım, millətim üçün mənalı ömür yaşadım, siz də çalışın belə yaşayın.” (<http://kulis.lent.az/news/22383>, 2019) O gündən sonraları ağırlaşır. Yaqub 9 Ocak 2016'da Bakü'de vefat eder.

1.1.4. Aldığı Ödüller

Zelimxan Yaqub'un edebiyat sahasında aldığı ilk ödüllerinden birisi 1966'da kendisinde şiir yazan ve akrabası olan edebiyat öğretmeni Reşid Hacallı'nın şairin şiirlerini dinleyip şaire yaptığı övgüler olur. Yine gençlik yıllarında şairin şiirlerinin ünlü âşıklar tarafından âşıklar meclisinde okunması şairin ilk ödülleri olarak sayabiliriz. 1970'de Azerbaycan'ın ünlü simalarından Süleyman Rehimov ve Bahtiyar Vahapzade için düzenlenen edebiyat gecelerinde yazdığı şiirleri okuduğunda şairlerden övgü dolu sözler alır.

Üniversite yıllarında Yazıcılar Birliği'nde Osman Sarıvelli ve Hüseyin Arif'e okuduğu şiirler ve bu kişilerden aldığı övgü dolu sözler şairin ödüllere değerlidir. Ardından 4 Şubat 1971'de Hüseyin Arif Azerbaycan Gençleri gazetesinde “Azerbaycan Dövlət Universitetinin Telebesi Zelimxan Yaqubov'un Şeir Yaraticılığı Haqqında” isimli makalesiyle şairin ismini Azerbaycan'da daha çok duyulmasını sağlar. Bu durum şaire güç verir daha çok yazmak ve okumak için çabalar.

1992 Azerbaycan ve Türk dünyası için kara bir yıl olarak hatırlanmaktadır. Azerbaycan'ın vatan toprakları Ermeniler tarafından işgal edilir ve onlarca şehit verilir. Bu durum tüm Azerbaycan halkını ve Türk dünyasını derinden etkiler. Şair milletinin gördüğü zulme sessiz kalmamış o dönemler içerisinde” Sizi Qınamıram, Şair Harayı, Vetən Yaraları, Ziyaretin Qəbul Olsun şiir ve poemaları yazar 1994'te bu şiir ve poemalardan “Hacı Zeynelabidin Tağıyev Mikafatına” layık görülür. 1995'te Azerbaycan'ın ünlü yazarlarından Memmed Araz'ın adına verilen “Memmed Araz Mükafatı”nı alır.

2000 yılında şair için Azerbaycan'da 50. yaşı için bir gece düzenlenir. Bu gecenin düzenlenme sürecini şairin kendisi bizzat yürütür. Bu fikri Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e söylediğinde Aliyev bundan çok mutlu olur. Şairin parlamentoya girişiyle kendinde milletin hafızasını barındıran saz da parlamentoya girer. Şairin düzenlediği bu geceyle birlikte saz tekrar milletle buluşur. O zamana kadar şiir gecelerine katılmayan Haydar Aliyev şairin düzenlediği geceye katılarak şairi onurlandırır. Bu yapılan gecedan ve şairin Azerbaycan'a yaptığı hizmetler ve eserlerinde yaşattığı millî ve manevi duygulardan dolayı şaire Haydar Aliyev tarafından "Azerbaycan Respublikasının Şöhret Ordeni" ile mükâfatlandırılır. Yine aynı yıl içerisinde Azerbaycan ile Gürcistan arasındaki ilişkileri düzenlemesi ve bu ilişkilerde aldığı rolden dolayı "Gürcistan Respublikasının Şeref Ordeni" verilir. 2005'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından şaire "Xalq Şairi" unvanı verilir. 6 Temmuz 2009'da Türk Dünyası Araştırmaları Uluslararası İlimler Akademisi şairin Türk dünyasına yaptığı hizmetlerden dolayı "Türk Dünyasına Hizmet" ödülü verilir. 2010'da Gürcistan Tedris Üniversitesi şaire "Fahri Doktora" unvanı verir. Şairin 60 yaş münasebetiyle Azerbaycan'a katkılarından dolayı "Azerbaycan Respublikasının Şeref Ordeni"ne layık görülür. Yine aynı yıl içerisinde Gürcistan Respublikasının Şöhret Ordeni' verilir.

5 Ekim 2012'de Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkan Azerbaycan New York Assosiasiyası adlı gazete şaire "Fahri Diploma" verir. 31 Mart 2014'de Türk Dünyası Araştırmaları Uluslararası İlimler Akademisi tarafından "Nazım Hikmet Beynelhalk Edebiyat Ödülü" verilir. Bu ödül Türkiye dışında birçok şaire verilmesine rağmen Azerbaycan'dan ilk defa bu ödüle şair Zelimxan Yaqub layık görülür. Bu ödül için şair: "İndiyədək bir sıra Beynəlxalq mükâfatlarla təltif olunmuşam. Ancaq böyük Türk şairi Nazım Hikmetin adıyla bağlı olan bu mükâfat mənim üçün daha qiymətlidir. Bu mükâfat mənim Türk ədəbiyyatı qarşısında bu günədək olan xidmətlərimə verilən yüksək qiymət olmaqla yanaşı, həm də üzərimə böyük məsuliyyət qoyur, yeni-yeni əsərlər yaratmağa sövq edir" (<http://olaylar.az/news/medeniyyet/74470>, 2019) diyerek verilen bu ödülün önemine vurgu yapar. Verilen bu ödül ve unvanlar şairinde belirttiği gibi şaire daha çok yük yükler ve daha çok yazmaya iter.

1.2. Eserleri

Modern Azərbaycan Sahası Türk Edebiyatında şiir ve poeama yazma konusunda önemli bir yer tutan kişilerinden biri de Zəlimxan Yaqub'tur. Şair yazın hayatı boyunca şiir ve poema türlerinde eser verir. Yaqub yazın hayatı boyunca kitab olarak hikâyə yazmaz son kitabı olan Məni Sabahıma Qovuşdur Ana adlı eserinde altı tane hikâyə yer alır. Yaqub roman türündə hiç eser vermez. Eserləri Türkiyə Türkçesi'ne ve diğər birçok Türk lehçesine aktarımı yapılır. Bunun yanında eserləri İngilizce, Gürcüce, Fransızca, Rusça gibi dillere çevrilir. Eserlərinin şöyle sıralanır (<http://zalimxanyaqub.com>):

1. *Könlümün Səsi*, Gənclik Nəşriyyatı, Bakü, 1980.
2. *Yolum Eldən Başlanıb*, Yazıçı Nəşriyyatı, Bakü, 1981.
3. *Od Aldığım Ocaqlar*, Yazıçı Nəşriyyatı, Bakü. 1989.
4. *Biz Bir Eşqin Butasıyıq*, Yazıçı Nəşriyyatı, Bakü. 1989.
5. *Ziyarətin Qəbul Olsun*, Gənclik Nəşriyyatı, Bakü, 1991.
6. *Şair Harayı*, Gənclik Nəşriyyatı, Bakü, 1995.
7. *Bir Əli Torpaqda, Bir Əli Haqda*, Azərbaycan Nəşriyyatı, Bakü, 1997.
8. *Bu Yaşıl Ağacın Altı Bizimdi*, Azərbaycan Nəşriyyatı, Bakü, 2000.
9. *Mən Sənin Qəlbinə Necə Yol Tapım*, Azərbaycan Nəşriyyatı, Bakü, 2004.
10. *Qayıdaq Əvvəlki Xatirələrə*, Gənclik Nəşriyyatı, Bakü, 2004.
11. *O Qızın Göz Yaşları*, Gənclik Nəşriyyatı, Bakü, 2005.
12. *Gözlərimin Nurudu Doğulduğum Bu Torpaq*, Pedaqogika, Bakü, 2005.
13. *Fotoalbom*. Azərbaycan Nəşriyyatı, Bakü, 2004.
14. *Seni Sevmək İçin Geldim Dünyaya*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003.
15. *Zəlimxan Yaqub*, Uyum Ajans, Ankara 2003.
16. *Seçilmiş əsərləri, II Cildə*, Şərq-Qərb Nəşriyyatı. Bakü, 2006.

17. *Aşıq Hüseyin Saraçlı*, Pedaqogika Nəşriyyatı, Bakü 2007.
18. *Skazi Saza*, Novosti Nəşriyyatı, Moskova 2008. (Rusça)
19. *Əbədiyyət Dastanı*, Pedaqogika Nəşriyyatı, Bakü 2008.
20. *Böyük Ömrün Dastanı*. Bakü, 2004.
21. *Mən Bir Dağ Çayıyam*, Pedaqogika Nəşriyyatı, Bakü, 2006.
22. *Peyğəmbər*, Pedaqogika Nəşriyyatı, Bakü 2009.
23. *Mən Öz Dastanımı Yazıb Gəlmişəm*, Elm və Təhsil Nəşriyyatı, Bakü 2009.
24. *Dövlətdə, Millətdə, Sənətdə*, Nağıl Nəşriyyatı, Bakü, 2009.
25. *Dünya Türkün Dünyası*, Qismət Nəşriyyatı, Bakü, 2009.
26. *Biz Bir Eşqin Butasıyıq*, Əxtər, Nəşriyyatı. Tebriz, 2004.
27. *Yaxşı Ki, Sən Varsan, Ay Sədəfli Saz*, Əxtər, Nəşriyyatı. Tebriz 2005.
28. *Ziyarətin Qəbul Olsun*, Yazı Nəşriyyatı, Urumiye, 2005.
29. *Mən Bir Dağ Çayıyam*, Əxtər Nəşriyyatı. Tebriz, 2009.
30. *Gəl*. Bakı, 2010.
31. *Özün Basdırdığın Ağaca Söykən, C I*, Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakü, 2010.
32. *Özün Basdırdığın Ağaca Söykən, C.II*, Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakü, 2010.
33. *Sürgün*, Almata, 2010.
34. *İçimdə Ağlayan Kırım*, Almata, 2010.
35. *Düşüncələrin Simfoniyası*, Vətən Nəşriyyatı Bakü, 2010.
36. *Biz Niyə Sevməyək Bir Birimizi*, Çayıoğlu Nəşriyyatı, Bakü,2011.
37. *Mövlana*, Bakı.
38. *13 Cildlik Əsərləri Külliyyatı*, Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakü, 2011-2013.

39. *Ün*, Elm və Təhsil Nəşriyyatı, Bakü, 2014.
40. *Qürbət Düşüncələri (Almaniya Daftəri)*, Hədəf Nəşrləri Bakü, 2015.
41. *Dünya Çiçək, İnsan Oğlu Arıdı*, Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakü, 2015.
42. *Mənə Ümüd Kimi Bax*, Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakü, 2015.
43. *Məni Sabahıma Qovuşdur Ana*, Elm və Təhsil, Bakü, 2016.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1 Şiirle İlk Tanışması

Zelimxan Yaqub, Çağdaş Azərbaycan Edebiyatı'nın son dönem şairleri içerisinde değerlendirilmesine rağmen çağdaşları arasında hayata baxış açısı, felsefeye, tarihe olan meyli, millî ve manevi dəyərlərə olan bağlılığı kendine özgü üslubu ilə fərqlilik göstərir. Bu xarakterləri sayəsində edebiyat sahəsində kendinə yer bulur.

Yaqub'un şaire və şiire önəm verilən bir sahədə doğması və o sahə içərinde böyüməsi onun ən böyük şanslarından biri olaraq görülməlidir. Bu yer etkisini daha 5 yaşındaykən göstərir və şairin ağızından 5 yaşında şu mısralar dökülür:

Evimizin dalı arpa-arpa,

Atlar gəlir qarpa-qarpa.

Bu şiir parçaları ailəsinin onu ilərdə şair olacağına dair düşüncəyə sevk eder. Elli yıl sonra şair "İlk Qafiyələr" adlı şiirini kalemə alır.

Həmsöhbət olarmış Allahla bəndə,
Ömrün yaddaşında nələr var, nələr.
Görəsən ilk dəfə dilə gələndə,
Nəyə işarəymiş bu qafiyələr.

Nə zaman qəlbimə salıb bu səsi,
Arpa bərəkətmiş, at murazıymış.
Bəlkə də Tanrının ilk qafiyəsi,
Körpə ürəyimdə dinən sazıymış.

Mənim şeiriyyətim ərəndən, ərdən,
Oğuzdan, qopuzdan gələn sirr idi.

Anam zarafatla deyirdi hərdən,

Beş yaşı olanda o şair idi.(Yaqub, 2011(a),s.12)

Şairin ilk şiiri “Meşəbəyi” adını alır. Şiirin mısraları şairin yaşadığı zorluklar neticesinde gönlünden süzülür. Şair ailesiyle yaşarken kışın evde yakacak odun bulamaz. Bulduğu bölgede ormanlık araziler vardır oradan odun kesmek ister fakat karşısında orman bekçisini bulur. Silahı kendisine doğrultan bekçi şairin odun kesmesine izin vermez. Yaqub, yakacak odun bulmadan eve döner. Eve dönene kadar “Meşəbəyi” şiirini yazar. Bu şiir şairin ilk şiiri olur. Sanat hayatında eleştiri tarzını çok az kullanan şair, ilk şiirini eleştiri tarzında yazar. Bu şiirin ardından şair, şiir yazma eylemine devam eder.

2.2. Şiir ve Şair Hakkında Görüşleri

Şiir metninin ana kurucusu konumunda olan söz doğru ve nizami bir şekilde kullanılarak şiir metinleri oluşturulur Bu yüzden şair, şiirde söze çok önem verir. Bir heykeltıraş için bir fırça, ressam için boya ne kadar önemliyse şiir metinleri oluşturanlar için söz de o kadar önemlidir.

Ol!” dedi, dünyanı sözdən yaratdı,

Tanrı da söz ilə şöhrətə çatdı.

Dağılmaz, yıxılmaz körpülər atdı,

Ağılla ürəyin arasında söz.

Söz üçün ən ulu dərgaha vardım,

Mən sözün eşqinə dağları yardım.

Axtara-axtara gedib çatardım,

Olsaydı dünyanın harasında söz.(Yaqub, 2012(c),s.337)

Dünyanın ve dünyadaki varlıkların oluşumu “ol” sözü üzere olduğunu anlatan şair sözün nesnenin oluşması ya da yok olmasını söze bağlayarak söze kutsiyet yükler. Böylelikle söz şair için kutsal bir anlama bürünür. Yazdığı bütün şiirlerin ana etmeni olarak gördüğü sözü akılla yürek arasında bir köprü gibi görür. Kalbinden aldıklarını

akılla işleyerek sözle dile getirir. Sözü nerede olursa olsun bulmak için çaba sarf edeceğini dile getirir.

İlahidən gələn nurdu, şüadı,
Tanrıların dilindəki duadı.
Şəhər-şəhər yaratmışıq bu adı,
Təbriz sözdü, Dərbənd sözdü, Gəncə söz.

Onsuz ömrün nə balı var, nə şanı,
O qaynadır qaynayanı, daşanı.
Söz Allahın yer üzündə nişanı,

Allah özü, mənəcə, sözdü, mənəcə, söz.(Yaqub, 2011(c),s.244)

Alıntıladığımız şiir metninde şair, sözü ilahi bir dayanağa götürerek söze bir kutsiyet yükler. Nitekim Tanrı insanlığa sözle hitap eder, insanlar Tanrı'ya sözle dua eder. Metin içerisinde "söz" kelimesi sürekli tekrar edilerek vurgulanmak istenilen düşünceye dikkat çekilmek istenir. Şehir isimlerinden ilahi sözlere kadar hayattaki her şeyin sözden ibaret olduğunu anlatır.

Sözlerin meydana getirdiği metinlerden olan şiir, şair için yaşamın gayesi konumundadır. Şair, şiirsiz bir hayat düşlemez. Yaşamın ilk yıllarında annesinin bayatı, nağıl, destan söylemesiyle sözle tanışan şair, hayatından sözü çıkarmaz. Her yazdığı şiire evlat gözüyle bakar.

Anam məni bu dünyaya
hədiyyə verdi,
Ötdü həzin nəğmələrlə
qəlbinin simi.
Mən də gərək bu dünyaya
hədiyyə verəm,
Mənə əziz övlad olan
şeyrlərimi!(Yaqub, 2012(d),s.175)

Şiir yazmaq, şair için bazen bedbinlikten, ıstıraptan, hayatın o çekilmez ağrısından kaçarak sınılacak bir kapı, halkının çektiği sıkıntıları anlatma yeri, yaşadığı sevinci duyurma makamı, tabiattan duyduklarını anlatma yeri, kısacası şairin aklından ve kalbinden geçenlerin yansıtıldığı mecra konumundadır.

Bir dörd məni köçür dedi dəftərə,

yaz, kitab eylə,

Min dərdi cəkdim canıma o dərdləri,

qəmləri yazdım.

Talesizlər taleyinə ayna tutdu

qəmgin qələmim,

Baxdım gözdəki yaşlara, kirpikdəki

nəmləri yazdım.

Varlığı, yoxluğa cevirdi zamanın

zəlzələsi,

Vaxtın əlində cırpınan neçə

bəxtikəmləri yazdım.

Kim bir az sevinc gördü sə qacdı,

uzaqlaşdı kədərdən,

Mənsə mənə həmdərd olan

həmdəmləri yazdım.

Həsərlə boylandım dərədən

dağlara doğru,

Zilə əllər yetişmədi, götürüb

bəmləri yazdım.

Ömrümə sevincin ömürsüz bir

damlası düşdü,

Zəlimxanı ağlatdı kədər nisgilləri,

matəmləri yazdım.

(Yaqub, 2012(a),s.408)

Yaqub, yukarıdaki dizelerle şairliğin bir dert yumağı olduğunu, bu dert milletin ya da bir kişinin derdi olabilir, önemli olan o derdi kendi iç dünyasında hissedebilmek olduğunu anlatır. Keder şairin, şiirlerinin oluşturmada ana duygu olarak karşımıza çıkar. Halkının yaşadığı hüznü olaylar, ya da şairin çevresinde gözlemlediği durumlar şairin duygularını tetikleyerek şairin kaleminden süzülür. Şair, eğer bir derdi kalbinde hissedebilirse o duyguları kâğıda geçirebilir. Kâğıda geçirmek içerisinde hissettiği derdin bitmesi anlamına gelmez bile âdeta o dertle yaşamaktadır.

Yığılır içəri sellər, tufanlar,
Gözdən yaş çıxmır ki, gözə qan çıxır.
Ağrılar içində əriyir anlar,
Şair imtahandan, sınaqdan çıxır.

Axtarır dayazı, gəzir dərini,
Tanıyır yaxşını, yamanı, bədi.
Dünyanın ən böyük şairlərini,

Ən böyük ağrılar şair eylədi(Yaqub, 2011(a), s.278)

Zelimxan Yaqub, şiir yazmaq için derdin yeterli olmadığını o derdi kâğıda geçirerek onu şiir hâline getirmek için ilhama ihtiyaç olduğunu savunur. Kimi şairler ilhamın kaynağını somut öğelerde arasa da Yaqub ilhamın, Allah tarafından verildiğini savunur.

Şeirini varağa köçürmək üçün
Durnalar göylərdən lələk göndərər.
Yerdə insan olar gücü, sirdaşı,

Göydən ilhamını mələk göndərər.(Yaqub, 2011(a), s.152)

Şiir yazmaq şair için kutsal bir olaydır. Kutsal olduğu için dünyadaki varlıkların çoğunun şaire yardım ettiğini söyler. Göklerdeki melekler bile şaire ilham verebilmek için çalışırlar. İlham şairin şiir yazmasındaki ana etken olduğu için şair ilhamı küstürdüğünde şiir yazma konusunda elini kolunu bağlar.

İlhamı küsdürmə, ilham küsəndə,
Sözlər dodaqlarda baş-ayaq olar.
Dar gündə şairə ilhamdan özgə
Nə xilas, nə ümid, nə dayaq olar.

(...)

İlhamsız dünyanın pozular halı,
İşi ah-zar olar, bağı qan olar.
Ürəklə, ilhamla yarada bilsən,

Bir misra çevrilib bir dastan olar.(Yaqub, 2016, s.90)

Kutsiyetle bahsettiği ilham şiirinin ana etkeni konumuna gelen ilham küserse şiir yazamayacağını dile getirerek ilhamsız bir cümlenin gelmeyeceğini, onunla bir cümlenin destan olacağını anlatır.

Şairler, milletin öncüsü, milletin gözünün önünde olan, milletin derdini anlatan kişilerdir. Zelimxan Yaqub, şairi bir kaba, bir bölgeye, sığdıramaz onun için şair halkına, vatanına hizmet etmek zorunda olan bir vatandaştır. 1995'te politikaya atılan şair, şairleri bir yana çekmeye çalışan düşüncelerin karşısındadır.

Sən özünü fikirləş!

O heç kəsin yanında

gözükölgəli deyil.

Sən özünü fikirləş!

Onun qəlbi şübhəli,

dili “bəlkə”li deyil.

Sən özünü fikirləş!

Onun qanı təmizdi,

ruhu ləkəli deyil.

Şairin qəlbindədi

bu dünya başdan-başa,

Məni bölgəyə çəkmə,

şair bölgəli deyil.(Yaquub, 2011(a), s.95)

Yaquub, şairleri bir bölgəyə çəkme uğraşından ziyadə o, şairleri korumanın derdindedir. Çünkü şair, 1937'de ve çeşitli dövəmlərdə vurularak şəhit edilən, sürgünə göndərilən, həpishənelərdə çürütülən şairləri çox iyi bilməkdədir. Azərbaycan həkından şairləri ayrıştırməsindən çox onlara kol kanat gererek onları korumasını ister.

Bu xalqın qəbirsiz şairləri var,
 Hardadı Hədinin qəbri, bilinmir.
 Zamanın zülmünə nə qədər dözər,
 Dözümü bilinmir, səbri bilinmir.
 Harda güllələnib, hara atılıb,
 Harda sona çatıb güzəri, harda.
 Yerdədi, göydədi, kimdən öyrənək,
 Müşfiqin, Cavadın məzarı harda?
 Cavid tutulanda xalqı, milləti
 Ayağa qaldıra bilməmişiksə,
 Müşfiq tutulanda onun yolunda
 Üçümüz, beşimiz ölməmişiksə,
 Tarixdən götürüb ibrət dərşini,
 Hələ də ağıla gəlməmişiksə,
 Şairlər özünü qoruya bilməz! (Yaquub, 2011(a), s.210)

Bahtiyar Vahəpzadə: “Senetin yolu millikdən keçir. Millelin derdindən tanımayan millietin mil il ilderden süsülüp gələn mənəvi dünyası ile qaynayıp qarışmayan, bu ruh toprağından cüermeyen qəlem sahibinin qol-budaq atacağına nece inanmaq olar?” (Nəbioğlu, 2009(a), s.16) İfadeleriylə, şairin millietinə dayanması gerektiğini savunur. Yaquub'a göre de halk şairlerini korur ona sahip çıkarsa, şairləre gönüllerində yer verirse, şair de halkını eserlərinin odak noktası yapması gerektiğini savunur.

Oymaq-oymaq eli gəzdim-dolandım,
 Fikir verdim hikmətinə bu xalqın.
 Yatardımı əl qələmə, dil sözə,

Vurulmasam söhbətinə bu xalqın.

Oylağımı qarlı dağlar, binələr,

Sərvətimdi söhbət dolu sinələr.

Eşqi dastan, özü nağıl nənələr

Nur yağdırıb ismətinə bu xalqın.(Yaquub, 2011(b), s.136)

Milletin şairi olmayı başaramayanlar, keçmişi unutarak geleceğe köksüz bir şekilde bakmaya çalışanlar gelecekte de olmayacaklardır. Onlar yaşadığı çağda bile kendilerine yer bulamayacaklardır. Tıpkı kökünü derinlerden alamayan bir ağacın yetişip büyümediği gibi sırtını millete dayamayan şairler de şairlik anlamında gelişmeyeceklerdir. Geleceğe kalmadan yok olacaklardır. Bu durumu şair şöyle anlatır:

Səni ucaldacaqlar,

sən özündən əvvəli

uca tutduğun qədər.

Səni unudacaqlar,

öz kökünü, soyunu

sən unuduğun qədər.(Yaquub, 2012(b), s.381)

Milleti var eden en önemli öge dilidir. Şairler şiirleri oluştururken halkın kullandığı dili edebî bir üsluba dönüştürerek eserleri oluşturur. Şairler, şiirlerinde halkın kullandığı kelimeler deyimler, atasözleri kullanırlar. Bu sayede halk tarafından daha çok kabul görmekte ve daha çok anlaşılmalıdır. Bunun bilincinde olan Yaquub, millî değerlere bağlılık göstererek sırtını halka dayayarak, şiirlerini de halkın dilinde yazmak gerektiğine inanır.

Anam necə dinir, necə danışır,

Şeirimi anamın dilində yazdım.

Məni dilləndirən, məni dindirən,

Sevgimin, sonamın dilində yazdım.

Sağlam əqidənin, saf təbiətin,

Allaha inamın dilində yazdım.

Halal kişilərdən halal söz aldım,

Halal bir ilhamın dilində yazdım.(Yaqub, 2011(a), s.307)

Yaqub'un, şairlik anlayışıyla ilgili buraya kadar sunulanlar toparlanırsa; şair için sezginin, ilham kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Şair ilham sayesinde şiirlerini yazabilmektedir. Şiir yazmanın Allah'ın şaire vergisiyle olacağını savunurken bununla birlikte şairlerin sürekli kendisini geliştirmesi gerektiğini düşünür.

2.2. Şiirlerinin, Düşüncelerinin ve Varlığının Kaynağı: Saz

Toplumlar kendilerine ait birtakım maddi ve manevi unsurlara sahiptirler. İçlerinde barındırdıkları bu unsurlar toplumda var olan bireylerin millet olgusunda birleşmesini sağlamaktadır. Türk milletinin millî hafızasını kendisinde barındıran en önemli öğelerin başında saz gelmektedir. Müzik hemen her toplumun yaşamında bulunan önemli bir öğeyi temsil eder. Onda toplumun yaşadıklarını görmek mümkündür. John E.Kaemmer,“kültürün dışı vuruş şekillerinden olan müzik her toplumda belirli bir tarzda var olagelmiştir. Kimi toplumlarda dinle beraber, kimilerinde ise bir oyun ve eğlence olarak bulunmuştur. Bazı toplumlar müziği insan hayatını güzelleştiren bir dekorasyon formu olarak görürken birçoğu da toplumlarının temel özelliklerinden saymışlardır.” (Odabaşı, 2006, s.248)

Saz Türk halkının tarih sahnesine çıktığından beri ayrılmaz bir parçası konumundadır. Düğünleri, yasları, sevinçlerini kendinde barından saz, Zelimxan Yaqub'un da şiirlerinin ana ögesi ve hayatının anlamı olarak görülebilir. Bu durumun oluşmasında en önemli etken çocukluğunu ve gençliğini Borçalı bölgesi Kepenekçi köyünde geçirmiş olmasıdır.

Borçalı təkə coğrafi məkan deyil, həm də güclü ədəbi-estetik informasiya məkanıdır. Borçalı deyəndə ilk növbədə saz yada düşür. Bu diyar Türk əxlaqı və kultürünün önəmli ocağıdır, ana sazımızın beşiyidir, bədii sözümüzün qaynar bulağıdır. Gürcüstandakı Azərbaycanlılar – Borçalılılar müəyyən çağlarda çətinliklərlə üzləşdiklərinə baxmayaraq, məhrəm dinini də, ana dilini də, milli adətlərini də, bir sözlə, milli özgürlüyünü saf şəkildə qoruyub saxlayırlar. (Məmmədli,2013, s.27)

Zelimxan Yaqub, gənçlik yıllarını keçirdiği Borçalı'daki âşıkları ve âşıklığı şöyle tanımlar:

“Ozan-aşiq dünyasıyla bağlı mətləblərin çoxunu oxuduğum kitablardan daha çox Borçalı aşiq məktəbinin çox ünlü şəxsiyyətlərindən –Əmrah Gülməm - mədovdan, Kamandar Əfəndiyev dən və Hüseyn Saraçlıdan öyrəndim. Onlar böyük ustadlar kimi eynivaxtda məni Tanrının üç müqəddəsliyi ilə qovuş durdular. Göylər aləmindən enib gələn, torpaqda ilahi ucalıq yaradıb yenidən uca göylərə qalxan səslə, sözlə və sazla tanış etdilər. Onların çaldığı havalar, oxuduğu sözlər, danışdığı dastanlar mənə elə bir xəzinə, sərvət bağısladı ki, onu dünyanın heç bir maddi xəzinəsi ilə almaq olmaz.”(Yaqub, 2011(a), s.25)

Dönemin önemli âşıklarından öğrendikleri ve halkından aldıklarını şiirlerine yansıtır. Saza sarılarak, sazla birlikte var olur.

Nə yaxşı ki, baba olan,
 Qarğamaz öz nəvəsinə,
 Nəsil-nəsil qanad verir,
 İnsanların həvəsinə.
 Yüksəklərə uçmaq üçün
 Mən də qanad istəyirəm.
 Zirvələri qucmaq üçün
 Səndən inad istəyirəm.
 Gözlərimi açan gündən
 Saza, sözə meylim olub.
 Mən havacat Məcnunuyam,
 Saz əbədi Leylim olub!
 Telli sazın dastanını
 Özün başla, ustad Dədə!
 Söz sehrinə varmaq üçün,
 Ver ruhuma qanad, Dədə!(Yaqub, 2012(e), s.7)

Yine şiir metni içərisində şairin küçüklükten âşıklıq gələneğine meylinin olduğunu görürüz. Baba, Dede gibi büyüklük kelimelerini de kullanarak üstatların torunu, evladı olduğunu belirterek nesilden nesle aktarımını sağlamak istediğini görürüz Şair, sazı

duygu dünyasını yansıtan geçmişle gelecek arasında bağ kuran önemli bir kültür aktarıcısı olarak konumlandırılmasını başka bir şiirde şöyle dile getirir:

“Qorqud quran bir yuvadı,
Yunusdan qalan havadı,
Dərk etməyən binəvadı,
Sarıldığım sazdı mənəm”(Yaquub, 2011(c), s.17)

Mısralarında, şair, “Qorqud”u ve “Yunus”u kullanır. İkisi de farklı devirde yaşamış Türk milleti için değerleri olan kişilerdir. Şair bunları kullanarak sazın geçmişten nasıl bir çizgiyle geldiğini gösterir. Fakat üçüncü mısradaki “binəvadı”yı kullanır. Bu kelime “yoksunluk, nasipsizlik” (Axundov, 2006(a), s.309) anlamına gelir. Şairin bunu kullanmasındaki amaç Qorqud, Yunus ve toplum için önemli bir öge olan sazın önemini anlamayanlara seslenerek onların çok şey kaybettiğini dile getirir. Şairi var eden değer konumunda saz önemli bir ögedir. Ona sarılarak var olur. Dönemin ünlü şairlerinden Hüseyin Arif, saz ve Zəlimxan Yaquub için “Zəlimxanın mayası sazla yoğrulub. Sazın bağrından qopan od-alovu, simlərdən süzülən zümzüməni onun şeirlərində eşitmək olar. Sazla Zəlimxan başbaşa verib pıçıldaşanda, mənə elə gəlir ki, iki şeir sənət vurğunu bir-biri ilə dərdləşir, bir-birinin hoyuna çatır, dadına yetir.” (Nəbioğlu, 2009, s.27)

Saz, şairin de dediği gibi Zəlimxan Yaquub’un yardımına koşan, şairin düşüncələrinə, hayallarına tercüman olan bir konumdur.

Sazım, sözüüm, mənliyim
ən böyük “Mənəm” mənəm,
Gülzarım, gülüstanım
gülüm, gülşənəm mənəm.
Sözü elə çağlasın,
səsi elə qaynasın,
“Ozan evi”nə dönsün
böyük Vətənim mənəm!

Ürək yansın, alışsın,

ruh sevsin, can qızınsın,
 Duyğular coşa gəlsin,
 canda cahan qızınsın.
 Ey mənim “Ozan evi”m,
 Şöhlələnsin günəşin,
 Odunda, atəşində
 qoy Zəlimxan qızınsın!
 Müqəddəs ocağında
 Azərbaycan qızınsın!!! (Yaqub, 2013(a), s.330)

İfadeleri, şairin sazı kendisinin bir parçası olarak gördüğünün en önemli göstergesidir. Onun olduğu, onun sesinin geldiği yer şair için gülistanlıktır. Onunla şair kendini gül bahçesindeymiş gibi hisseder. Vatanın her köşesi sazın seslendiği, ozanın, ozanlığın yaşadığı bir yer olması ister. Bunu dile getirirken “ozan evi” der. Ev dünyadaki köşemizdir (Bachelard, 2013,s.34) İnsanlar burada da var olur, mutlu olur. Şair de hem kendisinin hem de milletin sazla var olması, sazla mutlu olması için “ozan evi” der. Şair, üstatlarının gelmesiyle yakılan ateşle yüreklere dolan ışıkla, sevinçle ve onlardan aldıklarıyla tüm dünyayı aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Türk milletinin millî hafızası konumunda olan saz Sovyet hükümetlerinin geçmiş dönemlerde uyguladığı kültürü yok etme politikaları, yeni bir toplum ve kültür oluşturulma çabaları sonucunda “saz ve tar ne işe yarar” düşüncesi ortaya atılır. Bu düşünce doğrultusunda yıllardır Azerbaycan halkının düşünlerinde ve yaslarında dillendirdiği tar yasaklanmaya çalışılır. Fakat yasaklanmaya çalıştıkları değer milletin köklerinden gelen bir değer olduğu için bu uygulamaya çalıştıkları politika başarısız olur. Bu dönemde yasaklanmaya çalışılan tar için dönemin ünlü şairlerinde Mikayıl Müşfiq “Oxu Tar” şiirini yazar.

(...)

Sən qulluq etmədin məscidə, axunda,
 Çalışdın, həyatı sevməyin uğrunda.
 Çoxları üzünə durdular,

Könlünü qırdılar.
 Nə deyim o yekəbaşlara?!
 Çaldılar ruhunu daşlara.
 Üstündən bir qara yel kimi əsdilər,
 Səsini kəsdilər,
 (..)

Oxu, tar! Dəyişdi zamana,
 Bax indi radio səsini
 dağıdır cahana.
 Ey tarçı, çal, oxu!
 Könlümü al, oxu!
 Vur sazı döşünə, ey aşığı!
 (...)

Nəğməni su kimi alışan ruhuma çiləyim.
 Oxu, tar!
 Səni kim unudar?
 Ey geniş kütləmin şirini, şərbəti,
 Alovlu sənəti!.. (Müşfiq, 2004, s.123-124)

Müşfiq, o dövərdə nəsil bir politika uygulandığını gözler önünə serer. Milletin hafızası durumunda olan saz, yapılan bu yok etme politikalarına rağmen halkın hafızasından silinememiştir. Halkın bir parçası konumunda olan sazın bu çektığı çileleri Zelimxan Yaqub şöyle dile getirir:

Sinələrdə dinən sazı
 Daşdan-daşa çalan oldu,
 Saz yaşadı!
 “Yeriş etdi qəm ləşkəri”,
 Könül şəhri-talan oldu,
 Saz yaşadı!

Şəriətə ziddir deyib,
 Ocaqlara qaladılar,
 Havacatı haram bilib,
 Yası yasa caladılar,
 Saz yaşadı!
 Qurumadı “axar sular”,
 Könlümüzdə bulaq oldu.(Yaqub, 2012(e), s.6)

Saz, Zelimxan Yaqub'un gözündə millete hayat veren bir ögedir. O, olmazsa milleti zafer kazanamayacağını o, olmazsa milletin sevinci tam olmayacağını düşünür. Saz, bazı dövemlerde dine, şəriata ters denerek yasaklanmaya çalışılsa da Türk milleti için can suyu konumunda görülen saz gönüllərə bulak olmaya devam etti.

Bu qədər ki, vuruldun
 Bu xallara, güllərə,
 Bu saz sənə nə verdi?”
 Başım uca, üzüm ağ,
 Bu saz mənim xalqıma
 Qələbə bağışladı,
 Sevinc, təntənə verdi!
 “Misri” çalınmasaydı,
 Körpələrin yanında,
 Qeyrət gur çaylar kimi,
 (...)
 Qafur – Kəpəzim mənim!
 Cəbhədən gəlmirdimi,
 Aşıq Əsədin səsi?
 “Misri”nin bir xalıydı
 Hər igidin zərbəsi!
 Bakıdan başlanan yol

Çatdı, Berlinə çatdı!

“Misri”mizin nəfəsi

Bir milləti, xalqı yox,

Bu dünyanı yaşatdı!(Yaqub, 2012(e), s.55)

Dizelerinde şair, 72 tane olan saz havalarının bazılarını dile getirerek bu havaların her birinin ayrı bir duygusu ve düşüncesinin olduğunu anlatır. Öyle ki, bu saz havalarında bazen aşkı duyarken bazen de savaş narasını duyarız. Savaş esnasında çalınan bu saz havaları halkın savaşı kazanmasına yardımcı bir güç olarak görülür. Bu güç savaş kazandırmasının yanında dünyaya Türk halkını ve Türk müziğini tanıtır.

Zelimxan Yaqub, sazı ruhunu dinlendiren, besleyen Yaqub'un, iyileşmesine yardımcı olan bir değere sahiptir. Her insan, hastalanınca doktora giderek doktorun uygulayacağı tedaviyle tekrar sağlığına kavuşacağını düşünür. Fakat Yaqub hastalanınca başucunda saz çalınmasını ister.

Gördünüz ağır xəstəyəm,

Tamam axır nəfəsdəyəm,

Fikirləşib qəm yeməyin,

“Həkim çağırın” deməyin.

Verə bilməz təbib şəfa,

Qat-qat artar cövrü-cəfa.

Başqadı dərmanım mənəm,

Çıxmamışkən canım mənəm,

Saz gətirin, tar gətirin,

Könlümə bahar gətirin.

(...)

Ürəkdən çıxsın dərdi-qəm,

Ondan sonra heç ölmərəm!(Yaqub, 2012(d), s.45)

Hayatının son anlarını yaşarken bile şair, sazın başucunda olmasını ister. Şair, çocukluğundan beri sinesine bastığı, derdini paylaştığı, dert ortağını, yanında görerek, sesini duyarak, son nefesini vermek ister. Sazla, gönlüne gelen baharla şair, ölmezliğe

ulaşacağını düşünür. Çünkü milletin hafızasından sazı ve âşıkları silmeye çalışanlar başaramadılar. Millet kendi düşüncesini, duygularını, tarihini anlatanları unutmadığı için şairi de unutmayacağını düşünür.

Hər insan öz canında
bir şirin bəstə saxlar,
Varlığını nəfəsdə,
ruhunu səsdə saxlar.

Söykənəndə sözüne,
güvənəndə sazına,

Millət öz tarixini
gözünün üstə saxlar.(Yaqub, 2013(a), s.325)

Saz, Zelimxan Yaqub için ne kadar önemliyse sazı çalan da o kadar önemlidir. Saz, usta kişilerin sinesinde dillenmelidir. Sazı çalmak sadece mızrapla sazın perdelerine dokunarak istenen sesi çıkarmak değildir. Sazı çaldığında çaldığın havayı yaşaman gerektiğini düşünür. Sazı çalan kişi sazda çaldığı havaya kalbiyle hisseder ve o şekilde çalmaya çalışırsa dinleyicilerde etki bırakabilir. Onu yansıtamayanların âşık olmayacağını ve kendilerine usta denilemeyeceğini dile getirir.

O nə “Kərəmi”ydi, sən çaldın, aşiq,
Kərəm alışmadı, Əsli yanmadı.
Dedin, yetmiş iki hava çalırım,
Buna şair qəlbim heç inanmadı.

Mənanı anlayar, mətləbi duyar,
Aşiq söz oxuyar məclisə uyar.
Sənə usta desəm, dilim quruyar,
Ələsgər özünü usta sanmadı.(Yaqub, 2012(d), s.140)

Şairin, saza ve saz ustalarına sevgisi sazın, şairin hayatında hep var olmasını sağlar. Bu var oluş sazın, şair tarafından vücudunun bir parçası gibi görülmesine neden olur. Saz olmadan Yaqub, kendisini eksik hisseder. Böylelikle saz bir müzik aleti olmaktan sıyrılarak şairin yaşaması sağlayan, onun derdini dinleyen şairin duygularını anlayan sırdaşa dönüşür.

(...)

Mən bu sazın dili kimi, əli kimiyəm,
Hər xalında məcnunlaşan dəli kimiyəm.
Mən bu sazdan yapışanda zəli kimiyəm,
Heç nə məni bu saz kimi oxuda bilmir.

(...)

Dumana bax, qəlbim onu qalxan ah bilər,
Şah Xətai nələr çəkib, onu şah bilər.
Bu saz nədi, bəndə bilməz, bir Allah bilər,
Heç nə məni bu saz kimi oxuda bilmir.

Tanrı bizə bu dünyanı tamaşa verib,
Eşq odunu gah ürəyə, gah başa verib.
Heç kəs mənim dərdim ilə baş-başa verib,
Bu saz kimi göz yaşları axıda bilmir,

Heç nə məni bu saz kimi oxuda bilmir.(Yaqub, 2012(a), s.93)

Dizeleriyle, şair yukarıda bahsettiğimiz durumu anlatmaktadır. Şaire dert ortağı olan saz, şairin derdini dinleyenler insanlardan farklıdır çünkü o şairle gülüp, şairle ağlamaktadır. Yaqub'un saza yüklediği değeri ve kendisi için sazın ne ifade ettiğini sadece Allah'ın bileceğini dile getirir. Yaqub'un sırdaş, dost, evlat olarak gördüğü sazın eceli olmasını dilemektedir.

Köçüm gedim əlim halal,
dilim halal,
Allahıma tez yetişsin

bu ərzi-hal.

Aşıq gəlsin, əli qızıl,

söhbəti bal,

Son nəfəsdə qoy məni bir

saz öldürsün. (Yaqub, 2014, s.35)

Ölüm insanın bu dünyadaki yaşamının bitmesi anlamına gelmektedir. İnsanın son nefesini verdiği esnada hayatında en çok değer verdiği kişileri yanında görmek ister. Şair bu durumda olduğunda yanında iki şeyi ister. O da hayattaki en kıymetlileri olarak gördüğü “saz” ve “âşık”dır. Bu dünyadaki görevini tamamlayan şair son nefesinde saza ve âşığa veda ederek ayrılmak ister. Bu istekle şairin saza, söze ve âşığa verdiği değeri görebiliriz.

3. ŞİİRLERİNİN TEMA/KONU AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1 Vatan Teması

*Bu vətən güllərin cənnət bağçası,
Min gülün içində bir gülü mənəm.
Rəngi saralmayan, ətri solmayan,
Nəfəsi nur saçan tər gülü mənəm.*
(Yaqub, 2011(a), s.362)

Toprak parçasına yerleşen milletler o toprak parçasına zamanla, kendi millî ve kültürel değerlerini katarak yerleştikleri toprak parçasını vatanlaştırırlar. Bu toprağı vatan kılma konusunda sanatkarların ve sanat eserlerinin önemli bir payı vardır. Milletın kendisinde barındırdığı musıkide, mimaride, gelenek ve göreneklerinde bulunduğı coğrafyanın etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Şiir, roman, hikâye gibi birçok sanat eserinde de var oldukları coğrafyanın etkisini görebiliriz. Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle, “vatan çıplak topraktan ibaret değildir. Bir milletin asıl vatanı yarattığı kültür eserleridir. Zira onun ruhu, tarihî hatırası, zevki yaratma gücü tabiata ait olan çıplak toprakta değil onun üzerinde yarattığı eserlerde görülür.” (Kaplan, 1983, s.76-77)

Edebî eserler içerisinde vatan birçok sıfat eklenerek karşımıza çıkmaktadır. Bunların içerisinde en çok “ana” metaforunu görmekteyiz. Ana metaforunun kullanılmasında en büyük etken Türk milletinın vatanı tanımlarken “ana” ile kurduğı ilgiden kaynaklanmaktadır. Çünkü anne insanı büyüten, yetiştiren, insanın var olmasını sağlayan bir değeri ifade eder. C.G. Jung'un anneyi şöyle tanımlar:

“Anne arketipinin özellikleri “annelik” ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan.” (Jung, 2012, s.22.)

Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi anne insanı hayata hazırlayan değerdir. Şair de bu değerle vatanı “ana” kelimesiyle adlandırır.

Ana Vətən, ana torpaq, ana yer,

Duman səni bürüməyə qoymaram.

Qara bulud çox döyməsin döşünə,

Addım atıb yeriməyə qoymaram. (Yaqub, 2012(d), s.344)

Zelimxan Yaqub, ana vatanın etrafında keçmişi və milleti millet yapan ana dili, ana toprağı toplamaktadır. Vatanın üstünə kara bulutlar çökmesine izin vermemektedir. Vatanın dert ve çile çekmemesi için elinden geleni yapar.

Gözüm qaynar gözə baxdı,

Alov əmdim körpə vaxtı.

Ana Vətən bir ocaqdı,

Közü mənim ürəyimdə.(Yaqub, 2011(b), s.5)

Yaqub'un, vatan aşkının, ateşinin ilk yakıldığı, ilk hatırlarını yaşadığı, ilk acılarını çektiği, ilk kez düşüncelerinin mısralara dökülerek şiire dönüştüğü yer olan Borçalı'dır. Borçalı'dan yüreğine, düşüncelerine işlenen vatan sevgisi tüm Azərbaycan'ı içərisinə alarak ilerler. Vatanın heybetli dağlarına, coşkun akan çaylarına, engin denizlerine ulu çınarlarına âşık olan Zelimxan Yaqub vatanı aşk, sevgi kelimeleriyle anlatır.

Bu dağ mənim öz dağımdı,

Mən bu dağın bulağıyam.

Çəmənində közə dönmüş

Şöhlələnmiş çırağıyam.

Bu daş mənim öz daşımdı,

Öz tarixim, öz yaşımdı.

Qaya məğrur qardaşımdı,

Onun səsi, sorağıyam.

Bu yol mənim öz yolumdu,

O tay – bu tay sağ-solumdu.

Xəzər sinəm, Kür qolumdu,

Xan Arazın fərağıyam.(Yaqub, 2011(b), s.149)

Borçalı, “bugün Gürcistan sınırları içinde bulunan kadim bir Türk yurdudur. Kaynaklarda Karapapak/Terekeme olarak adlandırılan Türklerin yaşadığı bu bölge, tarihî seyri içinde Türklerle Farsların, Türklerle Rusların mücadele ve savaş alanlarından biri olmuştur. Sovyetler Birliğı'nin bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte uzun yıllar Rus baskısına ve zulmüne uğrayan Borçalı Karapapak/Terekeme Türkleri SSCB'nin dağılması sonucu bağımsızlığını ilan eden Gürcistan Cumhuriyeti'nin yönetimi altına girmiştir” (Güneş, 2012 s. 153-156) Tarih boyunca uğranılan zulüm ve baskı özlerini yok etme politikalarına maruz kalmışlardır.

Tarixə pərdə çəkib,

adını dəyişdilər,

Aşına ağı qatıb,

dadını dəyişdilər.

Doğmasına yad deyib,

yadını dəyişdilər.

Qəmgin edib, qəm verib,

şadını dəyişdilər. (Yaqub, 2012(b),s.345)

Tarihsel süreç içerisinde geçmişlerinin, millî benliklerinin yok edilmeye çalışıldığını anlatır. Millî kimlikleri, tarihleri, millî benlikleri olmasına rağmen yeni bir millet yaratmak istenirken Borçalı Türkleri bu duruma direnerek kendi öz benliklerini yitirmezler. Atalarından aldıkları mirası günümüze kadar aktarırlar. Şair Zelimxan Yaqub, bu miras içerisinde büyüyerek şiir dünyasını zenginleştirmiştir.

Qucağında göz açmışam bu işıqlı dünyaya,

İşığa dön, başdan-başa, nura boyan, Borçalı!

Hikmətindən, söhbətindən, duruşundan doymuram,

Tapılsam yer üzündə səndən doyan, Borçalı!

Qollarını gəlişimə bağ açandı, dağ açan,

“Can!” demişəm, hər görəndə arana “can!”, dağa “can!”

Şair Nəbi, Aşıq Şenlik, Xındı Məmməd, Ağacan,

Kimilər olub səni sevən, səni duyan, Borçalı! (Yaqub, 2012(a),s.217)

Alıntıladığımız şiir dörtlüklerinde gördüğümüz gibi şair bu şehirden bahsederken “ışık” sözcüğünü kullanır. Bu bir aydınlığın belirtisi gibidir. Bir önceki paragrafta bahsettiğimiz geçmişten günümüze kadar gelen bir kültürü, aydınlığın göstergesi olarak karşımıza çıkabilir. Bu aydınlıkla baştanbaşa nura boyanmasını ve bu nurla bütün herkesi aydınlatmasını istemektedir. Bir sonraki dörtlükte Borçalı’yı işleyen bazı ünlü âşıkları sayarak Borçalı’nın hem edebî değerini hem de tarihsel süreç içerisinde önemine vurgu yapar.

Torpağında Rəşid kimi pəhləvanın gücü var,

Dağlarında igidlərin qalası var, burcu var.

Övlad kimi Zəlimxanın hələ sənə borcu var,

Öz yerində ağır əyləş, möhkəm dayan, Borçalı!(Yaqub, 2012(a),s.217)

Borçalı, şairin düşünce dünyasını şekillendiren bir yer konumundadır. Bu özelliğinden dolayı şair kendini Borçalı’ya borçlu hisseder. Bu borç, kişiyi yetiştiren, onu besleyen, büyüten babasına, annesine, ailesine olan borcu gibi düşünülebilir. Kişi nereye giderse gitsin o borç hep aklındadır onu unutmak, inkâr etmek imkânsızdır. Tarihsel süreç içerisinde Borçalı’nın yaşadığı zor zamanları bilen şair, Borçalı’nın geçmişte olduğu gibi dayanmasını ister. İşgal etmeye çalışanlara nasıl dayandıysan şimdi de “dayan” diyerek bu duygusunu yineler.

Şair, çocukluğunda Borçalı bölgesinin dağını, ovasını ormanın, çayını, deresini babaannesi ve dedesiyle gezme fırsatı bulur. Bu bölgelerin havasını soluyarak büyür. Borçalı, şairin ruhuna ve düşünce dünyasına o zamanlardan yer etmeye başlar. Bu yer ediş ile Borçalı şairin şiirlerine işlediği en önemli konulardan biri olur.

Gəzirəm, gəzdikə ürək deyir yaz,

Düşün, təsvir eylə gördüklərini.

Ürək hokm edəndə yazmasam olmaz,

Gərək axıdasan alın tərini.

(...)

Şairə, rəssama istedad verir,
Kim olmaz bu yerin hüsnünə heyran.
İnsanın eşqinə qol-qanad verir,
Qayalarda kəklik, düzlərdə ceyran

Gəzib-dolanıram doğma Vətəni,
Dağlar əlçatmazdı, dərələr dərin.
Hər qaya özünə cəzb edir məni,

Bura beşiyidi gözəlliklərin. (Yaqub, 2012(d),s.13)

Alıntıladığımız mətin içərisində keçən dizeler Borçalı'nın şairə ilham kaynağı olduğunun ən gözəl göstərgesidir. Borçalı yalnızca şairə ilham olmaz. Borçalı yazma, yaratma düşüncəsi olan hər kəs üçün bir ilham kaynağıdır. Şairə görə bu bölgə bütün güzelliklərin beşiği konumundadır. İnsanlık üçün yazama, yaratma gəyəsində olan hər kəs bu bölgədəki güzellikləri esərlərinə işləyebilir.

Değişən yaşam koşulları şairin, koyduğu hedefler, şairi təmiz bir kalple sevdığı və bağlandığı Borçalı'dan ayrılmak zorunda bırakır. Bu ayrılış şairin Borçalı'ya olan aşkını və sevgisini bitirmez. Aksine daha da çoğaltır.

Otuz ildi uçmuşam, gündə bir budaqdayam,
Get-gəlim çox olsa da, gözündən uzaqdayam.
Allah, necə dözüürəm, daşam, yoxsa taxtayam,
Sevgisində rəhmdil, həsrətində zalımdı,
BU, MƏNİM BORÇALIMDI!
Alındakı yazılar naxışımdı, xalımdı,
BU, MƏNİM BORÇALIMDI! (Yaqub, 2012(a),s.211)

Yaqub, Borçalı'ya olan hasretliğini dile getirirən bu hasrete nasıl dayandığına şaşırır. Şair Borçalı'ya o kadar aşkla bağlıdır ki onsuz yaşama düşüncəsi şairdə hiçbir zaman oluşmamıştı. Hayat onu Borçalı'dan uzaklaştırsa da kalbinden Borçalı'yı uzaklaştıramaz. Şair Borçalı'dan alıntıladığımız mətin içərisində “bu, mənim

borçalımdı!” diye bahseder. Sürekli vurgulanan bu düşünce şairin Borçalı’yı ne kadar sahiplendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Orda duydum el ruhumun sazını,
Orda sevdim bir kişinin kızını.
Orda çəkdim gözəllərin nazını,
Mən öləndə üzümü
Borçalıya çevirin.

İçərimdə həsrət adlı yükü var,
Ürəyimdə yaraların kökü var.
Ləlvəri var, Ağlağanı, Lökü var,
Mən öləndə üzümü
Borçalıya çevirin.

Su vətəndi, balıq torda qəribdi,
Eldən ayrı qəbir, gor da qəribdi.
Mən qürbətdə, Vətən orda qəribdi,
Mən öləndə üzümü
Borçalıya çevirin

Qoyun məni torpağının altına,
Torpağının, yorğanının altına,
Üzüm olsun ayağının altına,
Mən öləndə üzümü
Borçalıya çevirin. (Yaqub, 2012(b), s.318-319)

Ömrünün büyük bir çoğunluğunu Borçalı’dan ayrı olarak geçiren şair, kalbinde hasretin acısını duyar. Oradan ayrılıp Bakü’ye gelse bile ruhunu mayalayan yere ayrı bir sevgi besler. Kendisini “garip” olarak nitelendirir. “Garip” olarak adlandırması şairin vatanından ayrı olmasıyla ilintili bir durumdur. Şair, hayatının büyük bölümünde hasret yaşadığı Borçalı’ya ölünce yüzünün çevrilmesini ister. Yaşamında hasret olarak geçirilen günler yüzünün çevrilmesiyle, toprağına gömülmesiyle son bulacağını anlatır.

Zelimxan Yaqub'un birçok şiirinde esen bir vatan havası vardır. Vatan kavramı, şiirlerinde bazen coşkuyla, bazen hasretle, bazen hüznle, bazen de gözyaşıyla bürünerek mısralara dökülür. Yaşamda her nesnenin ait olduğu bir yer vardır. Ait oldukları yerde hayatlarını devam ettirerek orada var olurlar. Ait oldukları yerden ayrıldıklarında, ya da ayrılmak zorunda kaldıklarında varlıklarını devam ettirmeleri zorlaşır. Şair de, kendini vatana ait olarak görür. Orada var olur, ayrıldığında yok olacağını düşünür. Bu duygular içerisinde olması şairin, kendini vatanın bir parçası olarak görmesinden kaynaklanır.

Dalğa dənizindi,
 çiçək çəmənini,
 Ruh canın payıdı,
 nəfəs bədənin,
 Millət şairindi,
 şair Vətənin,
 Nə yaxşı, nə yaxşı
 mən sənin oldum.

(...)

Araya uçurum,
 dərə salmadı,
 Xeyrə yol göstərdi,
 şərə salmadı.
 Yaradan sözü mü
 yerə salmadı,
 Vətən deyə-deyə

Vətənin oldum.(Yaqub, 2011(a), s.347)

Zelimxan Yaqub, Azərbaycan sahası Türk edebiyatı şairleri arasında özel bir yerinin olmasının en önemli etkenlerinden birisi olarak vatan kavramını ve vatana olan sevgisini şiirlerinde hiçbir saldırıda yıkılmayacak bir kale gibi işleminde yatmaktadır.

Vətən oddur, ocaqdır,

Alışır hər ocaqda.
 Vətən şirin nəğmədir,
 Oxunur hər dodaqda.
 Vətən dumduru sudur,
 Qaynayır hər bulaqda.
 Vətən Günəşdə, Ayda,
 Vətən şamda, çıraqda.
 Vətənin nəfəsi var,
 Hər yazdığım varaqda (Yaqub, 2014 s.165)

Şair Zelimxan Yaqub, vatanı anlatırken “od” “ocaq” kelimelerin birçok kez kullanır. Âdeta bu kelimler vatanla birlikte özdeş olarak karşımıza çıkmaktadır. Alıntıladığımız şiir metninde vatanı tanımlarken saflığı temizliği belirten “dumduru su” yine kişinin yolunu aydınlatan, ona ışık olan araçlar “şam, çırak,” dünyayı aydınlatan “güneş” ve geceyi aydınlatan “ay” kelimelerini fonda vererek vatanın yüceliğini anlatmaya çalışır. Bir başka şiirinde ise:

Ürəyimdə gur bir ocaq çatmışan,
 Gündüz yanar, gecə yanar, ey Vətən.
 Sənin eşqin, sənin odun olmasa,
 Şair qəlbi necə yanar, ey Vətən. (Yaqub, 2011(b), s.63)

Diyerek, vatana duyduğu sevgiyle yüreğinde yanan ocak şairin şiirlerinin oluşmasını sağlayan ana etken konumuna gelir. Vatana duyulan sevgi olmazsa şairin şiirlerinin olmayacağını anlatır.

Zelimxan Yaqub’un vatanı şiirlerinde işlemesi üzerine Xudu Məmmədov “*onun* yaratıcılığında Vətən mövzusu mütləq ölçülərlə təsvir olunmur, ölçüsüzlüyə çevrilir.” (Nebioğlu, 2015 s.154) Vatan temasının, şairin düşünce dünyasında belli bir ölçüsünün olmadığını belirterek ölçüsüz bir vatan kavramının olduğuna vurgu yapar.

Birmi, beşmi söyləməklə qurtarasan sırasını,
 Bu – göz eşqi, bu – qəlb eşqi, bu – can eşqi, bu – tən eşqi!
 Torpaq, Günəş sevgisidir minbir dəfə gücləndirən,

Sal qayalar sinəsində ağac olub bitən eşqi.

Kimini dərd dilləndirir, kimini həsrət oxudur,
Kim nə zaman oxuyursa, eşq adlı sərvət oxudur.
Yerə, göyə, Yaradana ulu məhəbbət oxudur,
Bülbül olub, cəh-cəh vurub, budaqlarda ötən eşqi!

Kim hayanda doğulubsa, ora onun məbədidir,
Yurda arxa çevirən kəs naqislərin ən bədidir.
Milyon illər gəlib-keçə, dəyişməzdi, əbədidir,
İnsan üçün yurd sevgisi, millət üçün VƏTƏN EŞQİ!!!

(Yaqub, 2012(a), s.24)

Vatan aşkı, ne kadar dile getirilsə getirilsin, şairin yüregindəki vatan sevgisinin anlatmaya yetmez. Toprak ne kadar güneşten yararlanırsa ekilen ürün o kadar verimli olur. Şair de, vatanın kayalarında biten ağacı, ağaçların dallarında öten bülbülü, yüregində hissederek şiirlerini yazarsa aşk adlı serveti yazabilir. Vatanlarına, arka çeviren kişileri de “naqis” yani ayıplı kusurlu, yarım (Axundov, 2006(a), s.452)olarak tanımlar. Şairin düşüncesinde milyonlarca yıl geçse bile insan var oldukça onun için en mukaddes duygu, yurduna, milletine ve vatanına duyduğu aşk olacağı düşüncəsi hâkimdir.

Vatana duyduğu aşkla vatanın dağımı, ağacını, çayını, yeşilini bulağını, şiirlerine aktararak okuyucuyla buluştururken 1988-1993 tarihleri arasında ak kâğıtlara kan bulaşır. “Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Azərbaycan’a bağlı Dağlık Karabağ’da yaşayan Ermenilerin Ermenistan’a bağlanmak istemeleri soncunda patlak veren Dağlık Karabağ sorunu, özellikle 1988-1993 döneminde, bu bölge dışında kalan Azərbaycan topraklarının da (1/15) Ermenistan tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanmışdır”. (Budak,1996,s.138) Böylelikle, Azərbaycan’ın toprakları Ermenistan’ın eline geçmekle kalmaz Ermeni askerleri Azərbaycan halkına zulüm ve işkence ederek soykırım yapar. Bu durum bütün dünyanın gözü önünde olur. İnsanların şehit edildiği, işkence edildiği zamanlarda sözde insanı ve insanlığı koruyan devletler

işgal edilen Türk toprağı olduğu için şehit edilenler Türk insanı olduğu için sesleri kısılır, âdeta gören gözleri görmez duyan kulakları duymaz olur. Kısılan devlet seslerinin yanında çığlık atan Azerbaycan halkının dışında yaşanan soykırımı birkaç Türk Cumhuriyeti dışında seslerine ses bulamazlar. Her platformda yalnız bırakılan Türk halkı burada da yalnız bırakılır. Tarih 20 Ocak 1990’u gösterdiğinde tüm dünyanın gözleri önünde Azerbaycan’ın Hocalı şehrinde, genç, yaşlı kadın, çocuk demeden yüzlerce insan soykırımı uğratılarak şehit edildi. Bu tarih Azerbaycan tarihine “Kanlı Yanvar” olarak geçer. Dönemin ünlü yazarlarından Bahtiyar Vahapzade yaşanan olaylara sessiz kalamaz halkının sesine ses olabilmek için “Şehitler” adlı bir şiir kitabı çıkarır yaşanan olayları şu mısralarla anlatmaya çalışır:

Adalette gerçek te
Vallah yoktu o gece
Zulüm, zalim eliyle
Hakkı boğdu o gece

Analar amanında
Sineler doldu şan-şan
Şehitlerin kanında

Şimşekler çaktı o gece(Vahapzade, 1991 s.14-15)

İfadeleriyle dile getirirken dönemin bir başka şairi Memmed Aslan ise o gecede şehit edilen halkını karanfile benzeterek “Ağla, Qərənfil, Ağla!” şiiriyle karanfillerin diliyle dile getirir.

Göylər yaman qarışıq
Ağla, qərənfil, ağla!
Sis gəlir qan-qarışıq
Ağla, qərənfil, ağla!

Dünyada vəsvəsə var,
Sırr düyünlü kisə var.

Bu gecədə neşə var,

Ağla, qərənfil, ağla! (Aslan, 2006 s.88)

O gece Azərbaycan halkını kurşuna dizen Ermeni halkı Türk halkına yaptığı ilk katliam değıildi. 20. yüzyılda Kars, Erzurum, gibi birçok ilde katliam yapan Ermeniler 1990'da bu kez Azərbaycan'da aynı katliamı yaparlar. Osmanlı döneminde "Ermeniler Türk halkına ve devletine sadık olarak verdikleri hizmetler ve elde ettikleri başarılarından sonra kendilerine millet-i sadıka(sadık millet) unvanı verilir." (Saray, 2010, s.14) Osmanlı döneminde çok fazla güvenildiğı ve sadık millet unvanı alan Ermenilere Azərbaycan halkı da aynı güveni duyar ve onlara "gardaş" diye hitap ederler.

Yox, yox, yanılıram mən,

Zəlzələ min yol qopa, sizə dərs olan deyil,

Ən böyük faciələr

Gəlib sizləri tapa, sizə dərs olan deyil.

Haqq sizə qənim olur, haqq yolu tutmursunuz,

Sizə dəyən bir daşı,

Aradan min il keçə, heç vaxt unutmursunuz.

Bizsə unutqanlıqda birinciyik, birinci!

Unutmuşuq həmişə unudulmaz dərdləri,

Ermənini seçmişik ən layiqli yerlərə.

Böyük vəzifələrə

Özümüz qaldırmışıq ən böyük namərdləri!

Dərmana zəhər qatan həkimimiz erməni,

Müşfiqi güllələdən hakimimiz erməni!

Cavidə qan qusduran,

Əhməd Cavadımızı bircə anda susduran,

Katibimiz, sədrimiz, nazirimiz erməni!

De, kimimiz olmayıb, de, kimimiz erməni?!

(...)

Güllələnen biz olduq, güllələyən erməni!

Ev yıxanlar erməni, ev tikənlər erməni!
 Daşın, divarın üstə xaç çəkənlər erməni!
 Elə bil bizdən ötrü
 18-ci ilin mart qırğını yoxuymuş,
 Elə bil bizdən ötrü
 30-cu illərin sərt qırğını yoxuymuş!
 Həm sənindi, həm mənim,

bu torpaq, bu daş dedik,

O bizə düşmən dedi, biz ona qardaş dedik!
 O bizə təpik atdı, biz onu qucaqladıq,
 O gedəndə biz ona getmə deyib ağladıq!

Körpələrin əzilən başını unutmuşuq!(Yaqub, 2013(a), s.154)

Ermenilər, tarixsel süreç içerisinde hep üst mevkilerde yer alır. Bu durum onların daha çok güçlenmelerine, içerilerinde barındırdığı kin ve nefreti gün yüzüne çıkarmak için tüm imkânları toplamalarını sağlar. Buldukları konumları kullanarak Azerbaycan halkına zulüm ederler. Mikayil Müşfiq, Ahmet Cavad gibi aydınların şehit edilmesinde Ermenilerin rolü olur. Tarixsel süreçte kendilerine yapılanları Azerbaycan halkı unutarak tekrar Ermeni halkına güvenir. Fakat Ermeni halkı geçmişte olduğu gibi yine Azerbaycan halkına zulüm eder. Milletın sesi konumunda olan şair o dönemde Azerbaycan halkının nelere maruz kaldığını alıntılıdığımız şiir metininde gözler önüne serer.

İnsanlıqdan uzaqmış
 insan qanı tükənlər,
 Əldən dırnaq çıxarıb,
 ağızdan diş sökənlər.
 Sınələrə dağ basıb,
 ürəyə dağ cəkənlər,
 Necə qırıb qolları,
 necə kəsib başları,

Bir-bir yada salırdı

o qızın göz yaşları.

Ciliklənmiş kaman nə,

daşa dəymiş tar nədir,

Birdən-birə başlara

qəfil yağan qar nədir?

Nədir bu fevral günü,

20 Yanvar nədir?

Vətənin təqvimində

qara rəqəmlər nədir?

Bu cəkilməz ağrılar,

daşınmaz qəmlər nədir?

Azərbaycan xalqının

Nə qədər dərdləri var,

nə qədər təlaşları,(Yaqub, 2013(a), s.199)

Zelimxan Yaqub'un şiirlerinde vatan olgusu şəhitlik kavramını beraberinde getirir. Toprağın vatan olması için uğrunda ölebilecek insanların olması gerektiğinin bilincinde olan şair bu bilinçle şəhitlik makamını arzulamaktadır. Bu duygu gerek Eski Türk inanışında gerekse İslam inancında kutsal sayılmaktadır. “Eski Türk inancına göre, vatan için ölüm gökte yedinci katta yer almak ve Tanrı’dan “kut” kazanmaktır. İslam’da ise şəhitlik mertebesi en istin makamlardan biridir. Hübübü’l vatan mine’l iman(vatan sevgisi imandandır)ifadesi ile toprağın vatan olması ve onun muhafazası için ölümlere atılmak yüceltilmiştir.” (Durmuş, 2010 s.119) Şair de bu düşüncelerle vatani savunurken gelen ölümün bir yok oluş olmadığını dile getirir.

Yazma mənim qismətimə nəş taleyi,

puç günüm,

Güllələrdən qaçan günü – günah günüm,

suç günüm.

Ölüm nədir – yer üstündən yer altına

köç günüm,
Tanrım, məni şəhid eylə bu torpağın
yolunda!

(...)

Qəzəbimi şəhid eylə qeyrət kimi
cücərsin,
Gəncliyimi şəhid eylə, şəhidliyi
becərsin.

Oğul gərək varlıq üçün yox olmağı
bacarsın,
Tanrım, məni şəhid eylə bu torpağın
yolunda!
Bu məsləkin, bu millətin, bu bayrağın
yolunda.

(Yaqub, 2012(a), s.111-112)

Şəhitlik, torpağı vatan kılan önəmli bir mertebədir. Şair o şəkildə gələn bir ölümü düğün bayram sayarkən savaştan qaçmayı günah sayar. Savaştan qaçmayı kendisine yakıştırmaz. Şair için ölüm, yer altına bir göçtür. Şəhit olaraq göçmək en büyük gayədir.

Şair, vatanı için gənçliğini, canını ortaya koyaraq şəhit olmayı arzularkən kalbinde vatan duyğusu olmadan yaşayanları, vatan için gözyaşı dökməyənleri, “Sığışmaz” adlı şiirində sert bir dille eleştirir.

Sənin ürəyinə Vətən sığışmaz!
Təkcə dərə deyil, təkcə dağ deyil,
Duyğudur, ürəkdir, nəfəsdür Vətən!
Qürbətənin dadını görənlər bilər,
Nə qədər ilahi bir səsdür Vətən!
Dünyası dünyanın özündən böyük,
Bütün dahilərin sözündən böyük.

Vurulmaz torpağa, bağlanmaz göyə,

Xırdalar tapınmaz bu böyüklüyə!

Ucuz sevgiləri buz üstünə yaz,

Sənin ürəyinə Vətən sığışmaz!!!(Yaqub, 2012(b), s.114)

Vatanı sevmenin kalbin işi olduğunu söyleyen şair, kalbinde vatan sevgisi olmayanların yüreklerinin vatan için çarpması imkânsızdır. Vatan sevgisi şair için ilahi bir sevginin adıdır. Bu sevgi dünyanın kendisinden büyüktür. Vatan sevgisini yüreğinde taşımayanlar “xırda” küçük, önemsiz (Axundov, 2006(b), s.459) olarak adlandırır. Bir başka şiirinde ise şair vatanı bu hâllere getiren herkese eleştiride bulunur.

Xocalı adlanan qırğın olubsa,

Bir nəslə qırıbsa oğul-uşaqı,

Qıranlar özünə vurğun olubsa,

Cavanlar yollarda pələsəng olub,

Qocalar çöllərdə yorğun olubsa,

Tək bircə nəfərin bu xalq içində,

İsməti, namusu ləkələnibse,

Bir Vətən övladı, bir Vətən qızı

Ağrılar əlində yeddi qat olub,

Düşmən sevincindən yekələnibse,

Məğrur bir dədəni kimsəsiz görüb,

Bir gədə üstünə kəkələnibse,

Belə bir Vətənin vətəndaşları,

Yersizdi üstündə yaraq gəzdirə!

Artıqdı başında papaq gəzdirə!

Belə bir torpağın adamlarına,

Yüz dəfə, min dəfə haqlıdı düşmən,

İt kimi yal tökə, yalaq gəzdirə!(Yaqub, 2013(a), s.100)

Ölümdən sonra yaşama inanan şair, Xocalı'nın ve Azərbaycan halkının düştüğü bu duruma sebep olanların atalarının onlardan hesap soracağını söyler. Düşmanların

zaferden dolayı büyüklənməsi, mağrur görülməyi bir yaşlının düşman askerləri tərəfindən eziyyət edilməsi yenilən halk üçün utanç kaynağı olaraq görür. Bu halk özgürlüğün və varlığın simgələri olaraq qəbul edilən silah kuşanmayı da başlarında kalpək gezdirməyi də hak etmez. Onları köpekler gibi gezdirməyə məhkûm olaraq görür. Şairin durumdan duyduğu rahatsızlığı bu denli ağır ithamlar istifadə edilərək vurğulamasının ən önəmli səbəbi vatanın işğal edilməsi, halkın müxtəlif işkəncələrlə şəhit edilməsi olaraq göstərilə bilər.

Her ne qədər vatan üçün yürekləri çarpmayanlar vatan üzərində yaşayırsa da vatan zor durumda olduğunda canını vatan üçün verəcək, şəhitlik üçün can atacaq vatan evlatlarına vardır. Onlar vatanı qorumaq üçün elindən gələnləri etməyə məcburdur.

Vətən əgər dardadırsa,
Mənim haqqım kəmə kimi qərilməkdə.
Ölünün də haqqı yoxdu məzarında rahat yata,
Onun haqqı dirilməkdə!!!
Vətən əldən gədən günü
Vətəndaşın qalır bircə vəzifəsi –
Bir kəndirdir, yağlı kəndir,
Bir boğazdı, bir ilməkdə!
Şəhid oğlu, şəhid ata
Nəcə şərəf gətirirsə bu həyata,
Bu millətə hər birimiz
Bax, beləcə şöhrət, şərəf olmalıyıq!
Tərəfimiz, hədəfimiz birdi bizim,
Nə o tərəf, nə bu tərəf olmalıyıq!
İnsan kimi qeyrət ilə öləmməsək,
Heyvan kimi ancaq tələf olmalıyıq!(Yaqub, 2013(a), s.74)

Yaqub, vatan savunmasını bir vətəndaşlıq vəzifəsi olaraq görür. Geçmişdə ataları nasıl şəhit olduysa onların nəslindən gələn torunlarının da bu vatan üçün şəhit olması gerektiğini savundur. Vatan işğal edildiğinde herkesin tək yürek olaraq düşmana

saldırması gerektiğini düşünen şair, ölümlerin bile mezarlarından kalkması gerektiğini düşünür. Çünkü vatan işgal edilirse mezarlıklar dâhil tüm yurt yıkılacaktır. Vatanı işgal edilmiş kişilerin yaşamaması gerektiğini düşünür. Vatan düşmanlara teslim edilmişse orada yaşayanların insan gibi yaşayamayacağı için “hayvan” gibi ölmesi gerektiğini anlatır.

Vatanı halkın düşünce dünyasına sokmaya çalışan Zelimxan Yaqub, vatan kavramını halkın manevi yönden güçlü kılınması için ana unsur olarak kullanır. Değiştirilmek, yok edilmek istenen bir halkı ayakta tutmak ancak vatan kavramıyla olacaktır. Bunun oluşması için vatan kavramı şairin şiirlerinde sıkça tekrarlanır.

Böhtan ilə gəlsə də qoy qamaşsın dərd, dayan,
 Düşmənlərin olsa da min dəfə namərd, dayan.
 Dağ kimi tərənəmz ol, qaya kimi sərt dayan,
 Hər daşın gözümüzdə bir muqəddəs ocaqdı,
 Vətən, əymə qəddini, dar gündü, dar ayaqdı!
 Qanımızı qaynadan “Misri”n də, “Cəngi”n də var,
 Ruhumuzu oynadan min bir nəhəngin də var.
 Qəhrəman oğullara güldən cələngin də var,
 Hay salan təbillərin, həyəcan zəngin də var,
 Dastanını yazmağa sinəm varaq-varaqdı,
 Vətən, əymə qəddini, dar gündü, dar ayaqdı!
 And olsun qovğalarla otuşən hər anına,
 And olsun bu torpağın şərəfinə, şanına,
 And olsun şəhidlərin alınmamış qanına,
 And olsun əsirlərin əldə qalan canına.
 Nə qədər ki, qisası yağıdan almamışıq,
 Düşmənin qollarını yanına salmamışıq,
 Haqqımızı qazanıb qələbə calmamışıq,
 Eşqim, ruhum, mənləyim hərəsi bir yaraqdır!

Bu da bir cur imtahan, bu da bir cur sınaqdı!

Vətən, əymə qəddini, dar gundu, dar ayaqdı!!!

(Yaqub, 2011(b), s.292)

Vatanını dar gündən çıxarmak, işgal edilən toprakların yeniden Azərbaycan'a kazandırılması üçün çabalayan şair, şiirlerini bu doğrultuda yazar. Her dağı ve taşı mukaddes bir ocak olarak görülen vatan bu dar günlerden çıkmak için dayanmak zorundadır. Şair metin içerisinde savaş havası olarak kabul edilen mısri ve cengi gibi havalara yer verir. Ruhları canlandıran bu tür havalar varken vatanın mahzunluğa bürünmemesini ister. Vatanı düştüğü bu durumdan kurtarmak için kutsal saydığı, toprak, şehit gibi değerler üzerine yemin eder. Ruhuyla, kalemiyle vatanı savunacağını görürüz. Vatan gayesi içerisinde olan bütün şairlerden şiirlerini evlerinde değil cephede yazmasını ister.

Ağlamaqdan kar aşmaz, sil gözlərin nəmini,

Döndər, sevincə öndər anaların qəmini.

İtilə qılıncını, ovxarla qələmini.

Hər kəsin öz payı var, namərdə yaz, mərdə yaz,

Şair, bu gün şeirini evdə yox, səngərdə yaz!

Dədəmiz Qorqud kimi el dərdinə ozan ol,

Bu günün kitabını öz əlinlə yazan ol.

Yorulan bir əsgərin səngərini qazan ol.

Həyəcanda, təlaşda, zəhmətdə yaz, tərdə yaz,

Şair, bu gün şeirini evdə yox, səngərdə yaz!

(Yaqub, 2011(b), s.307)

Yaqub, vatanın düştüğü durumun ağlamakla çözülemeyeceğinin bilincindedir. Bu bilinç şairi, milletin yıkılan duygularını canlandırmaya yöneltir. Bu amaçla kalemini kullanmayı amaçlar. Vatanın her köşesinde şiir yazan şairlerden bu kez cephede şiirlerini yazmasını ister. Bu dilek hem cephede savaşan askeri hem de vatanın elden gittiğini düşünen milleti ayağa kaldırmak içindir. Yaqub, dönem şairlerinden tarihte Dede Korkut'un üstlendiği görevi üstlenerek milleti ayakta tutmasını bekler. Bir asker

nasıl ki cephede vatani için cephede savaşıyorsa şair de şiirleriyle savaşmak gayesindedir. Bu durumu “Şeirim” adlı şiirinde şöyle dile getirir:

Haqqın var baş olub, başda durmağa,
Qaldır məmləkəti ayağa, şeirim!
Misralar meydanda mərmiyə dönsün,
Kəlmələr gülləyə, darağa, şeirim!

Neçə ki oğlunu itirir ana,
Neçə ki körpələr bələnir qana,
Hay vurub, qıy vurub Azərbaycana,
Sarı təpə-dırnaq yarağa, şeirim!

Daşan dənizə bax, coşan selə bax,
Kükrəyən tufana, əsən yelə bax.
Allah necə baxır, sən də elə bax,

Çiçəyə, ağaca, yarpağa, şeirim!(Yaqub, 2011(c), s.56-58)

Zelimxan Yaqub, vatani işlediği şiirlerinde Azərbaycan'ın çektiği çileleri gözler önüne sermek, uyuyan milleti uyandırmak için vatanın derdini kendine dert edinen herkesten yardım ister. Kendi şiir metinlerini oluştururken anlatmaya çalıştığı düşüncüyü daha etkili kılmak için Türk tarihinde derin izler bırakmış tarihî kahramanları kullanır.

Eşit məni Atilla, Alp Arslan, qalx məzardan,
Qurtar xalqı zülümdən, qurtar milləti dardan.
Ən qəmli bir səs gəlir ən qədim bir diyardan,
Anaların yuxusu ərşə çəkilir bu gün,
Azərbaycan türkünün qanı tökülür bu gün
(...)
Olmasın heç kimsədən bir qorxum, hürküm, haray,
Qoy çəkilsin dumanım, dağılsın bürküm, haray.

Özün çat harayıma, qalx ATATÜRKÜM, haray!
 Ümid deyib gözləri haqqa dikilir bu gün,
 Azərbaycan türkünün qanı tökülür bu gün.

(Yaqub, 2011(b), s.306)

“Eşit” nidasıyla başlayan şiir metin içerisinde şair, Atilla, Alpaslan ve Atatürk isimlerini kullanarak onlardan yardım ister. Bu kullanılan isimler Türk tarihine yön veren kişilerdir. Bu kişiler Türk milletine çağ atlatanlardır. Şair, tarihe ve tarihî kişilere yaslanarak milletin tekrardan var olmasını sağlamaya çalışır. Yaqub’un tarihî kişilerden yardım beklemesi vatanın savunmasında Azerbaycan ordusunun ve Azerbaycan halkının yetersiz kalmasından kaynaklanır. Şiir metni içerisinde “qalx mezardan” ifadesinin kullanılması şairin çaresizliğinin göstergesidir. Yine şiir metni içerisinde Azerbaycan halkının savaş döneminde neler yaşadığını gözler önüne sermektedir.

Vatanın kurtarılması için tek çare zafer kazanmaktır. Kaybedilen topraklar tekrar Azerbaycan halkına kazandırılırsa, yıllarca ağlayıp yas tutan vatan yastan ancak böylece çıkabilir.

Qələbə – tarzənin barmağındakı
 Xaldan süzülürdü, səsdən gəlirdi.
 İllərdi ah çəkib ağlayan Vətən,
 İlk dəfə silkinib yasdən çıxırdı.
 (...)
 Doğan Günəşidir sökülən danın,
 Alar qisasını tökülən qanın,
 Ucaldar başını Azərbaycanın,
 Qələbə!

Qələbə!

Ancaq Qələbə!(Yaqub, 2011(c), s.43-45)

Azerbaycan halkını galibiyete götürən gücün ordu olduğunun bilincinde olan şair, ordusu olan bir milletin yurdunun da olduğunu söyler.

Mənə ordu gərəkdir, xəstəyə dərman kimi,
 Mənə ordu gərəkdir, nəfəs kimi, can kimi.
 Mənə ordu gərəkdir sarsılmaz cahan kimi,
 Ordum varsa, yurdum var!
 Ordum yoxsa, yurdum yox!

Düşmənin yuvasını əlimlə pozmalıyam,
 Səngəri dırnağımla, dişimlə qazmalıyam.
 Tarixi qələmlə yox, qanımla yazmalıyam,
 Ordum varsa, yurdum var!
 Ordum yoxsa, yurdum yox!(Yaqub, 2011(b), s.293)

Hasta için ilaç ne ifade ediyorsa halk için de ordu onu ifade eder. Ordu halka karşı gelecek her türlü tehlikeye karşı koyan kale gibi görülürken ordunun, millet için “Ordum varsa, yurdum var!/Ordum yoxsa, yurdum yox!” ifadeleriyle anlatır.

Yukarıda şiir metinleriyle destekleyerek verdiğimiz bilgiler ışığında da görüldüğü gibi Zelimxan Yaqub’un vatan düşüncesi sadece vatanın güzelliklerinin anlatıldığı bir görüşten ibaret değildir. Şair, vatani kendinin bir parçası olarak görür ve onun her şeyini kendisinde özümseyerek şiirlerine yansıtır. Zelimxan Yaqub’un vatan olarak gördüğü ya da nitelendirdiği yerler Borçalı ve Azərbaycan’ın sınırları içerisinde olan şehirler değildir. Martin Heidegger “sınır bir şeyin bittiği yer değildir; bilakis sınır bir şeyin varlığını başlattığı şeydir” (Bhabha, 2006 s.41) der. Zelimxan Yaqub, vatan temasının başlangıcı her ne kadar doğduğu topraklar olsa da vatan temasını bu bölgeyle sınırlandırmaz. Hem kültürel hem de soy açısından köklerinin olduğu topraklara kadar vatan olgusunu genişletir. Konuya böyle geniş bir bakış açısıyla bakmasının en önemli nedeni sahip olduğu kimliği özümsemesidir. Sovyet hükümeti Azərbaycan’ı ve hâkimiyeti altına olan diğer Türklere, kendi kimliklerini unutmaları için birtakım politikalar uygulamıştır.

“Ruslar, Sovyetler rejimini kurmadan önce de idareleri altındaki milletlerin millet duygularını yok etmek ve onları Ruslaştırmak için sistemli çalışmalar yapan bir millettir. Ekonomik kalkınmayı sağlamak iddiasıyla, yüzbinlerce Türk işçisini Azərbaycan ve Türkistan’dan alıp Sovyetlerin diğer bölgelerine yine yüzbinlerce Rus ve Rus olmayan başka milletleri Azərbaycan’ın ve Türkistan’ın ekonomik ve

endüstri yönünden kalkınmasını sağlamak için mütehassıs işçiler sıfatı ile bu ölkelere göndermiştir. Senelerce devam ettirilen bu göç hareketinin maksadı Rus olmayan milletleri bir potada kaynaştırmak ve onların milliyet duygularını yok etmektir.”(Saray, 1993, s.62)

Kimlik “beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir” (Maalouf, 2000, s.16) Önceki bölümlerimizde de ifade ettiğimiz gibi şairin yaşadığı bölge yukarıda belirtilen politikalara maruz kalmalarına rağmen ulusal kimliğini kaybetmemiştir.

Yaqub’un vatan olgusu Türkler için bir ideal olan “Kızılelma, Turancılık, Uluğ Türkistan veya Büyük Türkîli” (Atsız, 1997 s.19) gibi çeşitli adlarla anılan aslında bütün Türklerin birleştirilmek istendiği olgusuyla vücut bulmaktadır. “Kərkük də, Mosul da, Borcalı da, Dərbənd də, Qazax da, Şəki də, Şirvan da hamısı eyni nəfəs, eyni ruhdu. Sadəcə, bədəndən ayrı salınıb.” (Yaqub, 2013(d), s.205) Düşüncesinde olan şair, bedenden ayrı bırakılan aralarına sınırlar koyulan bu yerlerin hepsinin birer Türk yurdu olduğunu, aralarında kültürel bağların bulunduğunu anımsatarak birliktelik oluşturulması arzusundadır. Tenzile Rüstəm xanlı, şairin turan olgusunu “O, Türkə heyran, Türkə aşiq bir şairdi. Türk dünyasını bilirdi, araşdırırdı, öyrənirdi, qan yaddaşına yazırdı, öyrədirdi. Türkün ayaq izləri harada varıydısa, oranı özünə vətən bilirdi”. (Nebioğlu, 2017 s.65) Sözləriylə dile getirir.

Türküstan canımdı,

Turan varlığım,

Turanla Quranın

Qafiyəsiyəm(Yaqub, 2011(a), s.165)

İfadeleriyle şair Turan olgusunun kendi varlığına eş olarak görür. Bununla beraber şair İslam’ın kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim ile turan olgusunu birleştirerek bu olguyu kutsal bir olguya dönüştürme eylemi içerisindedir. İki düşüncenin de birbirini tamamladığını belirterek düşünce dünyasının iki düşünce olgusunun oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bir başka şiirinde ise;

Qoy mənim sinəmi Türk eli yarsın!

Qoy mənim sinəmi Türk əli yarsın!

Sarğını, məlhəmi bir kənara qoy,

Dərdimin dərmanı Turandı, qardaş!
 Turan mənim üçün yerdən çıxan od,
 Göydən nazil olan “Quran”dı, qardaş!
 Tibetdən Altaya, Anadoluya,
 Təbrizə, Bakıya, Qarsa, Boluya,
 Mənim ürəyimin nurunu saçın,(Yaqub, 2013(a), s.114-115)

Dizelerini yazarkən şair, hastadır və ameliyat üçün Türkiyə’ye gəlmişdir. Ameliyatını yabancılarnın yapmasını istemez. Onu, sağlığına kavuşuracaq kişinin Türk olmasını istemektedir. Ameliyatla sağlığına kavuşacağı düşünse de şairin ruhunu iyileştirecek, gönül dertlerine dərman olacaq olay turan olgusunun düşünceden çıxarak eylemə keçməsi olacaqdır. Şair, Turan için “*yerdən çıxan od*” der. Buradaki “*od*” yani atəş kelimesi şaire həyat verən nesneyi imlər. Çünkü atəş, “her şeyi canlandıran, hər şeyin varlığını borçlu olduğu unsurdur; həyat və ölüm, varlıq və yokluk ilkesidir.”(Bachelard,1995, s.68) Devamında yuxarıda belirttiğimiz şiirdəki kimi Turan’ı ulvi bir makama yüksəltir. Yine burada şair, Turan’ın nerələri içərdiğini bildirir seçilən şəhirlər yine təsadüfi değıldir. Türklüğün doğuş yerlərindən biri olan “Altay” və önəmli bir Türk nüfusunun olduğu yer olan “Tibet”, “Anadolu” və Anadolu’nun Türkleşməsi için önəmli bir yer konumunda olan və diğər Türk topraklarına sınır konumunda olan “Kars” Türk dünyası için önəmli şəhirlər olan “Təbriz”, “Bakü” kimi şəhirlərinə şairin yüregində olan nuru saçaraq Turan aşkını iletmələrini ıster. Turan düşüncesində şair şəhirlərə ulvilik yükləməsinin yanında Türk Tarihində önəmli yeri olan kişiləri də kullanarak yarattığı düşüncəyə tarihselliklə katmışdır. Bu tarihselliklə Turan düşüncesinin geçmişdən gelecəğə bir miras, bir ideal olaraq geçtiğinin də mesajını verməkdədir.

(...)

Turan məndən ötəri

Altaylardan başlanan

əbədiyyət yoludur.

Fikrimin, xəyalımın

qanadıdır, qoludur,

İfadeleriyle, düşmanların sadece topraklarını işgal etme düşüncesinde olmadığını, oluşan Turan düşüncesini yok etmek istediklerini anlatır. Bunu anlatırken yine tarihimizde önemli bir karakterin isimlerinin de geçtiğini görmekteyiz ve yine şair, Türk tarihinde düşman olarak görülen haçlıları da yine düşman olarak görmektedir.

“Sus, Türk, – deyir, – sus, Turan,

Susmaq bilmir susduran.” (Yaqub, , 2012(b), s.86)

Türk milletinin ilerlemesini istemeyen toplumlar Türk milletini susturmak, sindirmek ve yok etme gayesindedirler. Yok edilmek istenen sadece Türk milleti değildir. Türklerin bir olma ideali olarak düşünülen Turan düşüncesinin de yok edilmeye çalışıldığı dile getirir. Bu düşünceler geçmişten günümüze kadar gelmektedir. Bu düşünce çerçevesinde Türk halkları birbirine düşman olarak gösterilmektedir. Böylelikle birleşmeleri engellenmektedir.

Silkələdin göyün yeddi qatını,

Qucaqladın doğu ilə batını.

Dur yəhərlə ərənlərin atını,

Dəniz kimi dalğalan, türk, çalxan, türk,

Döyüşən türk, oyanan türk, qalxan türk!

Əritmişən əriyəntək qar suda,

Romanı da, Bizansı da, Farsı da.

Qala kimi təzədən qur Qarsı da,

Dəniz kimi dalğalan, türk, çalxan, türk,

Döyüşən türk, oyanan türk, qalxan türk!

Gilqamışdan, Alpamışdan, Manasdan,

Geri qalmaz dastan olsun bu dastan.

Qurtar bizi bu həsrətdən, bu yasdən,

Dəniz kimi dalğalan, türk, çalxan, türk,
Döyüşən türk, oyanan türk, qalxan türk!

Hardan hara getdiyini bilən yol,
Üfüqlərə qovuşanda gülən yol,
Atılladan Atatürkə gələn yol,
Qalxan olsun, başın üstə, qalxan, türk!
Çanaqqala Malazgirdin davamı,
Türk deyil ki, öz qanından qorxan türk!
Təmiz süddən mayalansın, doğulsun,
Mete kimi, Oğuz kimi bir xan, türk!
Yaddaşında sıralansın, anılsın,
Ərtoğrul bəy, Osman Qazi, Orxan türk!
Yenə tanrı dağlarını qucaqla,
Dağlar olsun səngərin, türk, arxan, türk!
Döyüşən türk, oyanan türk, qalxan türk!

(Yaqub, 2011(a),s.104-105)

Alıntıladığımız şiir metni şairin, tüm dünyadaki Türk milletine seslenişidir. Türk milleti yüzyıllardır farklı coğrafiyalarda farklı toplumlar tarafından siyasi, ekonomik, coğrafi nedenlerden ötürü çatışmanın içerisinde çekilen millet konumundadır. Şair de bu durumdan duyduğu rahatsızlığı “**döyüşən Türk, oyanan Türk, qalxan Türk**” diyerek, dile getirmeye çalışmıştır. Tarihe bakarak, geçmişten dersler çıkararak geleceğin inşa edilmesini istemektedir. Tarih-vatan-insan iç içe varlığını sürdüren kavramlardır. Geçmişinden soyutlanan bir millet geleceğe dalından düşürülmüş bir yaprak gibi rüzgârın insafına kalarak farklı yerlere sürüklenmeye mahkûm olacaktır. Şair de bu bilinçle “Yaddaşında sıralansın, anılsın,/Ərtoğrul bəy, Osman Qazi, Orxan türk!/Yenə tanrı dağlarını qucaqla,/ Dağlar olsun səngərin, türk, arxan, türk! İfadesiyle, tarihle bağlarının koparılmaması gerektiğini düşünür. Silkələdin göyün yeddi qatını,/Qucaqladın doğu ilə batını./Dur yəhərlə ərənlərin atını”, ifadesiyle, Türk milletinin tekrar kaldığı yerden dünyaya hükmetmek için çabalamasını ister. Bunu

yaparken atalarının dünyaya nasıl hükmettiğini, doğuyla batıyı nasıl kucakladığını bilmek gerekir. Geçmişte yapılan hataların tekrar yapılmaması için tarihi bir yol gösterici konumunda değerlendirmesini ister. Bu bilinçle yola çıkılırsa;

Vaxt Təbrizin, dünya Ərkin dünyası,

Yol Tanrının, Haqqı dərkin dünyası,

Əzəl-axır dünya Türkün dünyası,

Üç gün, beş gün gecim-tezim olacaq,

Bugün-sabah dünya bizim olacaq

Yeni düzən, yeni mizan qurandı,

İlk andımız, son andımız Turandı.

Soraq vərən Peygəmbərdir, Quran'dı,

Nə yozulsa, xeyirə yozum olacaq,

Bugün sabah dünya bizim olacaq.

(...)

Qovuşacaq bölünənlər, bölgələr,

Nurlanacaq qaranlıklar, kölgələr,

Diriləcək Oguzxanlar, Bilgələr,

Türkə səcdə, Türkə təzim olacaq,

Bugün sabah dünya bizim olacak. (Yaqub, 2012(c),s.71-72)

Türk milletinin tekrar dünyaya hâkim olacağını, bir çatı altında birleşebileceğini düşünür. Bunun oluşması için de Türk milletinin tarihine, kültürüne sınıksız bağlanması gerekir.

3.2 Tabiat Temi

Ürək, bir dəqiqə gözə bilmərəm
Nə yamacı sənsiz, nə yalı sənsiz.
Ana təbiəti duymaq olarmı,
Yetimdir şairin xəyalı sənsiz.
(Yaqub, 2012(d),s.78)

Edebiyat bir bakıma ortaya çıxdığı, olduğu, evirildiği, ortamın düşüncələrini, temellerini içine alarak gelişir ve bir içeriğe kavuşur.

“Din gibi, ilim gibi sanat da, şiir de tabiatla insan arasında kurulan muadileden doğmuştur. Tabiat, insan zekâ ve muhayyilesinin ilk ilham kaynağı, ilk kudret membaıdır. Sanat ve edebiyatta tabiat, asırlar boyunca, türlü türlü ruh haletlerinin, edebî, felsefî ve içtimâî cereyanların menşurundan geçiyor. Her göz onu bir tarafından kavriyor, her ruh onda istediğini buluyor ve her sanat eseri bize ondan bir haber getiriyor.” (Siyavuşgil, 1993, s.7.)

Hemen her sanatkârın okuyucularına haber getirdiği tabiata Zəlimxan Yaqub’un kayıtsız kalması düşünülemez.

Zəlimxan Yaqub, edebî zevki, estetik ideali olan ve kendine özgü bir yaratıcılık dünyasına sahiptir. Şairin, düşünce dünyasında yer verdiği tabiat onun derdini dinleyen, dertlerinden uzaklaşmasını sağlayan samimi bir dost, hiçbir rəssamın çizemediği tablolar ve şairin şiirlerinin ana ilham kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkar.

Şair yaşamı boyunca hep mücadele eden biri olmaya gayret etmiştir. Zəlimxan Yaqub “bu gün sazımla, sözümlə, danışığımla, yaddaşımla, işgüzarlığımla, hönkürüb-ağlamağımla, şaqqanaq çəkib gülməyimlə, toyda qol açıb süzməyimlə, yasda ağlamağımla 60 yaşında bir heyretəm. Məndə olan çilgınlıq, qaynarlıq, cavanlıq, dəli-doluluq ömrüm boyu varlı ğıma köçürdüyüm həmin təbiət-dən gəlir.” (Yaqub, 2013(d),s.167)

“Qırılan Meşələr”, “Ad”, “Dağ Olmaq Sağ Olmaq”, “Dağın Dərdi” “Sənsiz”, “Saxla”, “Yerin Qulağı”, “Eşitdi”, “Payızda”, “Gəlmişəm, Qoynunda Sığınacaq Ver”, “Bulağına”, “Yaşayır”, “Məni Min Pay Eylə”, “Bulaq”, “Torpaq”, “Yaratdı”, “Sular” “Səni”, “Ucalmasaydı”, “Səslər”, “Yaşıl Çəmən”, , “Saxlayar” “Təbiətin Önündə”,

“Dönə-Dönə”, “İnsan Darıxanda”, “Təbiətin Dili”, “Təbiətlə Üz-Üzə”, “Bir İçim Dedi”, “Keşiyindədir”, “Yarpaq”, “Dəniz,” “Göygöl” “Bu Yaşıl Ağacın Altı Bizimdi” “Mən Bir Dağ Çayıyam” “Özün Basdırdığın Ağaca Söykən” “Dünya Çiçək, İnsan Oğlu Arıdı” gibi şiirlerinde tabiat teması kendisini ya doğrudan ya da dolaylı olarak kendini gösterir.

Tabiat, Zelimxan Yaqub’un şiirlerinde en çok işlenen konulardan biridir. “İnsan her şeyi olduğu gibi ve/ya onun kendisiyle ilişkilendirilen kısmı mekânı idrak ve izah ediş tarzı tamamen şahsi mizaç, kültür ve bakış açısıyla ilgilidir.” (Korkmaz 2002, s.139) Şair için tabiat basit yeryüzü şekillerinden biri değildir. O, tabiatı “gözümü açdım zəngin təbiəti nərəli çayları, duru bulaqları, uca dağları, qarlı zirvələri, dərin dərələri, sərt uçurumları, basılmaz qalaları, möhtəşəm qayaları, geniş göyləri, bir qarışında min bir gülü-çiçəyi, sayrısan çəmənlikləri gördüm. Hamısı ilham çeşməsi, şeir qaynağı, poeziya bulağı, müqəddəslik beşiyi, duruluq, təmizlik, halallıq mənbəyi!” (Yaqub, 2011(a), s.20) olarak görür. Tabiat üzerinde düşünülen, duyulan, hissedilen, değer verilen bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

Təbiət hər şeyi verir, yetirir,
Lazım olmayanı gözdən itirir.
Qayalar gör necə çiçək bitirir,
Zərif bir dünyanın nəhənginə bax.

Uzaqda bir yetim quzu mələdi,
Yerləri, göyləri qəmə bələdi.
Necə Zəlimxanı şair elədi,
Qaynar bulaqların gəl zənginə bax. (Yaqub, 2016, s.159)

Alıntıladığımız şiir parçasında şair insanlığa seslenerek tabiatta olanlara bakmalarını istemektedir. Tabiat insanın yaşamını idame ettirmesi için gerekli olan her şeyi içerisinde barındıran bir yapıya sahiptir. Bir kuzunun melemesi, dağlardan gelen suların sesi şaire ilham olabilmektedir. Bir başka şiirinde ise:

Keçilməz dərələr keçilməsəydi,
Aşılmaz zirvələr aşılmasaydı,
Yeldən qanad alıb, seldən güc alıb,
Ruhum küləklərə qoşulmasaydı

Mən hardan bilərdim şairlik nədir?

Gedir qismətinə, bəxtinə sarı,
Yorulmur qarışqa, dincəlmir arı.
Qəlbimi riqqətə gətirməsəydi
Ana təbiətin yaratdıqları,

Mən hardan bilərdim şairlik nədir? (Yaqub, 2011(b),s.170)

Yaqub için şiir yazma eylemi çocukluk çağlarında başlar. Çocukluğunda tabiatla iç içe olması şairi etkilediğini görürüz. Doğanın karşısına çıkardığı zorlukları aşması, doğadaki diğer canlıların yaşama mücadelesine tanık olması şairin düşünce dünyasını etkilediği açıktır.

Gərək haqqın, həqiqətin
Özü sənə yar ola.
Harda bağlı qapı görsən
Yox yerdən açar ola.
Yüz deyəsən varım olsun,
Çox çətin ki, var ola.
Təbiətin sidq-ürəklə

Verdiyi pay olmasa! (Yaqub, 2012(d),s.114)

Yaqub'un, tabiatla iç içe olması onun şair olmasına yetmez. Doğada gördüklerini şiire dönüştürmesi için ilhama ihtiyacı vardır. Bu ilham şaire Allah tarafından verilir. Tabiatın kapalı kapılarını şaire açması, Allah'ın, şaire ilham vermesi parayla alınacak şeyler değildir.

Zelimxan Yaqub tabiatı şiirlerinde işlerken kişileştirme metodunu sıkça kullandığını görmekteyiz. Tabiat kırılan, ürken, dert dinleyen, sırdaş olan, konuşan hasret eden, sevinen bir varlık konumundadır. Bu da şairin hayalin derinliğine inmesini sağlamıştır.

Çiçəyi dindirsələr,
Çiçək danışar, qızım!
Küləyi dindirsələr,

Külək danışar, qızım!

Daşın da, torpağın da,
Danışmağa dili var.
Hər birinin həsrəti,
Sevinci, nisgili var.

Nəyi bilmək istəsən,

Bir-bir gətirim yada.

Dilini bilən olsa,

Dilsiz nə var dünyada.(Yaqub, 2011(b),s.169)

Diyerek, tabiatın anlattıklarını duymak için tabiatın dilinin bilinmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu dili gönlünü ve yüreğini tabiata açan ve tabiatında kendini bulan kişilerin yapabileceği bir iş olarak görür. Şair tabiata Allah'ın bir şaheseri ve hikmeti gibi bakmaktadır.

Tarixi, zamanı, vaxtı, vədəni,

Yaşı danışdırmaq sənin əlində.

Görən çox olsa da, götürən azdı,

Kim yadda saxlayar, kimi unudar,

Bax, oğlum, yaxşı bax, təbiət budur!

Damcıda ümman var, ümmanda damcı,

Buludda şimşək var, şimşəkdə qamçı.

Yağışda həyat var, seldə hərəkət,

Sünbüldə zəmi var, dəndə bərəkət.

Yarpaq əlimizdi, torpaq canımız,

Şəlalə hissimiz, həyəcanımız.

Külək sığalımız, meh tumarımız,

Çeşmə ürəyimiz, çay damarımız.
 Çatılan qayalar çatıq qaşımız,
 Ucalan zirvələr qarlı başımız.
 Həyatın, varlığın canı, cövhəri
 Havadır, torpaqdır, atəşdir, sudur,
 Bax, oğlum, yaxşı bax, təbiət budur!

Yaradan deyilən o hikmət budur!(Yaqub, 2012(b),s.301)

Tabiat, belli bir düzen içerisinde hareket etmektedir. Bu düzen sayesinde insanlar yaşamını devam ettirebilmektedir. En ufak olaylardan bir olarak görülen yağmurun yağmasının insan ve tabiat için neler ifade ettiğini gözler önüne sermektedir. Yağmurun yağması toprakta canlılığın, bereketin habercisi olması, insanların yağmur sayesinde su içmesi, yağmurlarla oluşan şelalede dinlenmesi şairi bu düzeni yaratan yaratıcıya götürür. Şair, oluşan bu durumun Allah'ın bir hikmeti olarak adlandırır. Şair bu adlandırmayla, yaptığı yorumla, tabiatı sadece gören değil onu adlandıran bir konuma gelir.

Tabiat kendi döngüsel çerçevesinde çeşitli değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Bu özelliğiyle tabiat insana çok benzemektedir. Geçirdiği değişim ve dönüşümler şairde farklı duygular oluşmasını sağlayarak şairin ilham kaynağı olması için geçerli özelliğe bürünür. Her mevsim bunların içerisinde şair için ayrı bir yeri olsa da bahar şairin ruh dünyasının canlanmasını sağlayan bir değer olarak karşımıza çıkar.

Günəşin nurunda həyat eşqi var,
 Əridər şaxtanın buz ürəyini,
 Sənət də, ilham da gül-çiçək açar,
 Bahar gətirəndə öz ürəyini.(Yaqub, 2012(d),s.73)

Mısralarıyla şair, baharın gelmesiyle kendisinde ve tabiatta oluşan değişimi ifade eder. Bunu güneşin hayatı canlandırmasıyla, “şaxta” yani çok soğuk hava (Axundov 2006(d), s.186) kar, buz yerini etrafa adeta umut saçan çiçeklere bırakmasıyla anlatır. Etrafın buz ve kardan arınması tabiatı adeta bayram havası gelmesi şairin de mısralarının değişmesini sağlar. Baharın gelişi sadece şairlere ilham vermekle kalmaz doğada yaşayan diğer varlıklara hatta suya, dağa, toprağa da canlılık getirir.

Yazın havasına oynayan kimi,
 Köklər cana gəldi, budaq sevindi.
 İtdi gül içində qapı, pəncərə,
 Yer qızdı, ev güldü, otaq sevindi.

Bahar nur çilədi hər keçən ana,
 Daşlar da sevişib can qatdı cana.
 Oğlan qıza baxdı, qız da oğlana,
 Dil şəkər olanda dodaq sevindi.

Dalğalar bükülür, dalğalar bükür,
 Sığmır yatağına bu Araz, bu Kür.
 Verdiyin nemətə, Tanrı, min şükür,
 Göylər yağış verdi, torpaq sevindi

İfadeleriyle şair tabiatın canlılığını tabiat unsurlarını kişileştirerek verir. Baharın gelişiyle doğada oluşan sevinci resim çizer gibi verir. Bahar, kışla birlikte doğada olan cansızlığı silerek hayata adeta “nur” saçır. Bu gelen nurla çaylar, dağlar kısacası doğadaki bütün varlıklar tekrar hayat bulur. Şair, oluşan bu durumun Allah’ın bir hikmeti olduğunu yine vurgulayarak Allah’a şükreder. Tabiat unsuru Zelimxan Yaqub’un şiirlerinde oldukça işlevsel olarak kullanılmıştır. Şair tabiatı ve tabiat unsurlarını duygu ve düşüncelerini, aktarma yolunda bir araç olarak görür.

Yaqub, doğayı bu denli canlı bir şekilde tasvir ederken yaşamının büyük bir çoğunluğunu şehirde geçirir. Şehir doğaya tutkun olan insan için bir hapis yeri olarak görülebilir. Çünkü şehir, insanı bunaltan, ruhsal olarak karmaşıklığa sürükleyen mekânların başında gelmektedir. “Darlaşan, insanı sıkan ve şair üzerinde psikolojik bir baskı unsuru hâline gelen tabiat, genellikle, iskânın yoğunlaştığı ve kentleşmenin belirginleştiği mekânlarda karşımıza çıkar.” (Korkmaz, 2002, s.132.)

Zelimxan Yaqub, düşünce dünyasını oluştururken hep tabiata iç içe olarak âdeta tabiatla bütünleşen bir şekilde yetişir. Fakat yaşamında bahsettiğimiz gibi hayat şartları ve

yaşamını idame ettirme nedenlerinden dolayı şair çok sevdiği tabiattan kopar. Şehrin yapaylığından, insanların samimiyyətsizliğindən, şehirde olan kaos ortamından dolayı ruhunda çatışmalar yaşar. Bu durumu şair 2010'da verdiyi bir röportajda:

“Şəhər psixologiyası bizi əritdi, sıxdı, yandırdı, xırdaladı, cılızlaşdırdı. Yəni təbiətdə olan böyüklük şəhər mühitində qorunmur. İnsan dağların başından enməklə özü xırdalanır, mənəvi dağlara çıxmağa çətinlik çəkir. Bizdə hər şey var. Allah-Təala bizə hər cür gözəllik bəxş edib. Elə ki kərənti ilə onun kökü kəsilir, onda həmin gözəllik də alaf olur, onu mal-qara yeyir. Bu mənada insan da kökündən kəsiləndə ota, alafa, dönür. Mən xalqımızın hər bir oğluna, hər bir ziyalisinə, hər bir vətəndaşına mənəvi ucalıq, daxili təmizlik arzula yıram. İnsan daxilən nə qədər təmiz olur, daxilən nə qədər durulur, o qədər xeyirxahlaşır, mehribanlaşır, alicənab olur. İnsan təbiətin qoynunda olanda müdrikləşir, kamilləşir, öz-özünə filosoflaşır.” (Yaqub,,2013(d),s.325-326) der.

“İnsanî ilişkileri sınırlayan, boyutsuzlaşdıran özelliğiyle kent” (Korkmaz, 2002, s.133) şairi yıpratın, ruhsuzlaşdıran, bir konuma bürünür. Bunu şair “Etiraf” adlı şiirində şöyle dile getirir.

Gəlib düşdüm genişlikdən darlığa,
Neylədisə mənə şəhər eylədi.
Sığışmazdım yerə, göyə, varlığa,
Şəhər məni lap birtəhər eylədi.

Qəlbim, ruhum təmiz deyil, saf deyil,
Tüstülərdən, dumanlardan göz açmır.
Qələmim də zəhərlənib elə bil,

Neçə vaxtdır çiçəklərdən söz açmır.(Yaqub, 2011(b),s.177)

Tabiatın, uçsuz bucaksız ovaları, dağları, çiçəkləri şairin ruhunun açıldığı mekân olarak görülürken oralardan şəhrin sokaklarına gəlməsi şairin daralmasına nədən olur. Yaqub, kalbinin və ruhunun tabiatla iç içə olduğu yıllardakı gəbi təmiz olmadığını söyleyərək kaleminin artıq tabiatı yazamadığını anlatır. Bunu isə yaşadığı şehir hayatına bağlamaktadır.

Şehir hayatı və şehirde yaşayan ruhsuzlaşın kişiliksiz və kimliksiz yığınlar şairin düşünce dünyasında karşıt değeri olarak gösterilir.

Şəhər dünyasıdı...

gündə meydana

Ağillısı çıxır,

dəlisi çıxır.

Hərənin bir cürə

nəfəs kəsəni,

Hərənin bir cürə

zəlisi çıxır.

Hamı bu şəhərə

dipdiri gəlir,

Hamının şəhərdən

ölüsü çıxır. (Yaqub, 2011(a),s.89)

Şiir metnine şair “şəhər dünyasıdı” ifadəsiylə başlar. Bu ifadə onun, şəhər hayatını kendi dünyasının qarşısında gördüyünün açıq bir göstərgesidir. Yukarıda belirttiğimiz kişiliksiz və kimliksiz kişileri də şair “zəli” diye ifade eder. Bu kelime “aşkasını amansızca istismar eden soyan var-yoxunu sorub çeken adam” (Axundov,2006(a), s.658) anlamına gəlir. Bu ifadəylə şair, şəhərlə kenti yani köyü qarşılaşdırmaktan öteye gidərək insanları da qarşılaşdırır. Şəhərin ruhsuz insanları və şəhər hayatı insanları sömürərək onu dipdiri gəldiyi həyattan ölü bir şəkildə çıxmasına nədən olmaqdır. Bu duruma səbəp olaraq isə şəhər hayatının insanı sömürməsi göstərilə bilər. Şəhər insanın ruhu alan bir yer olaraq görülür.

Bilsəydim qanımlı qaraldacaqlar,

Bilsəydim səbrimi daraldacaqlar,

Min dəfə qəlbimdə su bulandırır,

Bir dəfə halımı duruldacaqlar,

Həç enib gəlməzdim o ucalıqdan!

Bazarın min adda nırxı varıymış,

Hər nırxın bir cürə çarxı varıymış,

Birsifət görmüşdüm mən adamları,
 Bilsəydim otuzu, qırxı varıymış
 Heç enib gəlməzdim o ucalıqdan!

Yalan boğaz olub doğa bilərmiş,
 Kül olub başlara yağa bilərmiş,
 Bilsəydim qeybətlər, dedi-qodular
 Tutub adamları boğa bilərmiş,
 Heç enib gəlməzdim o ucalıqdan!

Dağlarda mərdliyin mülkü varıymış,
 Saflığın əzəli, ilki varıymış.
 Çöllərdə görmüşdüm, şəhər içində –
 Bilsəydim bu qədər tülkü varıymış,
 Heç enib gəlməzdim o ucalıqdan!

...

Dağda daş olardım, zirvədə qaya,
 Qalxardım Günəşə, uçardım Aya.
 Bilsəydim bu qədər yerdə günah var,
 Göylərdən baxardım mən bu dünyaya,
 Heç enib gəlməzdim o ucalıqdan!(Yaquub, 2011(b),s.159-160)

Alıntıladığımız şiir metnində şair tabiatı “ucalıq” olaraq nitelendirirerek yüksek bir mertebeye koyarken şəhir hayatı şairin düşüncə dünyasında daha düşük bir mertebədə yer alır. Şehrin şairin ruhunda yarattığı olumsuz etkiyi “Bilsəydim qanımlı qaraldacaqlar,/Bilsəydim səbrimi daraldacaqlar,/Min dəfə qəlbimdə su bulandırır,/Bir dəfə halımı duruldacaqlar, dizeleriyle anlatırken şəhir hayatı şairin yaşamının ilk yıllarından beri var olan yaşama sevincini, insana olan sevgisini, hayata olan pozitif baxış açısını yok eder. Yine metin içerisinde şair, şəhri tabiatda kurmuş serinliğin dinlenmenin pek mümkün olmadığı kısacası Allah’ın rahmetini kestiği topraklar olarak

görülen çöllere benzetir. Tilkilerin sadece bu çöllerde olduğunu zanneden şair köy hayatında olan saflık samimiyet şehir hayatında yerini, yalana, riyakârlığa, alçaklığa bırakır. Böyle bir durumda insan çöldeki gibi sesiz ve yalnız yaşama mahkûm edilir.

“İnsan az çok belirlenmiş uzamsal bölgelerde konumlandırılmış “iş alanları”nın doldurduğu muazzam bir çevrede yaşar. Dünya, onun dünyası, her birimizin kendi dünyası. Gözümüze görünen her şey o alanların ya da bölgelerin birine ait olarak görünür. Bu nedenle, o şeyi fark ettiğimiz anda, içimizde yıldırım hızıyla onu ait olduğu alana, bölgeye ya da, artık adını koyalım, onu yaşamın ait olduğu kesimine bağlayan bir hareket kıpırdar.”(Gasset, 2011, s. 86)

Şairin düşünce dünyasının tohumlarını attığı topraklardan koparak şehirde yaşamaya başlasa da Yaqub’un şehir hayatına uyum sağlayamadığı görülmektedir. Böyle bir hayatta şair kendini bütün varlıklarından koparılmış olarak görür ve bu hayatta varlığını devam ettirmek için darlaşan ve labirentleşen mekânlardan sıyrılarak açık mekânlara yani tabiata yönelir. Bu yöneliş bulunduğu ortamdan kaçış ve sığınma olarak algılanabilir.

Əzizim sinə-sinə,
Çən gəlir sinə-sinə.
Aləmə sığmaz başım
Sığıbdı sinəsinə.

Peşmandı gülləri dərdirən, dərən,
Peşmandı qurudan, peşmandı sərən.
Ömür parça-parça, gün pərən-pərən,
Nursuz gözlərimə nurlu çıraq ver,
Gəlmişəm, qoynunda sığınacaq ver!

Qorlanıb varlığım, odlanıb içim,
Sənsiz mən haranı bəyənim, seçim?
Ürəklə doldurum, doyunca içim,
Qaynar baxışlardan sərin bulaq ver,
Gəlmişəm, qoynunda sığınacaq ver!

Qış meydan suladı, ağır gəldi yaz,

Kədərım dərinđi, sevincim dayaz.

Köməşən əlimi qızdırım bir az,

Üşüyən qəlbimə od ver, ocaq ver,

Gəlmişəm, qoynunda sığınacaq ver! (Yaqub, 2012(a),s.22)

Dizelerinde açar ifade olarak kullanacağımız sözcük grubu “sığınacak ver” olacaktır. Sığınmak sözcüğü “bir tehlikeden etibarlı bir yerde gizlenmek ve ya birine penah getirmek himayesi altına girmek” (Axundov,2006(d), s.55)olarak tanımlanmaktadır. Burada şair şehrin karmaşasından, gürültüsünden, kirli havasından ve şehir insanın samimiyetsizliğinden, kaçarak tabiata sığınır. O, tabiatın kendisini koruyacağını düşünmektedir. Çünkü sığınma eylemi kendisine zarar verilen bir durumdan kaçılarak yapılan bir eylemdir. Yine şiir metni içerisinde şair şehrin kendisini körelttiğini ve bu yüzden tabiattan yolunu aydınlatmasını istemektedir. Bunu ise zıtlıklar üzerinden sunmaktadır. Şair kendini nirsuz olarak nitelendirirken tabiat şaire göre nurlu bir çıra olarak verilir. Çıra sembolünün kullanılmasındaki en büyük etken ateşi içermesi olduğu söylenebilir. Çünkü değişim gerektirecek bir durum söz konusuysa “ateşin yol açtığı değişimler derin, çarpıcı, çabuk, harikulade, kalıcı değişimlerdir” (Bachelard, 1995, s.55) olduğu için şair çıra sembolü kullanmaktadır. Bir sonraki bentlerde nurlu bir çirayı desteklemek için “od” “ocak” sözcüklerini kullanır. Şehir yaşamını kışa benzetir nasıl ki kış mevsimi insan yaşamı zor ve sıkıntılarla geçiyorsa şairin hayatını geçirdiği/geçirmek zorunda kaldığı şehir hayatı da aynı şekilde geçtiğini dile getirmektedir. Bu hayatla körelen kalbini tekrar canlandırması için tabiattan kendini kabul etmesini istemektedir. Yine aynı şiir metninin farklı bentlerinde:

Qalmaz bir nəşildə, bir soyda dünya,

Gah yasda keçinər, gah toyda dünya.

Nəyimə lazımdı bu boyda dünya?

Başımı qoymağa künc ver, bucaq ver,

Gəlmişəm, qoynunda sığınacaq ver!

Sevgidir həyatda hər şeydən baha,

Sevənlər üzünü tutar Allaha.

Heç nə istəmirəm dünyadan daha,

Ürək ver, könül ver, dil ver, dodaq ver,

Gəlmişəm, qoynunda sığınacaq ver!(Yaqub, 2012(a),s.22)

Yaqub için maddiyatın hiçbirinin önemi yoktur. O, sadece huzurla, mutlulukla yaşayacağı bir ömür arzular. Onun içindir ki şair tabiatın yaşamını devam ettirebileceği bir köşe istemektedir. Şaire göre hayatta her şey bir şekilde alınabilir fakat sevgi dünyada en pahalı ve alınması en zor şeydir. Bunu da tabiatın koynuna sığınarak bulmak ister.

3.3 Aşk, Güzellik Temi

“Sevgim Peyğəmbərim, eşqim Allahım,
Sevgiyə nökrəm, sevgidi şahım”
(Yaqub, 2011(c),s.182)

Sevme eylemi insanoğlunun dünyaya ve dünyadaki varlıklara karşı içinde barındırdığı bir duygudur. Aşk ise sevme eyleminin bir sonraki boyutu olarak düşünülebilir. “Kişioğlunu soylu yönelişlere götüren aşk, geleceğe yönelik özlemi duyulan ve bu özleme göre kurgulanan dünyada kurgulanmış ilk düzendir.” (Durmuş, 2011, s.256.)

Zelimxan Yaqub, hayatı boyunca sevme eylemini bütün duyguların anası olarak görür. Şair sevgiyi, nefes almak, su içmek gibi insanın yaşamını devam ettirebilmesi için hayatı önem taşıyan öğelerin içerisinde sayar. “*Zəlimxanı yaşadan sevgidir*, (Yaqub, 2013(d),s.232) diyerek sevgiyi kendisini yaşatan bir öge konumuna getirir. Yani şair için sevgiyi, aşkı sığınılacak, tutunacak bir liman değil her zaman hayatında olması gereken bir ihtiyaç olarak görür.

Yanğıdan yaramıb, sevgidən qopub,

Könül yandırmayan bayatı yoxdu.

Sevgisiz, ilhamsız, sözsüz, nəğməsiz,

Şairin bircə gün həyatı yoxdu.(Yaqub, 2012(a),s.95)

Sevgi hayatın ana etmeni olduğunu söyleyen şair, sevgisiz bir hayat düşünemediğini dile getirir. Sevme eylemi şairin sanat meydanında ilham kaynağıdır. O duygunun vermiş olduğu coşku şairin daha çok şiir yazmasını sağlar.

Bir dünya sevgidi odlanan ürək,

Ona səcdə qılır hər gül, hər çiçək.

Ömrünü yellərə verməsin gərək,

Sənət meydanında yarışan, könül.(Yaqub, 2012(d),s.137)

Sevgiyle dünyaya baktığında dünyada görünmeyenleri görebildiğini, çiçeklerin ve güzelliklerin şaire kapılarını dile getirir. Sanata gönül verenlerin ömrünü sevgisiz geçirmemelerini ister.

Sevme eyleminin insanda oluşmasını sağlayan en önemli obje kadındır. Türk kültüründe kadın geçmişten beri el üstünde tutulan bir konumdadır. Necdet Sevinç'in ifadesiyle kadın: daima bir şeref, ahlak kahramanlık, fedakârlık ve namus abidelerinin sembolü olarak düşünüle gelmiştir. Hatta çoğu zaman Türk hayal gücünde kadın insan değil karanlıkları aydınlatan bir ışık manzumesi erişilmesi, dokunulması, koklanması kısaca beş duyu organı ile kavranması mümkün olmayan ilahi bir nur (Sevinç, 1992 s.15) olarak görülür. Yaqub'un yetiştiği coğrafya kadim bir Türk yurdu olması sebebiyle kadını bir ışık, bir nur olarak algılar.

Sən işıqsan, mən səsəm,

Sənə çata bilmərəm.

Sən Kainat, mən Günəş,

Sənsiz doğa bilmərəm,

Sənsiz bata bilmərəm.

Sənsiz necə bağlanar

Gözüm, könlüm, istəyim

Bu həyata, bilmərəm!(Yaqub, 2012(d),s.110)

Şair, sevdiği insanı “ışık”a benzetirken kendisini “ses” olur. Işık her tarafı aydınlatırken ses sadece bir bölgede var olur. Hiçbir zaman ses, ışığa yetişemez. Bu yüzden şair sevdiğini kendisinden üstün olan bir varlığa benzetir. Eğer o olmazsa sesin de bir hükmü kalmayacaktır. Benzetmelere metin içerisinde yer verirken sevgili “kâinat” şair ise “güneş” olarak verilir güneş, kâinat için bir araçtır. Kâinat olmadan güneşin hiçbir hükmü olmayacağı gibi sevdiği olmadan şairinde hayatta hiçbir hükmü olmayacaktır. Hayatında sevme eylemi ve sevgili yoksa hayat şair için bir yaşam yeri olmaktan çıkarak ıstırap yerine dönüşür. Sevgi ve sevdiği insan şair için bir araç değil hayatın amacı olduğunun göstergesidir. Bu amaca şair, o kadar bağlıdır ki onun uğrunda hasret çekmeye, derde düşmeye, oluşabilecek tüm sıkıntılara katlanmaya hazırdır.

Ayrılıq həyatda hər şeydən cətin,
 Mın bir əzabı var bir məhəbbətin.
 Gəlməzsən, yandırar məni həsrətin,
 Gələrsən, nazını Zəlimxan çəkər(Yaqub, 2012(d),s.158)

Azapla aşkı aynı metin içerisinde yer verilir. Yaqub, aşk çekenin azap çekeceğini de düşünür, aşka talip olduğu için azabı yaşamayı göze alır. Sevgilinin gelmesiyle şairin çektiği azap mutluluğu olur. Sevgilinin gelmesiyle onun her derdine talip olduğunu bildirir.

Şair, sevgilisinin yanında olmasından başka bir şey istemez. Onun mutluluğu sevgilinin yanında olmasıdır. Şairin aşk anlayışı hiçbir maddi ögeyi içerisinde barındırmaz. Sade, temiz, samimi bir sevgidir. İçerisinde barındırdığı bu özelliklerle şair, halk şiirinin özelliklerini yansıtır.

Bu sevgi, bu layla, bu beşik bizim,
 Çəkər növbəmizi bu keşik bizim.
 Nəyimizə lazım ev-eşik bizim,
 Bu yaşıl ağacın altı bizimdi.

Dən kimi səpələ, toxum kimi ək,
 Zəlimxan, bu anın ləzzətini çək.

Hələ bizdən sonra çoxu deyəcək,

Bu yaşıl ağacın altı bizimdi.(Yaqub, 2012(a),s.6)

Sevgi, şairin içerisinde bir çocuktur ve sevdiğiyle birlikte büyütür. Sevgisini ifade ederken üç ögeye yer verir. Layla, beşik ve yeşil ağaç. Layla Türkiye sahasında ninniye karşılık kullanılır. Layla, annelerin çocukların uyuması için söylediği içerisinde anne şefkatinin barındıran bir türdür. Aşk, söylenen laylalarla beşikte büyür. Şair sevgilisinin yanında olmasından başka bir şey istemez. Sahip olunan varlık olarak yeşil ağacın altını gösterir. Gösterilen ağacın yeşil olarak tasvir edilmesi önemlidir. Yeşil ağaç canlılığı, yaşamı, var olmayı imler. Şairin bu diye gösterdiği ağaç “Hayat Ağacı” olarak adlandırılabilir. Mitolojik bir öge olan ağaç “Türk toplulukları arasında hayatın ve sonsuzluğun timsali olarak görülmüştür”. (Aslan, 2014 s.61) Şair de bu özelliğe vurgu yaparak sevginin sonsuza kadar var olacağını anlatmak ister.

Zelimxan Yaqub’u hayata bağlayan, Yaqub’un yaşamda mutlu olmasını sağlayan bir değer konumunda olan aşk, şaire mutluluğunun yanında acı da verir.

Əgər bir gün acı olsa şirinlər,

Çaqqal gülər, pələng ağlar, şir inlər.

Fərhadına yetişməsə Şirinlər,

Həsrət sinələrdə a yara bağlar. (Yaqub, 2012(d),s.158)

Ayrılık acısının işlendiği bu şiir metninde “Ferhat” ve “Şirin” hikâyesine gönderme yapılır. Ferhat şairi, Şirin ise sevgiliyi temsil eder. Sevgilini şaire gelmez ise “Ferhat” gibi hasret çekeceğini dile getirir. Şaire aşk acısı çektiren tek şey sevgiliden uzak olması değildir. Şair sevgilinin onu anlamamasından ve sevgisine karşılık vermemesinden dolayı mutluluk veren aşk acıya dönüşür.

Bəlkə də çatardım çox arzulara,

Ürəkdə nisgilin azı qalardı.

Ruhumun üstündə köklənə bilsən,

Dünyam bu dünyadan razı qalardı.

Nə dərdim olardı ömür yolunda,

Payıma düşsəydi bu qismət mənim.

Yüz deyil, bəlkə də min yaşayardım

Eşqimi qırmazdı bu həsrət mənim.

Elə yüksələrdim o yüksəkliyə,

Yetişə bilməzdi nə tanrı, nə din,

Nolaydı, sən məni başa düşəydin!(Yaqub, 2011(b),s.128-129)

Sevgilinin, şairin duygularını anlamaması şairi derde sürükler. Bu sürükleyiş şairin hayattan zevk almasını engeller. Çünkü şair için aşk bir araçtan çok amacın kendisidir. Bu amaç olmayınca şair, hayattan zevk alamaz. Sevgilisinin şairin aşkına karşılık vermesiyle dünyadaki bütün dertlerden sıyrılarak en mutlu insan olur.

Yaqub, sevgisine karşılık bulursa dünyanın en mutlu insanı olurken sevgisine karşılık bulmazsa yaşadığı olumsuzluk hayatına yansır ve mutsuzluğa bürünür. Bu büründüğü mutsuzluk bütün yaşamına yansır. Çünkü “sevgi yalnız belli bir insana bağlılık değildir; bir tutumdur; kişinin yalnız bir sevgi nesnesine değil bütünüyle dünyaya bağlılığını gösteren bir kişilik yapısıdır.”(Fromm, 1995 s.49)

Quşdu, havalanıb gəzəndə insan,

Daşdı, daşlığını sezəndə insan.

Sevgidən əlini üzəndə insan,

Taleyin buz dövrü, daş dövrü varmış (Yaqub, 2012(a),s168)

Sevgi hayatında olduğunda mutluluktan uçan şair, sevgiden yoksun olunca yaşamı buz ve taş devrindeki gibi yaşar. İnsanın hayatı algılayışı, hayattan aldığı mutluluk sevgiyə bağlanır. Sevilince güzel olan hayat sevgiden yoksun olunca karanlığa bürünür.

Zelimxan Yaqub, ne kadar acı çektirse de güzellərdən və güzelliklərdən vazgeçmez. Şairin yüreginə aşkın və sevginin tohumlarını eken güzellər və güzellikdir. Şairin şiirlerinde kimi zaman abartılı kimi zaman saf bir güzellik anlayışına rastlarız.

Tanrının yaratdığı gözəlliyə baxıram,

Yanaq çiçək, sinə qar, dil zərif, daş incədi.

Görün yaradan Allah necə yoğurub, yapıb,

Niyyət ulu, sevgi saf, əl təmiz, iş incədi.

Nə vaxt baxırsansa bax, gözəl elə gözəldi,

Gözəllik başdan-başa ilhamdı, düşüncədi.(Yaqub, 2011(a),s.66)

Güzelliği sevdiği kişiye Tanrı'nın verdiği bir nimet olarak kabul eden şair onu ilham kaynağı olarak görür. Şairin düşüncesindeki güzellik kavramı evrenseldir. Güzellikten bahsəderken dinine, diline, ırkına bakmaz. Allah'ın yarattığı bir güzellik olarak bakar.

Bircə gözəl yaradıbsa, bütün Çinə qurban olum,

Hansı dində olur olsun, mən o dinə qurban olum.

Yaradanın eşq adlanan hikmətinə qurban olum,

Yeri-göyü sevmək üçün insanda tamah yaradır!

(Yaqub, 2012(a),s.253)

Şairin aşk şiirleri kadından bağımsız düşünəlemez. Kadın, şaire güzelliğiyle, sevgisiyle ilham verir.

“Şair əgər şairdirsə, ən böyük ilham mənbəyi qadındır. O qadın ana da ola bilər, bacı da, həyat yoldaşı da, sevdiyin gözəllər də. Bunlar mənim yaradıcılığımın şah damarıdır... Dünyanın nə qədər gözəl şeirləri var, hamısı qadınlarla bağlıdır. Güzəllik olmasa, bunu kim yarada bilərdi? Yer üzündə nə qədər mahnılar var. Elə mahnı təsəvvür eləyə bilərsinizmi qadına, qıza, sevgiyə aid olmasın.” (Yaqub, 2013(d),s.250)

Aşk şiirleri Zəlimxan Yaqub'un şiir dünyasında kadınlarla vücut bulur. Aşk şiirlerinin birçoğunun muhatabı eşi Sahibə Hanım'dır. Şair, aşk şiirlerini yazarkən sevdiği kadının ismini kullanmaz. “Adını demirəm, eldən ayıbdı, Filankəsin qızı Filan oynasın”. Biz həyat yoldaşımızın adını kitaba, dəftərə salmağı özümüzə ar bilmişik, ayb bilmişik. O psixologiya bu gündə mənə qalır. (Yaqub, 2013(d),s.251) Çünkü yetiştiği bölgedə sevdiği kişinin ismini söylemesi ayıp karşılanır. Bundan dolayı şiirlerinde şair sevdiğinin ismini kullanmaz.

Aşk, şair için önemli bir duygudur. Bu duygunun olduğu insandan zarar gelmeyeceğini bilen şair gitgide bozulan ve teknolojinin esiri olunan bir çağda bu duygunun yok olmaması için elinden geleni yapmaya çalışır. Kendini sevgiyə donatan şair yüreğine doldurduğu sevgiyə, sevgi yağmurlarıyla dünyaya yağmak istemektedir.

Təpiklər tapdağında əzildi, əzdi dünya,

Xilas, xilaskarı axtardı, gəzdi dünya.

Ədavətdən yoruldu, nifrətdən bezdi dünya,
Sevgi yağışlarına tutacağam dünyanı

Sarı-sarı səhralar yaşıl tül bitirəcək,
Qara-qara qayalar qızılgül bitirəcək.
Hər sevilən, hər sevən bir könül bitirəcək,
Sevgi yağışlarına tutacağam dünyanı.

Dünyadaki yangınlardan bıkan şair hayatı sevgiyle birlikte var kılmak istemektedir. Yağmur olarak yağmak istemesi ise geçmişten var olan bir duyguyu tekrar canlandırmak içindir. Şair aşk, sevgi duygularını tekrar canlandırma görevini üstlenmesi sevgisiz bir dünyada yaşamanın mümkün olmayacağını düşünür. Şaire aşk ne kadar ıstırap verse de acı çektirse de şair aşksız bir dünya düşlemez.

3.4 Din Teması

Zaman sinəm üstə çaylar axıda,
Yuyub təmizləməz su günahımı.
Allahım, sən özün dadıma yetiş,
Rəhimsən, adilsən, yu günahımı.
(Yaqub, 2011(a),s.232)

Sanat dalları içerisinde edebiyat insanı ve insanın değer yargılarını işleyen en önemli tür olarak görülebilir. Sanatçı da bu değer yargılarını omuzlarında taşıyan kişi olarak görülebilir.

Toplumun ruh dünyasını içerisinde barındıran sanat, din ile sıkı bir ilişki içerisinde. “Her dinin büyük çapta kendi tesiriyle oluşmuş bir kültür çevresinde doğup büyüyen sanatkâr üzerinde etkisi olması kadar tabii bir şey olmaz. Din sanatın hem formuna, hem muhtevasına, hem de sanat türlerinden bir kısmının ön planda, diğer bir kısmının ise arka planda tutulmasına tesir eder.” (Aydın 2002 s.236) bu denli etkileyen din olgusu Zelimxan Yaqub’un şiirlerinde de kendisini gösterir.

Zelimxan Yaqub'un yaşamının bir bölümü komünizm rejiminin uygulandığı yıllara denk gelir. Bu rejim daha önceki bölümlerimizde de belirtmiştik yeni bir ırk, yeni bir millet, yeni bir düzen yaratma gayesindedirler. Bu gayelerini gerçekleştirmek için bünyesinde barındırdığı ulusların değerlerini yok etmek isterler. Yok etmek istediği değerlerin başında ise din olgusu gelmektedir. “Çarlık Rusya döneminden itibaren Rusya’da Müslüman halklara hususi din politikaları uygulanmıştır. Çarlık Rusya’nın din politikası, İslam dinini yenilik düşmanı olarak göstermek, onu cahil, yobaz din adamları elinde bırakarak zayıflatmak ve misyonerler vasıtası ile Müslümanları Hıristiyanlaştırmak şeklinde olmuştur.” (Yarkın 1977 s.307)Çarlık Rusya’dan sonra kurulan SSCB’nin dine bakışı farklıdır. SSC bütün dinlere karşı bir tavır söz konusudur. “Bu devirde diğer dinlere mensup olanlar gibi Müslüman kesim de oldukça sıkıntılı bir hayat geçirmiştir.” (Akman, 2005, s.248) Halkının yaşadığı bu zorluklar Zelimxan Yaqub’un şiirlerinde şöyle dile getirilir.

Əhməd Yəsəviyə, Hacı Bəktəşə,
Kaşğarlı Mahmuda qəsd eylədilər.
Bizi özümüzə düşmən saydılar,
Bizə düşmənləri “dost” eylədilər.

Məscid dağıtdılar, türbə sökdülər,
Şeyxim güllələndi, dinim danıldı.
Allahlıq eşqinə düşdü bəndələr,
Haqqı tanıyanlar haqqı yanıldı.
Sudan saflıq gedib, oddan bərəkət,
Odumuz, suyumuz nə kökə düşdü.
Hanı Ərtoğrullar, Osman Qazilər,
Kökümüz, soyumuz nə kökə düşdü.
Laydivar oğullar görünmür gözə,
Qısıldı boyumuz, nə kökə düşdü(Yaqub, 2012(e),s.77)

Şair, halkın değerlerine nasıl kastedildiğini gözler önüne serer. Kastedilen ve yok edilmeye çalışılan sadece halkın değerleri değildir. Bizi özümüzə düşmən saydılar,/

Bizə düşmənləri “dost” eylədilər. İfadeleri halkın benliklerinden ve köklerinden koparılaraq yeni bir millet oluşturma gayesinin olduğunu açıkça görmekteyiz. Halkın mensup olduğu din eleştirilere maruz kaldığını, din adamalarının öldürüldüğünü, mabetlerin yıkıldığını, yani kısacası hâkimiyeti altındaki halkların varlıkları, değerleri, geçmişi, kültürü, dini yok edilerek ruhu olmayan bir toplum yaratılmaya çalışılır. Şair bu oluşan duruma isyan eder, milletin geçmişinin olduğuna vurgu yapan ifadeler kullanır. Fakat bu var olan durumu değiştirmeye yetmediğini görür değerleri için, milleti için, soyu için, kök salmanın karşıtı olarak kullanılan “köke düştü” deyimini kullanarak değerlerinden koparılmaya başlandığını dile getirir.

Zelimxan Yaqub, hayatının bir bölümünü komünizm rejimi altında geçirir. Bu rejim düşünmeyen, sorgulamayan bütün değerlerinden sıyrılmış sadece etten kemikten ibaret bir birey yaratmak ister. Komünizm, insanı “hasta hayvan, soysuz hayvan” (Durmuş, 2015, s.230) olarak tanımlar. Fakat bu tanım Yaqub’un düşünce dünyasında yer etmez. O değersiz görülen insanı ve insanın düşüncelerini de şiirlerinin merkezine alır.

İlk qadın Həvvadı, ilk kişi Adəm,

İlk sevgi Adəmnən, Həvvadan gəlir.

İnsana vurulmaq, Allahı sevmək,

Bu sudan, torpaqdan, havadan gəlir.(Yaqub, 2012(a),s.344)

İnsana verdiği değeri ilk insanlar olarak kabul edilen Âdem ve Havva’dan geldiğini anlatır. Yine şiir metni içerisinde şair sevme yetisinin insana yaratıldığından beri verildiğini söyler.

İnsana değer veren Yaqub, peygamberlere de değer verir. Her ne kadar ayrı dinleri temsil etselerde hepsi ortak bir misyon için hareket eder.

Mənim dostum Məhəmməddi, İsadı,

Mənim dostum Tur dağında Musadı.

Haqq yanında şeytan dili qısadı,

Haqqa dönüb insan olmaq gözəldir.(Yaqub, 2014, s.34)

Şair, bütün peygamberleri kendine dost olarak görür. Kuracağı bu dostlukla kendisini Allah’a adar ve böylelikle daha iyi bir insan olma yolunda ilerler. Peygamberleri dost

edinme gayesi peyğamberlerin yükləndiyi misyonu davam ettirmesini sağlar, İslam'ı insanlara anlataraq dindən uzaklaşanları tekrar dine döndürmək için çağırıda bulunur.

Qayıt bulağın gözünə,

Qayıt tanrının sözünə,

Qayıt özgədən özünə,

Səni haqqa çağırıram!

(...)

Aləm bu sirdən agahdı,

Həqiqət həmişə şahdı,

Yanılmayan bir Allahdı,

Səni haqqa çağırıram!(Yaqub, C.2, 2012,s.374-375)

Şair, sadəcə İslam'dan çıxan halkı İslam'a çağırmaqla kalmaz İslam'ı yanlış yorumlayanları, halka yanlış bilgi verənlərində qarşısında olur. Qarşısında olma olayı dini və doğru bildiyi dinî meseleləri aydınlatmayı kendisine görev edindiğinin göstergesi olur.

Dinimin ayağına

günah yazırlar bugün

Ayağımın altını

yaman qazırlar bu gün

İslamın dediyini

tərsə yozurlar bu gün

Cavabını verməmsə

min dəfə lənət mənə(Yaqub, 2013(b),s.208)

Kelimelerle duygularını dile getiren şair, yazdığı eserleri insanlığa sunaraq kelimeleri daha dəğerli h le getirme gayesindedir. Bir sanatçı için kelimelerin değeri farkında olan şair bunların Allah tarafından kendisine verildiğini düşünür. Bu düşüncəyi şair şöyle dile getirir:

“Yaradıcılıq! Bu sözdə, bu ifadədə bir “Yaradan” sözü var. Ən böyük yaradan Allahın özü və onun yaratdıqlarıdır. “Dünyada

qalacaq yalnız Yaradan” – deyən Səməd Vurğun da bu fikri işlədəndə elə böyük Yaradanı nəzərdə tuturdu. Allah özünün şah əsəri kimi insanı yaratdı. Ona ilahi ruhu, ilahi sevgini və ilahi məhəbbəti bağışladı. Özünün şah əsəri kimi, insana da yaratmaq eşqi, yaradıcılıq ehtirasını verdi. Daş üçün tişəni, rəng üçün fırçanı, söz üçün qələmi insanlara hədiyyə elədi”. (Yaqub, 2011(a),s.5)

Allah'ın, hayatta her şeyi insanlar için yarattığını dile getiren şair insanlığın bunun farkına varması için insanlara gönderilen kutsal kitaplara bakmasını istemektedir. Tevrat, Zəbur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'i birlikte kullanan şair bu kitaplara bir arada toplayarak insanların bu kitaplara sayəsində Allah'ı bulacağını söyler.

Qarşıda sual var, mizan var, sirat var.

Boşuna ötüşmür zamanın axarı,

Hər əsrin içində dolu bir saat var.

Allahı insana güzgütək göstərən,

Zəbur var, İncil var, Quran var, Tövrat var.

(Yaqub, 2012(b),s.136)

Bütün dinləri və dinî kitaplara qəbul edən bir yapıda olan Yaqub, İslam'da zaman içerisinde oluşan mezheplerin hepsinə saygı göstərərək hepsini sevgi potasında birləşdirir.

Məkkə yurdum, Kəbə evim,

qiblə yönüm, İslam dinim,
Ürəyimdə bir yıxılmaz

ev tikmişəm dördünə də.
Əzəl gündən insanlığa

məhəbbətdi qayəm mənim,
Yaranmadan hörmətim var,

hər məzhəbə, hər dinə də.

(Yaqub, 2016, s.111)

Zelimxan Yaqub dünyayı algılamasında, dünyanın yorumlamasında tasavvuf düşüncesinin etkileri görülür. Tasavvuf, “kainata ancak tek bir vücudun mevcut olduğuna ve başqa varlıklarında sadəcə o vücudun tecellisindən ibarət olduğuna dayanır. Tasavvufat Allah, kainat və insan bir bütün içinde sezilir hissedilir və okunur.” (Karahan,1988 s.52) Şair de bu düşüncəyi şiirlərinə yansıtır.

Dağları daşlarla bəzəyən Allah,
 Göyləri quşlarla bəzəyən Allah,
 Göyə qəndil vuran, çıraq yandıran,
 Yeri naxışlarla bəzəyən Allah!

Qaynar çeşmələri döndərən çaya,
 Min dəfə şükürlər, sən verən paya.
 Dirilik suyunu verib dünyaya,
 Yağan yağışlarla bəzəyən Allah!
 Yüksələn qayanı, ucalan dağı,
 Ağacı, çiçəyi, otu, yarpağı,
 Göyü, qırmızını, yaşılı, ağı,
 Nurlu baxışlarla bəzəyən Allah!

(Yaqub, 2012(e),s.90)

İfadeleri, dünyada var olan her nesnenin Allah'ın izniyle oluştuğunu dile getirir. Tasavvufun özelliklerini yansıtır. Dünyada var olan her şeyde Allah'ın izini görür. Şairin dünyayı bu şekilde algılaması kendisine verilmiş bir kismet olarak görür. Bunu da şiirlerine işleyerek insanlığa anlatmaya çalışır.

Zelimxan Yaqub'un yüreğinde kaynayan bir volkana dönen şaire düşünce dünyasında farklı bir bakış açısı kazandıran Allah ve peygamber sevgisi ona peygamber poemasını yazdırır. Poema, 52 başlık altında yazılır. Bu başlıklar Peygamber'in doğumdan önce yaşananlar, doğumu, yaşadığı zorluklar, yaptığı savaşlar, ölümü, insanlığa nasihatleri, şairlerin Peygamber hakkında yazıkları şiirler, sahabeler, ölüm, ahiret gibi konuları ayet, hadislerle destekleyerek eserini oluşturur. Bu eserle ve işlediği konularla insanlığın uyanmasını amaçlamaktadır. Bu şekilde insanlığı maneviyata davet eder.

Qiyamət nə zaman

qopacaq?" – deme
 Hər gün, qiyaməti

qopur dünyanın
 Harınlar, haramlar,

haramzadəler
Sağını, solunu,
çapır dünyanın.

...

Hər gün axırına
çıxır dünyanın
Qıyamət gözləmə
ehy insan oğlu
Hər gün qıyamətdi
her gün qıyamdı.

(Yaqub, 2013(b),s.275)

Yaqub, insanların yaşadığı her günü kıyamet olarak görmesini ister. Dünyada yaşanan olaylar, insanların birbiriyle olan ilişkileri kıyametin her gün yaşandığını anlatır. İnsanların kıyameti beklemeden bir an önce yaşanan olumsuzlukları düzelterek Allah'a yönelmesi gerektiğini dile getirir.

Elə bu əsərlə
vurar möhrünü,
Zəlimxan var olar

Allah istəsə!
Yeri gülzar olar

Allah istəsə!!!

(Yaqub, 2013(b),s.288)

Peygamber Poeması'nı bitirdiği bu dizeler bize Zəlimxan Yaqub'un din olgusunu açıqlar niteliktedir. O tüm kalbiyle Allah'a inanmakta her şeyin ondan geldiğini Allah isterse her şeyin olabileceğini düşünmektedir. Bu duygu ve düşüncüyü şiirlerine yansıtmaktadır.

3.5.Ölüm/Ölümsüzlük Teması

Həyat da, ölüm də səndən ötrüdü,
O da düz, bu da düz, əyrisi yoxdu.
Səni aparmağa, rahatlamağa,
Ölümdən, qəbirdən qeyrisi yoxdu
(Yaqub, 2014 s.143)

İnsan doğumla birlikte dünyaya gelir. Yaşam içerisinde ölüm gerçeğiyle yüzleşir. Ölüm gerçeğini hayatta zor kabullenemeyen insan bu gerçeği yaşama tutunarak bastırmaya çalışır. Kabullenemekte zorlandığı bu gerçek, insanın karşısına her an çıkabilir. Doğada ve çevremizde şahit olduğumuz her son bize ölümü hatırlatır.

Hayatta insanoğlunun kaçınılmaz sonu konumunda olan ölüm insanın düşüncelerini meşgul etmeye başladığından beri birçok farklı tanımlanmıştır. Bunun nedeni ölümün anlamının kişiden kişiye toplumdaki topluma farklılık göstermesinden kaynaklanır. “İnsanların başına gelen en belirleyici, en nihai, en eşitlikçi ve en kaçınılmaz gerçek, ölüm. Çeşitli kültürlerde, hatta zaman içinde aynı topraklarda farklı biçimlerde ifade edilen, yazın dünyasının önemli konusudur.” (Badur, 2004 s.93)Yapılan tarifler, tarifi yapan kişinin düşüncesini, kültürel özelliklerini yansıtır. Kimileri ölümü bir yok oluş olarak düşünürken kimileri de dinî inancıyla destekleyerek ölümü ebedi hayatın başlangıcı saymıştır. En genel anlamıyla ölüm: “Varlıkların, canlı görünmesini sağlayan o ifadesel hareketlerin yok olması” (Levinas 2006,s.12) olarak tanımlanabilir.

İnsanın zihnini bu denli meşgul eden ölüm konusuna edebiyat da kayıtsız kalmaz. İnsanın hayatta kaçınılmaz bir gerçeği olan ölüm zaman içerisinde edebiyatın evrensel konularından biri hâline gelir. En sonunda bütün dünya edebiyatlarının işlediği bir tema olarak karşımıza çıkar.

Geçmişten günümüze kadar insanlığın ve edebiyatın ana temalarından olan ölüm, insanı her yönüyle şiirlerine işlemeye çalışan Zelimxan Yaqub’un şiirlerinde de kendine yer bulur. Yaqub’un ölüme bakışı kültürel ve dinsel boyutta şekillenir. Şair, ölümü yaşamın bir parçası olarak kabul eder. Ölümü insanın eninde sonunda yaşayacağı bir son olarak görür.

Həyat! Olduğutək

görmədik onu,
 Aldatdı gözləri
 paltarı, donu.
 Hayana qaçsa da,
 hamının sonu
 Bir bezə, kəfənə,
 bir ağa çıxdı.(Yaquub, 2011(a),s.157)

İnsanoğlu ölümü düşünce dünyasında kabul etse de ölümsüzlüğü arar Şair, ölümlü insanın ölümsüzlüğü aramasını boşa bir uğraş olaraq görür.

Çoxunun ürəyindən ölməzlik gəldi-keçdi,
 Ona nə xan qovuşdu, nə də paşa yetişdi!!!
 (Yaquub, 2012(b),s.50)

Ölümün ne zaman geleceğini insan bilemez. İnsan bu konuda acizdir. “İnsanın baş edemeyeceği tek şey ölümdür. O, bize her yerde ulaşır, bizi her yerde bulur ve hükmünü icra eder.” (Korkmaz,2008,s.13)Zelimxan Yaquub, ölümün karşısında insanın acizliğinin farkında olduğunu şiirlerinde ölümü kabullenerek gösterir.

Şair, sözünlə bəzə,
 Bu torpağın üstünü.
 Bir gün torpaq altına,
 Əbədi köçümüz var! (Yaquub, 2011(b),s.175)

İnsan hayatta var olduğu süre içerisinde hayata bağlanır ve her insan ölümün vakitsiz geldiğini düşünür. Şairin de her insan gibi ölümün vakitsizliğindən yakınıdır.

Səndə ətək, məndə əl,
 Adın amansız əcəl.
 Gəlirsən vaxtında gəl,
 Vaxtsız döymə qapımı!(Yaquub, 2011(c),s.240)

Şairin, ölümü vakitsiz olaraq algılaması ölümdən korktuğundan, ürktüğündən değildir. Şair dünyaya gelme gayesi olarak gördüğü işlərin yarım kalmasından korkmaktadır.

“Ölümlü olduğunu bilen insan, doğumu ile ölümü arasındaki kısa süre içerisinde kendini gerçekleştirme, projelerini hayat geçirme durumunda olan bir varlıktır.” (Soll, 2006, s.68) Bu durum şairi ölümle pazarlık eder hale getirir.

Gəl arada kişi kimi şərt kəsək
Şərtimizi dürüst kəsək, mərd kəsək
Söhbət edək qəm doğrayaq dərd kəsək
Aman ölüm mən dediyim vaxtda gəl!

Qapısını öz əlimlə döyərəm,
Əzrayıla “xoş gəlmisən” dəyərəm.
Kəfənimi gülə-gülə geyərəm,
Aman Ölüm, mən dediyim vaxtda gəl! (Yaqub, 2012(c),s.201)

Ölümü insan gibi düşünen şair onunla sohbet ederek dertlerini paylaşır. Bu durum ölümün insana dost olduğunun göstergesidir. Eğer şair İvan Soll’un ifade ettiği gibi hayattaki projelerini gerçekleştirebilirse bu dünyadaki görevini tamamlamış olur ve Azrail’e seve seve canını verebileceğini dile getirir.

Zelimxan Yaqub, şiir dünyasını incelediğimizde ölüm temalı şiirlerine 2009’dan sonra sıkça rastlarız. Şairin yaşadığı hastalık şiir dünyasına da yansdığı görülür. Bu yaşanması zor dönemde bile şair kadere ve ölüme isyankâr bir tavır takınmaz.

“İnsan sadece hayatta karşılaştığı engellerle mücadele sırasında kendine güven hissettirecek bir destek arayışı içinde olmaz. Aynı desteği ölüm karşısında da bekler. Endişelerin ortadan kaldırılması için din duygusu devreye girer, sonuçta kaynağını ilahi dinlerden alan aslında ölümün bir son olmadığı, insan için asıl sonsuz hayatın ölümden sonra başlayacağı düşüncesi insanın tüm sıkıntı ve endişelerinden kurtulmasına imkân tanır ve yardım eder.” (Çonoğlu, 2007 s.79-80)

Şairin sahip olduğu din duygusu ve sahip olduğu kültür yapısı onu hasatlığa ve ölüme karşı daha güçlü hâle getirir. Şair önceden vakitsiz gelme dediği ölüme âdeta meydan okur.

Kaman sənin, sinə mənim –
at oxunu, oxla məni,

Yoxdu sənə etirazım,
nə vaxt desən haqla məni.
Mən ki uca yaranmışam,
ucalıqda saxla məni,
Yıxa-yıxa dağlarımı
düz eləmə, gəlirsən, gəl!
Təkə doğru yol gedirəm,
başım üstə Allahdı tək,
Gözü qapa, dili bağla,
qəlbi susdur, tətiyi çək.
Mən gedəndə bilirəm ki,
mənsiz qalan üşüyəcək,
Nəfəsini qar eyləmə,
buz eyləmə, gəlirsən, gəl!

(Yaqub, 2011(a),s.236-237)

Dünyadaki görevini yerine getirdiğini söyleyerek ölüme hazır hâle gelir. Yaqub, dünyada ulaşmak istediği yerdir. Oradan aşağı düşmeden ruhunu teslim etmek ister. Ölümü şair, ok atan, silahı çeken bir konumda ele alır. Bu bir isyanın göstergesi değildir. Aksine tek olarak gördüğü Allah'a yola çıkmaya hazır oluşun verdiği cesaretle teslimiyetin göstergesidir. Şair için ölüm sadece bedeninin dünyadan ayrılmasıdır. Hayat yine aynı şekilde devam edecektir. Bu hayatın içerisinde bedenen ayrılan Zelimxan Yaqub şiirleriyle, düşünceleriyle yarattığı ruhu hafızalardan silinmeyecektir.

Mən öləndə dünyada
heç nə dəyişməyəcək,
Ölümüm ilahinin
yadına düşməyəcək.
Günəş yenə çıxacaq,
əvvəl çıxdığı kimi,
Sular yenə axacaq,

əvvəl axdığı kimi.
 Ay yenə öz yerində,
 Gün yenə öz işində
 (...)
 Qanım rəngə dönəcək
 qızaran güllər üçün,
 Təzə dən göyərəcək
 təzə sünbüllər üçün.
 Məzarımın torpağı
 qapqara şum olacaq,
 Gedən cismim olsa da,
 qalan ruhum olacaq!(Yaqub, 2012(a),s.375-376)

Toparlayacaq olursak; Zelimxan Yaqub yaşamı boyunca ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu kabul eder. Ölümün vakitsizliyiindən yakınır və korkar. Bu yakınma ve korkma eylemi hayatta yapmak istediği işlərin yarım kalmasından kaynaklanır. Bunlarla hem yaşama tutunmaya çalışır hem de ölüme hazırlanır.

3.6. Eleştiri Teması

Zelimxan Yaqub, yaşamı boyunca Azərbaycan'ı ve Azərbaycan halkını eserlərində hər yönüylə işləyən bir şairdir. Şair ülkesinin ve halkının güzel yönlerini işlərkən bunun yanında toplumda yaşanan dəğişimləri, devlet kurum ve kuruluşlarında gözlemlediği aksaklıkları eleştirmekten geri durmamıştır.

Milli bir bilinç ve ruha sahip olan şair bu ruhun ve bilincin toplumda olması gerektiğine inanır. Buna aykırı davrananları ise sert bir dille eleştirir.

Uşaq öldü, tifil öldü,
 Ölümsüzlər qəfil öldü.
 Ay milçəklər, bir fil öldü,
 Heç xəcalət çəkdinizmi? (Yaqub, 2014,s.218)

Şair bu şiir metninde Azərbaycan halkının yaşadıklarını gözler önünə serərken bu yaşananlara kayıtsız kalanları “milçəklər” yani mikrop yayan bir haşerat (Axundov, 2006(c), s.367) olaraq tanımlar. Bu tanımlamayla şair, o insanların etrafına sadəcə mikrop yaydığını milletin çektiklerinden haberdar olmadığını okuyuca anlatır.

Azərbaycan halkı bu acıları çəkərken susan, sesiz kalan sadəcə Azərbaycan halkı değildir. Bilindiği üzere digər böyük, kiçük devletlərdə oluşan bu duruma sessiz kalmışdır. İlk önce kendi toplumuna eleştirilərdə bulunan Yaqub eleştiri oklarını bu duruma sesiz kalan devletlərdə çevirir.

Başına hava gələn dövlətlər var,

Bulandırır dünyanın havasını,

Özünün bir çöpü itşə dünyanı dağıdar,

Dağıdır min-min çöp bahasına

başə gələn quşların yuvasını.

Özündə bir adam öləndə,

Matəm günü elan edir.

Tutmur, tutmaq istəmir,

ancaq İraqda, Əfqanıstanda, Xocalıda,

Qoşun-qoşun ölənlərin yasını. (Yaqub, 2011(a),s.314)

Digər devletlər kendi halklarını korumak onların can gūvenliklərini sağlamak için ellerindən geleni yaparken söz konusu İran'da, Afganistan'da ve Xocalı'da öldürölən halklar olduğunda sessizliğe bürünür.

Toplum merkezli bir yapıyla şiirlerini veren Zelimxan Yaqub toplumun gelişmesini, bilinçli kişilerle toplumun ileriye taşınması gerektiğini düşünür. Bu bilinçten uzak kişileri eleştirinin odağına alır.

Malsan mələ, atsan kişnə, itşən hür,

Yox olmağın, var olmağın bilinsin.

Nə deməkdi yaşadığın bu ömür,

Eşitməyin, kar olmağın bilinsin.

Yollar uzun, ömür gödək, fürsət az,

Cır ağaclar dadlı meyvə bitirməz.

Sən qalmaqla dünya heç nə qazanmaz,

Sən getməklə, dünya heç nə itirməz.(Yaqub, 2012(a),s.144)

Yaşam çərçəvesi içerisinde her canlının bir görevi olduğunu vurgulayan şair insanın bir görevinin olmamasını ya da var olan görevini yapmamasını kabullenemez. Bu tür insana ve insanlığa faydası olmayan kişileri “cır ağaç”a yani tabiatta kendi kendine biten ota (Axundov,2006(a), s.412) benzətir. Bu otların nasıl ki meyve vermesi imkânsızsa bu kişilerinde insana ve insanlığa fayda sağlaması imkânsızdır.

Yaqub’un çocukluğu ve gençliği köyde geçer. Köy hayatı şaire samimiyeti, çıkarsız bir yaşamı, sevgiyi, saygıyı aşılır. Yaşamın böyle devam edeceğini düşünen şair, toplumda yaşanan çatlama ve bozulmalar karşısında tepkisini şiirle dile getirir.

O dağlara yağış yağır,

bu dağların xəbəri yox,

Yaxınların yanğısından

uzaqların xəbəri yox,

Yanan kimdi, yandıran kim,

bulaqların xəbəri yox.

Bəlkə ağır suçumuz var,

içimdən bir sazaq keçdi.(Yaqub, 2011(a),s.61)

Aynı ülkeyi paylaşan kişilerin birbirinden habersiz olması toplumun biz kavramını yitirerek ben kavramına dönüştüğünün en önemli göstergesidir. Şair bu durumun oluşmasını kendilerinin yaptığı bir hataya bağlar. Toplumun yaşadığı çözümlü ilişkilerle sınırlı kalmaz. Örf ve adetleri terk etme, aile büyüklerine saygısızlık toplumda görülmeye başlar.

Allah, nədir bu qırhaqır, bu qaçaqaç,

Ağrıyan baş, ağrı çəkən bədən oldu.

İtin, qurdun atasına rəhmət deyın,

İnsan gəldi, insan əti didən oldu.

Ara vuran, evlər yıxan çuğula bax,

Atasına şillə çəkən oğula bax.

Orda-burda ağlar qalan ağıla bax,

İnsaf döndü qarın oldu, gödən oldu.(Yaqub, 2012(a),s.204)

Toplumun içinde bulunduğu durum “qırhaqır” yani toplu bir şekilde birbirini öldürme, mahvetme (Axundov, 2006(c), s.139) ve “qaçaqaç” yani bir tehlikeden dolayı topluca kaçma (Axundov, 2006(c), s.13) olarak adlandırılır. Bu tür kelimelerin kullanılması toplumda durumu en iyi şekilde anlatır. Toplumun bu durumundan bütün halk zarar gördüğünü dile getiren şair insanlığın insani değerlerini kaybederek hayvandan daha aşağı bir seviyeye geldiğini belirtir.

Yaptığı davranışlarla hayvandan daha aşağı pozisyona çekilen insan birbirlerini kandırmasını da şair sert bir dille eleştirir. Bunu çocukluğunda gördüğü “torba ve çorap” nesnelere üzerinden anlatır.

Nənəm torba tikərdi,

Qurudulmuş otları

Doldurardı torbaya

qışa ehtiyat üçün.

Görülən hər ehtiyat

lazımdı həyat üçün.

Bu gün soğan doğrayır

iştahına, aşına,

Torba tikir çoxları

bir-birinin başına.

(...)

Bugünkü torbalardan

şeytan çıxır, cin çıxır.

Nənəmin torbasından

bin-bərəkət çıxardı,

Bugünkü torbalardan

nifrət çıxır, kin çıxır.

Nənəm corab hörərdi

Qışda ayağımızı

isti saxlamaq üçün.

Bu gün corab hörürlər

Başa keçirmək üçün,

başda yoxlamaq üçün. (Yaqub, 2011(a),s.407)

Eleştiri ögesinin ana noktası konumunda olan insan geçmişte yaşayan insanlarla karşılaştırılır. Şair geçmişte yaşayan insanların daha sade, daha saf olduğunu dile getirir. Bozulan insan ilişkilerine dikkat çeker. Günümüz insanı her fırsatta birbirinin başına çorap örmek torba için, fırsatını kollamaktadır.

Toplumdaki bozulmalar aynı ülkede yaşayan insanların birbirinden habersiz olması, toplumun örf ve adetlerinde yaşanan çatlama ile sınırlı değildir. Toplumda yaşayan insanların oylarıyla ülke yönetimine gelen kişilerin yani milletvekillerinin ülkeden ve ülkede yaşanan olaylardan habersiz oluşunu şair “dərd” şiirinde şöyle dile getirir.

Mən səni seçmişəm, səhv eyləmişəm,

Seçmişəm, özümü məhv eyləmişəm.

Mən səni seçəndə elə bilirdim,

İşində halalsan, sözündə haqsan.

Kürsüyə qalxanda özünlə birgə,

Millətin adını qaldıracaqsan!

(Yaqub, 2011(b),s.312)

Şiirin isminin “dert” olarak seçilmesi milletvekilinin halka karşı tutumuna gönderme yapılır. Bu durum şairi için bir derde dönüştüğünün göstergesidir. Şair, milletin derdine derman olmayan sadece kendini düşünen milletvekillerini eleştirir. Bir başka şiirinde ise

şair milleti meclisin kapsından içeri almayarak halkı yok sayanları, siyasetin durumunu şöyle anlatır.

Düyməsi var, tilsimi var, zəngi var,
Bir deyil ki, yetmiş yeddi rəngi var.
Talelərlə qovğası var, cəngi var,
Kimdi səni bu qapıdan buraxan?

Silahı var, polisi var, postu var,
Rüşvət adlı bir caniyər dostu var.
Bu qapının bu millətə qəsdı var,
Kimdi səni bu qapıdan buraxan? (Yaqub, 2012(a),s.140)

Şiir metinləri inceləndiğində şairin, sadəcə milletvekillerini değıil siyaseti genel anlamda eleştirdiğı görülür.

Hanı indi qoca Şərqi şan-şöhrəti,
Kimlər yıxdı dağılar boyda məhəbbəti.
Siyasilər elə yapıb siyaseti,
Siyasətsiz bircə addım atammıram. (Yaqub, 2016, s.105)

İfadesiyle hayatın siyasetten ibaret olduğunu söyler. Şark toplumlarında var olan şan, şöhrət, büyük sevgilerin yıkılmasını ve var olan durumun sebebini siyaset olarak görür. Siyasetin sadəcə belli bir siyasi sınıfın elinde olduğunu belirtirken siyaset olmadan yaşamanın mümkün olmadığından yakınır.

Tabiat tüm canlıların ortak bir yaşam alanını oluşturmaktadır. Her canlının hakkının olduğu bir yer olan tabiat şair içinde ilham kaynağı, yaşama sevinci, sığınma mekânı olması bakımından önemlidir. İnsan kendi duygularını tahrip ettiği gibi doğayı da tahrip ettiği görülür. Buna sesiz kalamayan şair tabiatı yok etmeye, tabiata zarar vermeye çalışanları eleştirir.

Göstərib “gücünü, istedadını”,
Gəl yazma ağaca “ölməz” adını.

Əl saxla, təbiət bizdən inciyər,

Pis baxsaq baxışdan, gözdən inciyər.

Ağac gövdəsinə yazılan adı,

Ocaq kül elədi, el yaşatmadı! (Yaqub, 2011(b),s.14)

Ağacların zedelənərək adlarını yazanlar tabiatla bir iz bıraktıklarını zannetsələr de tabiatla zərər verməkdən başqa bir şey yapmamaktadırlar. Güç və kabiliyyətini tabiat üzərində göstərməsini eleştirir. Bir başqa şiirində isə:

Bir zamanlar burda bulaq var idi,

Bulaq üstə yanan ocaq var idi.

Ocağında gözümüzün işığı,

İşığında yaşıl yaylaq var idi.

Yaylağında sayrışardı çiçəklər,

Çiçəklərdə döyünərdi ürəklər.

Ürəklərdən zirvələninib uçardı,

Zirvə deyən xoş arzular, diləklər.

Gözəlliyin əlacını kəsdilər,

Meşələrin ağacını kəsdilər.

Qaqqıltısı könül açan yerlərin,

Kəkliyini, turacını kəsdilər.

(Yaqub, 2011(b),s.111)

Kesilen, kurutulan, çoraklaşdırılan toprakları anlatan şair, keçmişdəki güzelliklərin olmadığından yakınır. Geçmişdə anlattığı bölgədə yanan ocaklar, yaşıl çiçəklər, doğanın insana verdiyi huzuru və mutluluğu anlatır. Mutluluk və huzur kuruyan suyla, kesilen ağaclarla birlikdə yox olur.

4. ŞİİRLERİNİN DİL VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ

4.1.Üsluba Dair Düşünceleri

Azerbaycan Türkçesi, içerisinde barındırdığı ses özellikleri, kelime çeşitliliği, bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginlik şairlere ve yazarlara etki ederek oluşturacakları eserlere etki ederek daha güçlü ve daha zengin bir eser vermelerini sağlar. Zelimxan Yaqub'da Azerbaycan Türkçesi'nin zengin yapısını kullanarak eserlerini oluşturur.

Yaqub üslup konusunda “mənim şeirim”, “mənim ruhum”, mənim nəğmələrim “mənim sözüüm” diyerek kendine özgü bir üslubunun olduğunu dile getirir. Oluşturduğu bu üslup kendi değerlerinden kopuk değildir. Yaqub, destan, nağıl, bayatı, hikâyelerle beslenir. Yaqub'un üslubu Dede Korkut'tan, Ahmet Yesevi'den, Köroğlu'ndan, Yunus Emre'den, Fuzuli'den, Samet Vurgun'dan, kısacası Türk edebiyatının mihenk taşlarından oluşur. Bu değerlere kendi duygu ve düşüncelerini, ruh halini, mizacını, katarak eserlerini oluşturur. Okuyucu, şairin şiirlerini okurken şairin oluşturduğu şiir dilinde, ruh halini, mizacını, kültür birikimini de okur. Şerif Aktaş, “üslup ferdidir, kaynağını yazarın mizacından ve tecrübesinden alır. O yazarın gizli ve şahsi mitolojisine uzanan kendi kendine yeten bir dildir”. (Aktaş, 1986 s. 58) İfadesiyle tanımladığı üslup belirttiğimiz durumu doğrular niteliktedir.

Dil, bir toplumun varlığını devam ettirmesi, geçmişle bağ kurarak gelecekte de var olmasını sağlayan en önemli faktördür.” Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsü, dildir. Bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktarılacak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir”. (Aksan 2009, s. 13) Ana dilinin önemini farkına olan Yaqub eserlerini bu çerçevede verir. Şair Azerbaycan Türkçesine gönülden bağlıdır. Ana dilinde eserler vermek halkının sahip olduğu tarihe, kültüre, edebiyata şiirlerinde yer vermek olarak bakar. Şair için dil geçmişi içerisinde barından bir hazinedir. Bu hazineden aldıklarıyla düşünce dünyasını oluşturarak eser vermeyi ilke edinir. Bu durumu bir röportajında şöyle dile getirir.

“Həyatım boyu bu uca amallara, böyük ideallara görə sədaqətlə yaşamışam. Bu sədaqət sənətin böyüklüyünə, millətin ucalığına, dilin zənginliyinə, ruhun təmizliyinə, vətənin müqəddəsliyinə, dövlətçiliyə, xalqın

xoşbəxtliyinə xidmət edib. Azərbaycan dili olduqca axar-baxarlı, şirin, rəvan, sehrbaz bir gözəlliyə malikdir. Işığı bol, havası təmiz, suyu durutorpağı münbit, bal kimi şirin ana dilimiz var. Allah bu dili musiqi üstündə, ahəng üstündə, saz muğam kökündə yaradıb. Bayatı sehri, layla ovsunu, oxşama möcüzəsi, gəraylı ləngəri var bizim dilimizin. Əgər bir şair kimi yaddaşlarda qalmaq, ürəklərdə yaşamaq istəyirsənsə, beyindən daha çox ürəyə, ürəyin rit minə fikir ver. Özünü, sözünü, ruhunu, dilini ahəng üstündə köklə. Dünyada analar çox olsa da, hərəkəs öz anasının dilində danışır. Sən də öz ananın dilində danış. İçini nehrə kimi çalxa.” (Yaqub, 2013f,s.293)

Zelimxan Yaqub, ana dilinin güzelliğini, duruluğunu, vurgularken bu özellikleri şiirlerine işlediği sözcükleri özenle seçer. Şiirlerindeki sözcükler hem sözlük anlamları hem de metin anlamları uyum içerisindedir. Bu uyumla şiir metinleri halkın hafızalarına kazınır. Bunu yapmak oldukça zordur. Bu durumu hedefleyen şair her zaman bir arayış içerisinde olur.

Ey qələmim, elə yaz ki, söhbətinə, sözünə!

Sənətkarın sazındaki tel “bərəkallah” desin!

Xalq ucaldar sənətkarı, xalq üçün yanmaq gərək,

Elə yan ki, atəşinə kül “bərəkallah” desin.

(Yaqub, 2012(e),s.19)

Yaqub, ana dilinin kullanılmasının önemini vurgularken üslupta sadeliği ve samimiyeti savunur. “Sadə, səmimi oldunsa, xalqla qaynayıbqarışdınsa, şəxsiyyət kimi bütövlüyünü görəndə, xalq heyran olur. Çünki mən xalqın dilində danışdım, moltanı dilində danışmadım. Nə şeirlərimdə qəliz sözlər oldu, nə dilimdə”. (Yaqub, 2013(d),s.306) Halkın içindən geldiği için halkın dilini kullanarak halkla var olmayı kendisine gaye edinir. Bu şairin halk kültüründen gelmesinin yanında “ozan ruhu” (Akpınar, 1994, s.311)taşımından kaynaklıdır.

Sanatçıların düşünce dünyalarını oluştururken kendisinden önce yazılan millî, edebî, klasik eserleri okuması, onların üslup özelliklerini derinlemesine inceleyip kendi üsluplarını yaratmak için onlardan istifade etmeleri gerektiğini düşünen Yaqub, şunları söylemektedir: “Mənim millətimin dərđini heç kəs Mirzə Cəlil kimi deyə bilmirdi, mənim sevgi dərđim Füzuli kimi ağlaya bilmirdi, saz-söz sənətini heç kim Ələsgər kimi geçmiştenqaldıra bilməz. Bunlardan istifadə edilməli” der. (Yaqub, C.12, 2013,s.342)

Yaqub sanatçıların, yenilikçi zihniytlərə sahib olması gerektiğini düşünür. Kendi edebiyatımızdaki sanatçıların yanında dünya edebiyatını bilmək gerekir “Bu dünyanı, bu ədəbiyyatı dərinləndən bilmək üçün kitablardan əlavə bu ədəbiyyatı sənin evinə gətirən jurnallar olmalıdır”. (Yaqub, 2013(d),s.98) Sanatçı dünya edebiyatındaki eserləri okuyaraq kendi düşüncə dünyasını və baxış açısını genişleteceğini savunur.

4.2.Slogan Dil ve Konuşma Dili

Sanatçıları yetişdikləri və yaşadıkları çevreden bağımsız düşünüləmez. Sanatçıların yaşadığı dönemde oluşan siyasi və sosial şərtlər üsluplarını da etkilemektedir. Şair, yaşamı içerisinde Azərbaycan'ın Dağlık Karabağ Ermeniler tarafından işgal edilir. O yıllar içerisinde şairin kalemi Ermenileri yenmək və işgal edilən topraklarını almaq için halkı örgütlemek ve ordunun moralini diri tutmaq için kullanılır. “Slogan, aslında bir savaş narası, bir hücum çığılığı demək! Ritim ve ton olaraq yankılanışı akıl ve mantık tarafına seslenişten daha güçlü ve sürükleyici... Slogan bu hâliyle, davaya taraftar katmaq veya hasım yaratmaq noktasında paketlenip ileri sürülen, kısa toplu ifade şekilleridir.” (Ülgener, 1983, s. 146.) Alıntılacağımız şiir metni şairin Ermenistan'a karşı oluşturduğu slogan dilin göstergesidir.

Sən bu gözəl Qafqazın,
 Ürəyinin, beyninin xərcəngi, vərəmişən,
 Neçə min ailənin
 Gözlərinin yaşısən, kirpiyinin nəmişən,
 Sən ey bədbəxt erməni,
 Axtarmaqla tapılmır xərcəngin də dərmanı!
 Ən mahir ovçuların ovsunlanmış ovusan,
 Moskvanın Bakıya atılmış tilovusan.
 Onun-bunun əlində oyuncaqsən, oyuncaq,
 Satqının aqibəti rüsvay olmaqdır ancaq!

(Yaqub, 2013(a),s.151)

Şair, yaşanan savaşın ardından kaleme aldığı bu dizlerde Ermeniler “xərçəngi” yani organlarına gelen şiş (Axundov,2006(b), s.448) “ovsun”, yani büyü, Rusya’nın Azerbaycan halkını kandırmak için verdiği bir “tilov” yani balık tutmak için atılan çengel (Axundov,2006(d), s.342), herkesin elinde oynadığı oyuncak olarak tanımlar. Bu tanımlamalar şairin, Ermenilere karşı duyduğu kini ve nefreti sert bir şekilde işlediği slogan dilin ürünüdür. Bu dizlerde sadece Ermenilere kin ve nefret yoktur. Ruslara da aynı şekilde kin ve nefret besleyen ifadeler yer alır. Şair yaşanan bu zulmün baş mimarlarından biri olarak Rusya’yı görür. Metin içerisinde kendi halkını olumlu ifadelerle anılır. Yapılan bu olumlama ifadeleri halkı yapılan işgal karşısında haklı olduklarını anlatarak onların kırılan inancını tekrar canlandırmak istemektedir.

Anam Azərbaycanım! Dayanma məzlum, fağır,
Məzlumların başına göydən od-alov yağır.
Bütün oğullarını səslə, döyüşə çağır,
Bir göz qırpımı belə, qiymətli an deməkdir,
Tökülən hər damla qan bir həyəcan deməkdir,
Bu gün döyüş meydanı Azərbaycan deməkdir.
Yaxşılara yaxşı ol, yaman ol yamanlığa,
Ana Vətən, hazır ol böyük qəhrəmanlığa!

(Yaqub, 2011(b),s.297)

İfadeleri, Yaqub’un Azerbaycan halkının savaşta galip gelmesi için çabaladığının en büyük göstergesidir.

Yaqub, milletine daha çok hizmet etme arzusuyla ve Haydar Aliyev’in isteğiyle 1995’te siyasete atılır. Halkına savaş kazandırmak ve kaybedilen topraklarını tekrar ele geçirmek için kullanılan slogan dil seçim kazanmak ve mensubu olduğu partiyi taşımak için de kullanılır.

Xalqın xeyrinə sarı çərxin gərdişi gəlib!
Millətində , xalqına birləş deyir, qalx deyir!
Öz haqqına güvənir, haqq danışır, haqq deyir!
Əlli milyona çatmış Azərbaycan dünyası

“Qurtuluş nəğmə sini” oxuyur bir himn kimi,
 Bir səslə bir avazla “Heydər”!- deyir, “xalq” deyir.
 Ən böyük qurtuluşu millətə qaytarmağa
 Birleş ey qoca millet, ayağa dur, qalx! deyir!!!

(Yaqub, 2013(a),s.151)

Halkı yeni gelen liderle bütünleşmeye çağırırken halkı bu duruma bırakanları, vatan toprağının işgal edilmesine göz yumanları eleştirir. Milletın onlara inanmayacağını dile getirirken meydanı terk etmelerini ister.

Tufanda gəmi gərək, qayıq olmaq çətindir,
 Mürgülü başlar üçün ayıq olmaq çətindir,
 Layıqlı bir millətə layiq olmaq çətindir,
 Tərk edin bu meydanı!

...

Bilirəm sizdən ötrü,
 Bu şöhrəti, bu adı,
 Bu ləzzəti, bu dadı,
 Maşınları, bağları,
 Rəngarəng otaqları,
 Göyçək katibələri,
 Saymaq ilə tükənməz
 Nələri və nələri...
 Tərk eyləmək çətindir,
 Tərk edin bu meydanı,

Meydan həqiqətidir!(Yaqub, 2011(b),s.147)

Zelimxan Yaqub, sadece Azərbaycan halkının sıkıntılarını kendine dert etmez. Siyasi bir kimliğinin yanında kendinde barındırdığı şair kimliği onu Türk dünyasının şairi yapar. Türk dünyasının sorunlarını kendisine dert edinir. Türkiye ‘de geçtiğimiz yıllar içerisinde Ermenistan’ın sözde soy kırım iddiaları için birtakım kişiler Ermenistan

halkından özür dilemeleri için bir kampanya başlattılar. Şair, Ermenilerden özür dilenmesi, gerektiğini düşünenleri sert bir dille eleştirir.

Utan, Türkün baş qaxıncı,
 O Hilaldan üzr istə!
 Türkə hürən haramzada,
 Get halaldan üzr istə!
 Şəhidlərdən aman dilə,
 İstiqlaldan üzr istə!
 Öp bu şeirin hər sətirini,
 Hər varaqdan üzr istə!
 Əyil Türkün bayrağına,
 İstiqlalla bütünləşən,
 Ay-Ulduzla Vətənləşən
 O bayraqdan üzr istə!!!
 O torpaqdan üzr istə!!! (<https://www.turkocaklari.org.tr>, 2019)

Özür dilenmesi gereken Ermeniler olmadığını söylerken, Ermenilerden özür dileme düşüncesinde olanların Türk halkından, bayrağından, topraktan özür dilemesi gerektiğini düşünür.

Slogan dili, şair sadece halkın bağımsızlığı için ve siyaset yapmak için kullanmaz. Düşünce dünyasında oluşturduğu idealleri okuyucularına anlatmak için de slogan dile başvurur.

Keçidlərdə ocağımız səngidi,
 Yoxuşlarda nəfəsimiz təngidi,
 Tarix bir az haqq sözündə ləngidi,
 Həqiqətlər çözümlər-çözümlər olacaq,
 Bugün-sabah dünya bizim olacaq.

(Yaqub, 2012(c),s.71-72)

Milletleri bir arada tutan, onların anlaşmasını, düşünmesini, hissetmesini sağlayan en önemli öge dildir. Her millet, kendi dil sınırları içerisinde hisseder. “Eliot, şiir en ulusal sanat dalıdır; çünkü bir ulusu başka uluslar gibi düşündürmek kolay olduğu hâlde, ona başka uluslar gibi hissettirmeyi öğretmek olanaklı değildir.” (Aksan 2013, s. 13) diyerek şiirin ulusallığına dikkat çeker. Zelimxan Yaqub’ta bunların farkındadır. Ana dilini şiirlerine adeta inci dizer gibi işler.

Mənim doğma Azərbaycan dilimdir,
 Alov dili, atəş dili, köz dili.
 Şöhrətimi fələklərə qaldırıb,
 Nəsiminin haqq ürəyi, düz dili.
 Öz Kürüm var, milyon dənə Nil olsa,
 Öz gülüm var, dünya dolu gül olsa.
 Ulduzların sayı qədər dil olsa,
 Bir dünyadı hər insana öz dili.
 Onsuz coşub çağlamaram, dolmaram,
 Onunlayam, heç bir zaman solmaram.
 Zəlimxanam, iki dilli olmaram,
 Bir dil ilə danışaram yüz dili

(Yaqub, 2012(d),s.197)

Şairin, ana dili dünyaya açılan penceresidir. Şair, düşünce dünyasının zenginliğini, şöhretini kendi dilinde yazmasına ve düşünmesine borçludur. Ana dili olmadan kendini bir hiç olarak görür. Dünyadaki diğer dillere saygılı olan Yaqub eserlerini ana dilinde yani halkın benimsediği dilde yazar. Zelimxan Yaqub, sevincini, heyecanını, hüznünü, derdini konuşma diliyle kaleme alır Şair, şiirlerinde kullandığı alışılmamış bağdaştırmalar, sembol ve imgelerle konuşma dilini zenginleştirir

4.3 Renklerin Dili

Dilin unsurlarını kullanarak şiirlerini resim çizer gibi oluşturan Zelimxan Yaqub renk unsurlarını kullanmayı da ihmal etmez. Şiir metinlerinde kullandığı renkler kendi mizacını yansıtır. Bu aynı zamanda şairin dünyaya bakış açısını, olayları nasıl anlamlandırdığını, yaşadığı olayların şairde uyandırdığı duygu ve düşüncüyü anlamamıza yardımcı olur. Özlem Mazlum “insanoğlu günlük hayatın çeşitli yerlerinde bazen arzularını, isteklerini ve mutluluklarını, bazen de üzüntülerini renklerle yansıtarak kullanmışlardır (Mazlum, 2011 s. 127) diyerek bu hakikate dikkate çeker.

Zelimxan Yaqu’un düşünce dünyasında yer alan hâkim rengin “yaşıl” olduğunu açıkça söyleyebiliriz. Bu durumun oluşmasında çocukluk döneminden doğayla iç içe büyümesi yatmaktadır. Doğada hâkim renk konumunda olan yeşil, şairin de şiirlerini süsleyen renk konumunda olur.

Yanıma gələndə yaşıl gey, gözəl,
Qarşıma yamyaşıl cəmən kimi gəl.
Yaşılbaş sonalar yaşıl göllərdə
Çalxanan kimi gəl, çimən kimi gəl. (Yaqub, 2012(a) s.102)

Yeşil renk, yaşamın devamı anlamına gelmesiyle birlikte, bereketi, bolluğu, doğa ve çevreyi (Yıldırım, 2012, s.177) temsil eder. Yaqub’ta sevdiğini kendi yaşamında bir bereket olarak görmektedir. Bu ifadelerden dolayı şair, sevdiği kişinin yeşil giyinmesini ister.

Qəmli-qəmli üz tutmuşam dərgahına,
Məni qəmdən uzaq eylə, yaşıl cəmən!
Macalım yox ömrüm boyu qalmağ üçün,
Bircə günlük qonaq eylə, yaşıl cəmən! (Yaqub, 2012(a) s.223)

Hayatında oluşan dertler şairi yeşil rengin hâkim olduğu doya sığınmasını neden olur. Yeşil renk şairi hayatın gamından, tasesından uzak kılan bir renk konumundadır. Yaşamdan sıkılan şair kendi benliğine dönmesi için yeşil renge sığınır. Sadece doğaya sığınarak yaşamını devam ettirmenin imkânsız olduğu bir devirde yaşayan şair doğadan

sadece bir gün kendisini misafir etsini beklemektedir. Yeşil renk sadece şiirlerinde yer almaz şairin kitap isimlerinde de kendini gösterir.

Yaqub'un, şiir dünyasının ekseninde Azərbaycan halkı ve Azərbaycan halkının yaşadıkları yer alır. Bu durum şairin şiirlerinde kullandığı renkleri de etkiler. 1992 yılına kadar şairin şiirlerinde hâkim renk yeşil olarak görülürken 1992 yılından itibaren Azərbaycan halkının yaşadığı savaş hâli nedeniyle şairin şiirlerinde görülen ana renk matem, kasvetin, rengi olarak bilinen siyah renk hâkim konumda gelir.

Gecələri istəmirəm,

Gecənin qaranlığı var.

Qaranlığı istəmirəm,

Zülməti, toranlığı var.

Qaranlığı görəndə

Qara paltarlı,

Qara əlli,

Qara əməlli,

Qara niyyətli adamların

Qara illərdə döydüyü

qapılar yadıma düşür.

Müşfiqlər, Cavidlər,

Cavadlar yadıma düşür. (Yaqub, 2011(a) s.162)

Şair şiir metnində təkrarladığı “qara” kelimesiylə halkının yaşadığı durumu ifadə etməkdədir. “Qara” renk sadəcə milletin çəkdiyi acıları anlatmaq için kullanılmaz. Şairi sıkıldığı zamanlarında şiirlerinde kullandığı ana renk konumundadır.

Göylərdə kövrələn buludlar deyil,

Beynimin içinə dolan tüstüdü.

Bilirəm qarşıdan qaranlıq gəlir,

Yaman darıxıram, axşamüstüdü. (Yaqub, 2014, s.236)

Yaqub'un hastalığı ilerleyince yaşamdan duyduğu haz azalmaya başlar yaşadığı zor şartlar, ölümün kendisine her geçen gün yaklaşması hissi şairin şiirlerine ve şiirlerinde kullandığı renklere de yansır.

Şairin şiirlerinde kullandığı bir başka renk ise “sarı”dır. Bu renk “hüznün ve özlemin rengi”(Sivri,2008,s.44) olarak bilinir. Bu renge, şiir metinlerinde yer verilirken okuyucuya sonbaharın havasını hissettirilir. Yaqub'da sarı renge yüklenen hüznün duygusunu anlatmak için bu rengi kullanır.

“O gün təbiətin rəngi sarıydı,
Güllələr zamanın yağan qarıydı.
Kəsilən millətin şah damarıydı,
Qırılan Vətənin belyidi, qardaş!” (Yaqub, 2011(b), s.136)

Yeşil renk, tabiatın canlılığını temsil ederken sarı renk ise tabiatın canlılığını yitirdiğine dikkat çekmek için kullanılır. Alıntıladığımız şiir metninde şair, vatanın işgal edilmesiyle birlikte vatanında var olan güzelliklerin yok olmaya başladığını anlatır.

Sarı renk özlemin rengi olduğu için şair, özlem duygusunu anlatmak için şiir metinlerinde bu renkten yararlanır.

“Ay ata, sən kövrək olandan bəri
Dünya gözlərimdə sarıdır, sarı.
Gözümə sürtürəm o xəzəlləri,
Bağrıma basıram o yarpaqları!” (Yaqub, 2011(b), s.196)

Yaqub'un renk dünyasında kullandığı bir başka renk ise kırmızıdır. Kırmızı, genellikle aşkın rengi olarak bilir. Bunun yanında kırmızı “ateşi, tutkuyu, öfkeyi, yıkımı, intikam ve kini temsil eder.” (Sivri, 2008, s.44) Kırmızı renk şairin şiirlerinde çok fazla kullandığı bir renk değildir. “Ömrüm boyu sevdiyim yaşıl rəng olub, qırmızı rəng məni həmişə qorxudub. Yamyaşıl zəmidə qıpqırmızı lələ olsa belə. Harda qırmızı rəngi görmüşəmsə həmişə qorxmuşam. Bu rəngdən mənim üçün həmişə qan iyi gəlib.” (Yaqub, 2013(e), s.420) İfadelerinde belirttiği gibi hayatı boyunca kırmızı renkten kaçınır. Çünkü bu renk Azərbaycan halkının işgal sırasında yaşadıklarını hatırlatır. Kırmızı rengi şair halkının yaşadıklarını anlatmak için kullanır.

O gün qan üstündə açıldı səhər,

O gün Xocalıda yer qırmızıydı.

Qırmızı-qırmızı üzümə durdu,

İblis görkəmində şər qırmızıydı. (Yaqub, 2013(a), s.420)

Yaqub'un şiir dünyasında çox nadir olarak kullandığı bu renk sevgilinin rengi olarak karşımıza çıkar.

Bozarmaq dumana, çənə yaraşır,

Saralmaq sünbülə, dənə yaraşır.

Qırmızı geyinmək sənə yaraşır,

Yaxşı ki, qırmızı geyirsən, ay qız. (Yaqub, 2012(d), s.67)

Toparlayacak olursak, Zelimxan Yaqub, şiir metinlerini oluştururken renklerden yararlanır. Bu yararlanma şairin ruhsal durumuna ve yaşadıkları olaylara göre değişiklik gösterdiği görülür. Şair içinde bulunduğu durumu anlatmak için bu renklere yüklenen anlamları dikkate alarak şiirlerine yansıtır.

SONUÇ

Zelimxan Yaqub son dönem Azerbaycan edebiyatına dâhil edilen şairlerden biridir. Her dönem yaşanan olaylar şairlerin ve yazarların eserlerine yansır. Bu görüşten hareketle Zelimxan Yaqub’u yaşadığı dönemden bağımsız halkının yaşadığı olaylar karşısında kayıtsız kalamamıştır.

Yaqub’un kadim Türk yurtlarından biri olarak bilinen Kepenekçi’de dünya gelir. Saz çalan, koşma söyleyen, kış gecelerinde masallar dinleyen Zelimxan Yaqub, halk edebiyatı ürünleri içerisinde büyür. Âşıklık geleneğini Əmrah Gülməmmədov, Kamandar Əfəndiyev və Hüseyn Saraçlı gibi âşıklardan öğrenir. Bunun yanında şair aşıklık geleneğiyle ilgili kitaplar okuyarak bu alanda kendini geliştirir. Şairi aşıklık geleneğine o kadar bağlıdır ki çocukluk yıllarında ilk aldığı hediye saz olur. Saz, şairin âdeta vücudunun bir organıdır. Bunun yanında saz, şair için dertlerini paylaştığı dert ortağı, hayattaki en büyük dayanaklarından biridir. “Saza baksın tarihim yazanlar” diyerek şairi anlamının en güzel yolu sazı anlamaktan geçtiğini dile getirirken kendisiyle sazı bir tutar.

Şair ilk şiirlerinde gençliğinde vermiş olduğu duygu yoğunluklarıyla aşk, tabiat ve güzellik konuları işler. Halk edebiyatının özelliklerini gözlemlediğimiz bu şiirler şairin hayata bakışını anlatır niteliktedir. Hayatın her anını vatanına ve milletine adayan şair yaşam sevinciyle doludur. Şiirlerini bu bağlamda vermeye çalışır.

Şairin şiirlerinde işlediği en önemli konuların başında vatan gelir. Yaqub’un vatan olgusu Azerbaycan coğrafyasını, kültürünü, değerlerini, geleneğini, ve kolektif bilinci içerir. Şair modernist dünya görüşüyle kendinin, milletin değerlerinin farkına varma, kendilik bilinci oluşturma gayretiyle kültürel belleği esas alarak şiirler kaleme alır. Şiirlerinin ana eksenine Azerbaycan halkını da yerleştiren şair Azerbaycan halkının çektiği sıkıntıları şiirlerine yansıtarak halkın sesi olur. Savaş yıllarında halkın dik durmasını sağlama, cephedeki askere moral verme görevini üstlenir.

Yaşadığı bölge tabiatın koynu olduğu için şairin çocukluğu tabiatla iç içe geçer. Bölgede var olan dağı, çayı, bulağı, ormanı, karış karış gezer. Âdeta tabiatın içerisinde büyür. Bu durum şairin şiir anlayışına da etki eder. Tabiatla o demden itibaren organik bir bağ kurar. Bu kurulan bağ şairin birçok şiirinde tabiat unsurlarını görmemizi sağlar.

Yaqub'a göre tabiat sadece nesneden ibaret değildir. O tabiatı duyulan, hissedilen, üzerine düşünülen bir varlık olarak görür. Bu düşünce sayesinde şairin tabiatı işlemediği şiirlerinde bile tabiat fon olarak verilir.

Zelimxan Yaqub, aşka, sevgiye vurgun bir şairdir. Onun güzellik anlayışı evrensel bir anlayıştır. Güzellik anlayışı kadın imajıyla tanımlanır. Onun aşk, şiirleri sadece bir güzelliğe yazılmamıştır. Güzellik kavramı üzerinden şiirlerini oluşturur. Şair için aşk, güzellik, sevgi hayatın ve yaşamın en önemli duygularıdır. Onlar olmadan insanın bir hiç olduğunu düşünür.

Yaşama bu denli bağlı olan şairin şiirlerinde ölüm karşıt bir değer olarak karşımıza çıkar. Fakat ölüm sanıldığı gibi bir yok oluşu imlemez. Şairin dinî inancı ve düşünceleri ölümü bir yok oluş olarak algılamadığı için şairde asıl hayatın başlangıcı olarak görür. Ölümle ilgili şiirlerini hastalığa yakalandığı zamanlarda görürüz. Ölümden şikâyet etmez fakat dünyada yapmak istediği işleri yapamamanın vermiş olduğu üzüntüden dolayı geç gelmesini ister.

Şair kişisel olarak hiciv şiirleri yazmaz fakat toplumda, halkı yönetenlerde gördüğü aksaklıkları şiirlerine yansıtır. Bunları şiirlerine yansıtması halkının uyanmasını sağlamak içindir.

Zelimxan Yaqub'u, Zelimxan Yaqub yapan en önemli özelliklerin başında kullandığı dil gelmektedir. Günlük dilden aldığı kelimeleri edebî bir üslupla işler. Şair, kendi dillerinde olan kelimelerle şiirler oluşturulmasını, konuşulmasını ister. Yabancı dillerden gerekmedikçe kelime alınmasını istemez.

Yaqub, şairlerinde şiirlerini oluştururken kendilerine özgü bir üsluplarının olmasından yanadır. Şairlerin kendine özgü bir üslubu oluşturmak içinse kendisinden önce yazılmış, millî, edebî, klasik eserleri okuması, onların üslûp özelliklerini derinlemesine inceleyerek kendi üslûplarını oluşturmasını ister. Yaqub'un kendisi yaşamı boyunca hem doğu hem batı eserlerini okuyarak kendi üslubunu oluşturur.

Zelimxan Yaqub'u, incelediğimiz çalışmamızda Yaqub'un tüm bu özellikleriyle Azerbaycan coğrafyasını aşarak Türk dünyası coğrafyasında ve diğer ülkelerde tanınan önemli bir şair olduğunu görmekteyiz. Çalışmamızın, Zelimxan Yaqub'un üzerine

yapılan ilk çalışma olmasından dolayı şairin hayatı ve şiir dünyası ile ilgili merak edilen hususlara ışık tutacağı ve şairin ülkemizde daha geniş çevrelerce tanınmasını sağlayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Akman, E. (2005) *.Sovyetler Birliği Dönemi 'nde Azerbaycan 'da Folklor Politikaları ve Çalışmaları*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara
- Akpınar, Y. (1994).*Azerî Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Aksan ,D. (2013) *.Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan D. (2009) *.Her Yönüyle Dil*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yay.
- Aktaş, Ş. (1986).*Edebiyatta Üslup ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Aslan, M.(2006) *.Seçilmiş Eserleri*. Bakü:Avrasya Press,
- Aslan, S.(2014) Türklerde Ağaç Kültü ve “Hayat Ağacı” *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1.
- Aslanoğlu, C. E. (1986) *.Kars Milli İslam Şurası ve Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi*. Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları 20.
- Atsız, H.N.(1997) *.Türk Ülküsü*. İstanbul: İrfan Yay.
- Axundov,A. (2006a) *.Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti Dört Cild C.1*. Bakü: Şerq-Qerb Neşriyat.
- Axundov,A. (2006b) *.Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti Dört Cild C.2*. Bakü: Şerq-Qerb Neşriyat.
- Axundov,A. (2006c) *.Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti Dört Cild C.3*. Bakü: Şerq-Qerb Neşriyat.
- Axundov,A. (2006d) *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti Dört Cild C.4* Bakü: Şerq- Qerb Neşriyat.
- Aydın, M.(2002) *.Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yay.
- Bachelard, G(1995). *Ateşin Psikanalizi*. (A.Yiğit çev.) Ankara: Bağlam Yay.
- Bachelard, G.(2013) *.Mekanın Poetikası*.(A.Tümertekin, çev.), İstanbul: İthaki Yay.

- Badur, S. (2004).*Ölüm Üzerine Tıbbi Çeşitlemeler*. İstanbul: Cotigo, S.40.
- Bhabha, H. K.(2006). *Kültürel Konumlanış*, (T. Uluç, çev.), İstanbul: İnsan Yay.
- Budak, M. (1996) .*Azerbaycan- Ermenistan İlişkilerinde Dağlık Karabağ Meselesi ve Türkiye'nin Politikası Kafkas Araştırmaları II*. İstanbul: Elif Ofset.
- Caferoğlu, Ahmet - Akpınar Yavuz(1992) .*Türk Dünyası El Kitabı, C. 3*. Ankara. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Çonoğlu, S. (2007) .*Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm*. Ankara: Akçağ Yay.
- Durmuş, M. (2011).*Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Durmuş, M. (2015) .*Hazarın Esintisi Nebi Xezri*. Ankara: Sage Yay.
- Durmuş, M.(2010).*Mitopoetik Şair Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu*. Elazığ: Manas Yay.
- Elçin, Ş.(1993) .*Türk Edebiyatında Tabiat*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Fromm, E.(1995) .*Sevme Sanatı*. (Y. Salman çev.) , İstanbul: Payel Yay.
- Gasset, O.(2011) .*İnsan ve Herkes*.(Neyyire Gül Işık çev.) İstanbul: Metis Yay.
- Güneş B.(2012).Ord. Prof. Dr. Valeh Hacılar'ın Ardından. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* S. 1/2. s.153-156
- <http://kulis.lent.az/m/news/22383?fbclid=IwAR2CaBahm356HddNTOEULTKHbujrB6hXm-952BdeazpRfe-3JQc1YmnJxkc> (ET: 23.04.2018, 12.22)
- <http://olaylar.az/news/medeniyyet/74470> (ET: 04.04.2018 11.44)
- <https://www.turkocaklari.org.tr/yazar/zelimhan-yaqub/turk-yagidan-dusmandan-uzr-istemez-4358> (ET: 01.12.2018, 19:00)
- https://www.youtube.com/watch?v=VDuAXbPu7_U&t=73s (ET: 02.02.2017, 12:22)
- <http://zalimxanyaqub.com/index/main/menu/1041> (ET: 02.07.2016, 18:00)
- Jung, C. G.(2012) .*Dört Arketip*. (Zehra Aksu Yılmazzer çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Kafesoğlu, İ. (1997) .*Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Kaplan, M. (1983) .*Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Karahan, A.(1988) .*Türk Kültürü ve Edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay.
- Kırzioğlu, F.(1958) .*Kars Tarihi C.1*. İstanbul: Işıl Matbaası.
- Korkmaz, R.(2002) .*İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*.Ankara: Akçağ Yay.
- Korkmaz, R.(2008).*Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yay.
- Levinas, E. (2006) .*Ölüm ve Zaman*.(Nami Beşer çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Maalouf, A.(2000).*Ölümcül Kimlikler*. (Aysel Bora çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yay1.
- Memmedli- Ş. - Tanrıverdi,M., Kars İslam Şûrâ'sının İlk Reisi Borçalılı Kepenekçi Emin Ağa, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008.
- Məmmədli, Ş.(2013).*Azərbaycan Ədəbiyyatının Borçalı Qolu*. Tiflis: Kolori Nəşriyyatının Mətbəəsi.
- Müşfiq, M. (2004) *Seçilmiş Eserleri*, Bakü: Serq- Qerb.
- Nebioğlu, M. (2015).*Sözün Zəlimxan Zirvesi*. Bakü: Vətən Nəşriyyatı.
- Nebioğlu, M.(ed). (2017). *Zəlimxan Özü Var Xatirələrdə*. Bakü: Elm ve Tehsil Yay.
- Nebioğlu, M.(ed).(2019). *Zəlimxan Yaqub Ədəbi Düşüncədə C.1* .Bakü: Vətən Nəşriyatı
- Odabaşı, F.(2006).Dil-Kültür Bağlamında Müzik Dili ve Bunun Sosyal Bütünleşmedeki Yeri İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S. 14. s.237-258
- Onk, N.(2003). *Zəlimhan Yagub*, Ankara: Uyum Ajans.
- Saray, M. (1993).*Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi 1 Azerbaycan Türkleri Tarihi*. İstanbul: Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık.

- Saray, M.(2010) .*Ermenisatn ve Türk- Ermeni İlişkileri*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: Koza Basım.
- Sevinç, N.(1992). *Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Ortadoğu Yay.
- Sivri, M.(2008).*Paul Eluard ve Nazım Hikmet'te Renklerin Dili*. Ankara: Kanguru Yay.
- Siyavuşgil, S.E.(1993) “*Türk Halk Şiirinde Tabiat*, Türk Edebiyatında Tabiat, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Soll, I.(2006). *Ölüm ve Felsefe*. (N.Küçük çev.) İstanbul: İthaki Yay.
- Turan, A.(2009). *Ezel – Ahır Dünya Türkün Dünyası*(N. Onk, Aktaran) Ankara:Uyum Ajans
- Ülgener, S.(1983) .*Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*. İstanbul: Mayaş Yay.
- Vahapzade, B.(1991). *Şehidler*.İstanbul: Cönk Yay.
- Yaqub, Z.(2011a). *Eserleri On Üç Cildde, C.1*, Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2011b) .*Eserleri On Üç Cildde, C.2*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2011c). *Eserleri On Üç Cildde, C.3*.Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2012a). *Eserleri On Üç Cildde, C.4*, Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2012b). *Eserleri On Üç Cildde, C.5*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2012c). *Eserleri On Üç Cildde, C.6*. Bakü: Serq- Qerb.
- Yaqub, Z.(2012d). *Eserleri On Üç Cildde, C.7*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2012e). *Eserleri On Üç Cildde, C.8*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2013a). *Eserleri On Üç Cildde, C.9*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2013b). *Eserleri On Üç Cildde, C.10*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2013c). *Eserleri On Üç Cildde, C.11*. Bakü: Serq- Qerb
- Yaqub, Z.(2013d). *Eserleri On Üç Cildde, C.12*. Bakü: Serq- Qerb

Yaqub, Z.(2013e). *Eserleri On Üç Cildde, C.13*. Bakü: Serq- Qerb

Yaqub, Z.(2014). *Meni Sabahıma Qavuştur Ana*. Bakü: Elm və Təhsil.

Yaqub, Z.(2016).*Dünya Çiçək İnsanoglu Arıdı*, Bakü: Serq- Qerb

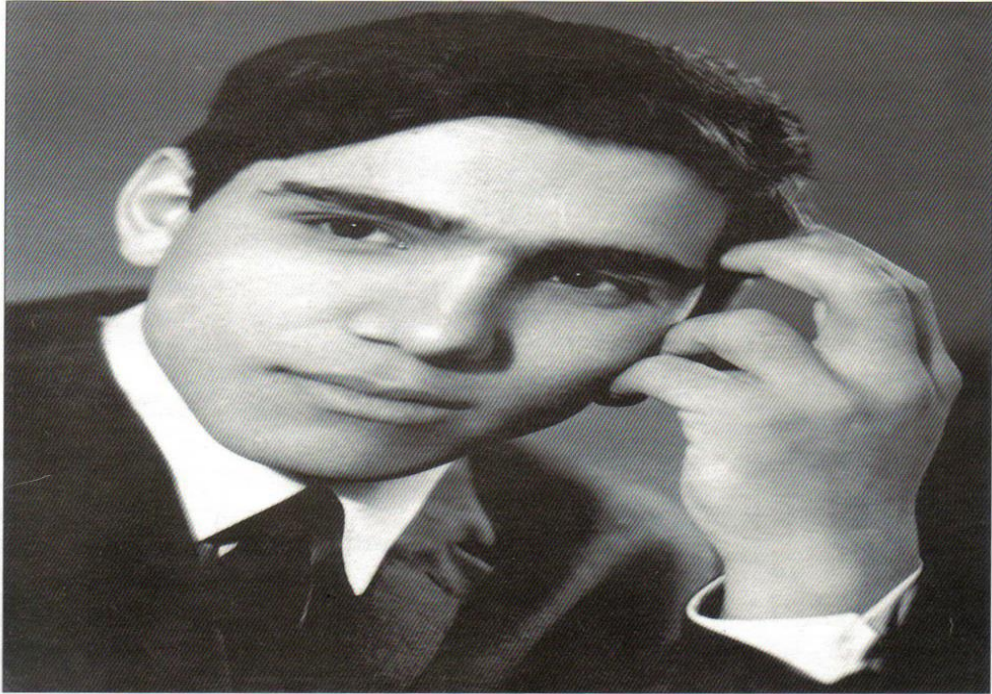
Yarkın, İ.(Nisan 1977) *.Sovyet Rusya'nın İslam Dini'ne Karşı Siyaseti*. Türk Kültürü S.174.

RESİMLER

Dünyaya Göz Açtığı Yer: Kepenekçi

GENÇLİĞİ

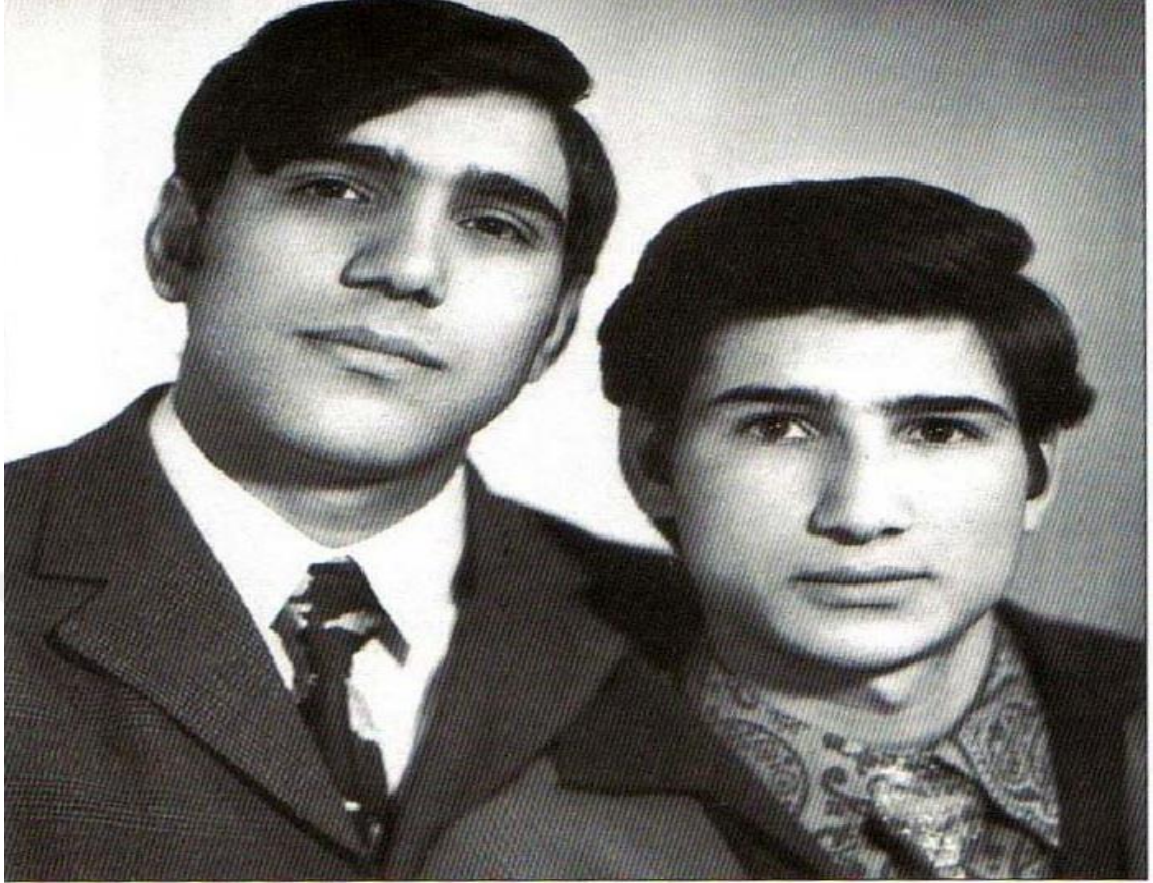

ANNESİ VE KARDEŞLERİYLE

“Bəlkə ürəyimə bir xeyri dəydi,
Bir az kürəyimi ovuşdur, Ana!
Keçir gecələrin qaranlığından,
Məni sabahıma qovuşdur, Ana!”

Kardeşi Behram ile

Başkeçit Dağlarında

İstanbul'da

Çalışma Odasında Gençlerle Buluşması

Cenaze Törenindən

“Məzar insanların döş nişanıdır,
Yazılır daşlara ünvanı, adı.
Kim qəbir yerinə evim demədi,
Kim qara torpaqda dəfn olunmadı?”

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : MüjdatSÖĞÜTCÜ

Doğum Yeri ve Tarihi : Kars-1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları(2009-2013)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı (2015-2019)

Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

- 1.Kafkasya üniversiteler Birliği I. Gençlik Kurultayı (Katılımcı), Nahcivan, 12 Ekim 2012
2. SÖĞÜTÇÜ, Müjdat “İslam Hoşgörüsü Ve Bu Hoşgörünün İsmi Ebu’l -Hasan Harakanî”Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.415-419
3. SÖĞÜTÇÜ, Müjdat,Ebu’l -Hasan Harakanî’den Mevlana ve Yunus Emre’ye Akan Bir Söylem: Hoşgörü, II. Uluslararası Harakani Sempozyumu 16-18 Ekim 2014, Kars
4. SÖĞÜTÇÜ, Müjdat, “Zelimxan Yaqub’un Şiirlerinde Vatan Temi” Azerbaycanşinaslık. “Geçmişi, Bugünü ve Geleceği”. (dil, folklor, edebiyat, sanat, tarih). Uluslararası Sempozyum, 21 – 23 Ekim 2015, Kars

İş Deneyimi

Stajlar : Öğretmenlik Uygulaması(2014-2015)

Projeler :-

Çalıştığı Kurumlar: Orhangazi Temel Lisesi(2016)

İletişim

E-Posta Adresi : mujdatsogutcu@gmail.com

Tarih : 20.09.2019

